

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἡ θυσία τῆς Πενθεράς (διήγημα) ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη. ΙΤΑ-
ΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ. Ὁ θάνατος τῆς Ἐρμενγάρδης ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Μαν-
τζῶνη (μετ. Στ. Μαρτζώκης). Στίχοι δὲ γνωστῶν ἤχο· Νίχτρα (ποίημα)
ὑπὸ Κωδῆ Παλαυᾶ. Ἡ κατάρα τοῦ πατέρα (διήγημα) ὑπὸ Γ. Βλαχο-
γιάννη. Κάτω ἀπὸ ἓνα φωτιδύμενο σπίτι (ποίημα) Swiburne (μετ. Μ. Μα-
λακάσης). Φθινοπωρινὲς Πεταλοῦδες (ποίηματα) ὑπὸ Ἀποστόλου Μελα-
χρινοῦ. ΝΟΡΒΗΓΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ. Ὁ Μπλάκεν (διήγημα) ὑπὸ Μπιερ-
στέργε Μπιέρσον (μετ. Κώστας Χατζόπουλος). Στοχασμοὶ (ποίηματα)
ὑπὸ Μ. Μαλακάση. Σολωμὸς (κριτικὴ μελέτη) Ροντάκη. Ἴδεολογία καὶ
ἠλιαδὸς ὑπὸ Θ. Κ. Φλωρᾶ. Μικρὰ Μνημόδυνα· Ζολᾶς ὑπὸ Ροντάκη.
Νέα Ζωὴ ὑπὸ Θ. Θωμοπούλου.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΜΕΛΑΧΡΙΝΟΣ
ΑΘΗΝΑΙ
1902

Ἡ «**ZΩΗ**» εἶναι τὸ μεγαλειότερον καὶ εὐθυνότερον περιοδικὸν τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ μόνον Ἑλληνικὸν φιλολογικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν περιοδικόν, συγκεντρῶσαν ὅ,τι ἐκλεκτὸν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἢ τε Ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ ἡ παγκόσμιος.

Ἡ «**ZΩΗ**» ἐξασφάλισα τὴν συνεργασίαν τῶν μεγαλειτέρων καὶ εἰλικρινεστέρων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν θ' ἀποκλείσῃ πᾶν πρόσκαιρον δημοσίευμα. Ἐκ τῶν σελίδων τῆς ἀνεξαρτήτως ἰδεῶν καὶ πεποιθήσεων θὰ παρελάσσωσιν αἱ γνώμαι ὄλων τῶν συνεργατῶν μας. Ἐλευθερία περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ ἐλευθερία περὶ τὴν τέχνην θὰ εἶναι αἱ βάσεις τῆς.

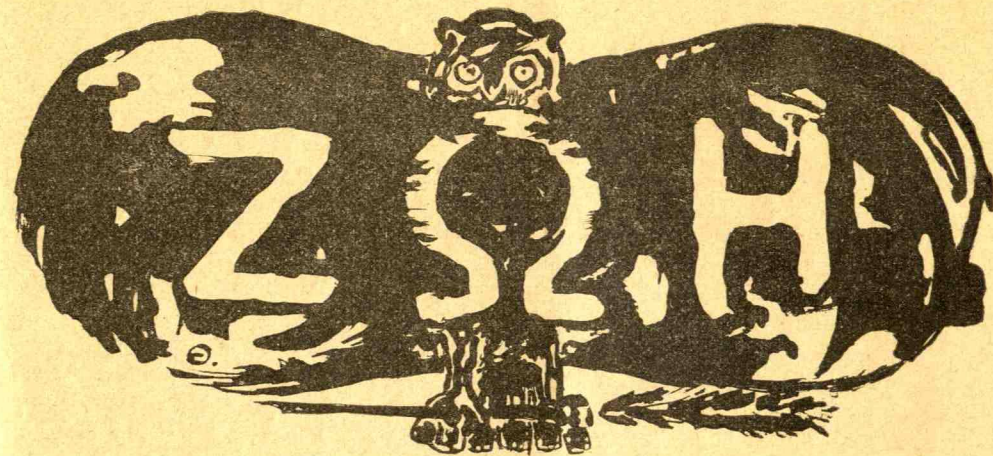
Ἡ «**ZΩΗ**» ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς ἀπονεναρκωμένης Ἑλληνικῆς Τέχνης, ἥτις παρουσίασεν ἀναλαμπὰς σκιαζούσας φωτεινὰς ἀνταυγείας ἄλλων ἐστίων. Μακρὰν τῶν προλήψεων θ' ἀναγεννήσῃ τὴν πνευματικὴν μας κατάστασιν.

Ἡ «**ZΩΗ**» ἐξησφάλισε τὴν συνεργασίαν τῶν κορυφαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ὧν θὰ δημοσιεύσῃ τὴν τελευταίαν παραγωγὴν.

Συνεργάται μας θὰ εἶναι οἱ κ. κ. Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Κωστής Παλαμᾶς, Γ. Βλαχογιάννης, Ι. Ψυχάρης, Α. Μωραϊτίδης, Ἀργύρης Ἐφταλιώτης, Ι. Γρυπάρης, Μ. Μαλακάσης, Γ. Βῶκος, Πέτρος Βασιλικός, Λάμπρος Πορφύρας, Ν. Ροντάκης, Γρ. Ξενόπουλος, Κ. Θεοτόκης, Π. Βεργωτῆς, Α. Ν. Κεφαλληνός, Α. Σημηριώτης, Ν. Κονεμένος, Ἀρ. Προβελέγγιος, Ν. Ἀμουργιανός, Ν. Ἐπισκοπόπουλος, Ἀλ. Παπαδοπούλου κλπ. κλπ.

Ἡ «**ZΩΗ**» θὰ παρουσιάσῃ μίαν ἐκπληξιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς διὰ σειρᾶς προσωπογραφιῶν ὄλων τῶν συνεργατῶν τῆς ὑπὸ καλλιτεχνῶν πρώτης γραμμῆς.

Ἡ «**ZΩΗ**» θὰ παρουσιάσῃ μοναδικὰς μεταφράσεις, ἀγνώστους εἰς τὸ κοινόν μας.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ Α΄.

Νοέμβριος—Ἀπρίλιος

1902—1903

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΜΕΛΑΧΡΙΝΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ

1902

Η ΘΗΤΕΙΑ ΤΗΣ ΠΕΝΘΕΡΑΣ

✱ ΥΠΟ Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Μίαν μοναχοκόρην εἶχεν ἡ χήρα Χαρμολίνα, τὴν Ἀσημένιαν. Καὶ αὕτη, πρὸ δεκαπέντε χρόνων ἤδη εἶχε νυμφευθῆ γόνον προκρίτου οἰκογενείας, τὸν Ἰάκωβον Ματθαίου. Ἦτον δὲ ὁ Ἰάκωβος Ματθαίου σχεδὸν ἴσος τὴν ἡλικίαν μὲ τὴν πενθεράν του. Ὅλοι οἱ νέοι τοῦ χωρίου εἶχον ξενιτευθῆ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ὅπου δὲν εὔρον τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὀνείρου των. Δυσκόλως ἀπέκτων χρήματα, δυσκολώτερον τὰ διετήρουν, καὶ ἀκόμη δυσκολώτερον ἐπαλιννόστουν. Ὅθεν ὅλα τὰ γεροντοπαλλήκαρα τοῦ τόπου, ὅσοι εἶχον μαγαζεῖον ἢ θέσιν ἢ σειράν τινα, ἐθήρευον τὰς νεαρὰς κόρας τὰς ἐχούσας προίκα. Αἱ μόναι ζημιούμεναι ἦσαν τὰ γεροντοκόριτσα, τὰ ὅποια δὲν εἶχον μοῖραν ὑπὸ τὸν ἥλιον.

Ὡς ὄνειρον τὸ ἐνθυμεῖτο ἡ Δέσποινα Χαρμολάκη, κόρη τοῦ μακαρίτου Μαραλῆ, πῶς εἶχεν ὑπανδρευθῆ κ' ἐμβῆκε καὶ αὕτη στὸν κόσμον. Πράγματι, ὁ ἐγγάμος βίος τῆς εἶχε διαρκέσει ὅσον ἐν ὄνειρον. Μίαν Κυριακὴν τοῦ τέλους Δεκεμβρίου, μετὰ τὰ Χριστούγεννα, τὴν εἶχαν στολίσει νύμφην, καὶ τὴν εἶχαν στήσει ὡς λαμπάδα ἀλύγιστην καὶ σεμνήν, καὶ τὴν εἶχαν στεφανώσει εἰς τὸ καινούργιον, καλοκτισμένον σπίτι, τὸ ὅποιον τῆς εἶχον δώσει ὡς προίκα, κάτω εἰς τὸν αἰγιαλόν, εἰς τὸν βράχον τοῦ λιμένος, ὅπου τὸ κύμα ἐφίλει μετὰ παφλασμοῦ τὸν μῶλον, ἐπάνω εἰς τὸν ὅποιον ἦτον θεμελιωμένος ὁ τοίχος τῆς κυρίας προσόψεως τῆς οἰκοδομῆς. Κι ἀνάμεσα εἰς τὸν φλοῖσθον τῶν φιλημάτων τοῦ κύματος ἔμελλον τὰ βιολιά καὶ τὰ λαγούτα, εἰς τὸν ἦχον τῶν ὁποίων ἐσύρετο ὁ χορὸς τοῦ γάμου. Καὶ ὑπὸ τὸν φλοῖσθον τοῦ κύματος, καὶ εἰς τὸν ἦχον τῶν μουσικῶν ὀργάνων, προσεπέμφθησαν οἱ καλεσμένοι, οἵτινες μετὰ ὄραν ἀκόμη, εἰς τὴν πρώτην γλυκεῖαν χαραυγὴν, ἐπέστρεψαν ὑπὸ τὴν οἰκίαν διὰ νὰ μέλψωσι τὰ ἐπιστρόφια, καὶ αὕτη εἶχεν ἀφεθῆ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ συζύγου τῆς.

Εἶτα, μετὰ δύο μῆνας, ὁ νεόγαμος ἐμβαρκάρισε μὲ τὴν «Μανουήλα», τὸ μέγα καὶ ὀγκῶδες βρίκιον, τὸ ἰδιόκτητον τοῦ πατρὸς του, τὸ ὅποιον αὐτὸς ἐκυβέρνηε ὡς πλοίαρχος. Εἶτα, μετὰ δύο ταξίδια, κατὰ τὸ θέρος, ὁ σύζυγός τῆς, νοσήσας βαρῶς, καθὼς ἐμάνθανεν αὕτη εἰς τὴν πατρίδα περιμένουσα τοῦτον, εἶχεν εἰσαχθῆ εἰς τὰ «σπιτάλια» τῆς Σμύρνης, κ' ἐκεῖ ἀπέθανε. Ἡ νεαρὰ νύμφη δὲν τὸν εἶδε πλέον. Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον, ἔτεκε θυγάτριον, τέκνον τῶν δακρύων. Τοὺς ὄνειρώδεις νυμφικούς πέπλους εἶχον διαδεχθῆ τάχιστα τὰ μαῦρα τῆς χηρείας δεσμά, τὰ «βαρύτερ' ἀπ' τὰ σίδερα», καὶ τὰ σπάρρανα τοῦ βρέφους τῆς μόνῃ ἡ ἐκ-

κλησία ἠδυνήθη νὰ φαιδρύνῃ μὲ «χιτῶνα φωτεινὸν» καὶ «κουκούλιον ἀγαλλιᾶσεως».

Εἶτα ἡ μάνα ἔμεινε ἰσοβίως χήρα σῶφρων, θαῦμα γυναικείας ἐγκαρτερήσεως οὐχὶ ἀσύνηθες εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, πρὶν ἀνατείλωσιν αἱ «χειραφετήσεις» εἰς τὸν δρίζοντα, καὶ ἡ κόρη ἀνετράφη, ἐμεγάλωσεν, ἐκ κοιτίας μητρὸς ὀρφανή.

Ὁ γέρον πενθερός, ἀποθανὼν, ἄφησεν εἰς τὴν ἐγγονὴν του μέγα μέρος τῆς κτηματικῆς περιουσίας του, ὡς καὶ χρήματά τινα. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ὁ Ἰάκωβος Ματθαίου ἦτο ἀκμαῖον γεροντοπαλλήκαρον καὶ ὅταν τοῦ ἔλεγέ τις τὴν ἡλικίαν του ἀπὸ τὰ «Ληξιαρχικά», αὐτὸς ἰσχυρίζετο ὅτι εἶχεν ὑπάρξει δμώνυμος ἀδελφός του, Ἰάκωβος, προαποθανὼν εἰς βρεφικὴν ἡλικίαν, πρὶν γεννηθῆ αὐτός, καὶ ὅτι ἐκεῖνος εἶνε, τὸν ὁποῖον ἀναφέρουν τὰ Βιβλία τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸς δὲ ἐγεννήθη ὕστερον καὶ εἶνε πολὺ νεώτερος.

Ὁ Ἰάκωβος εἶχε ζητηθῆ ἀπὸ πολλὰς νύμφας, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε καμμίαν. Διὰ τοῦτό τινες ἔλεγον ὅτι ἦτον «καλογεροταμμένος», καὶ δὲν θὰ ἐνυμφεύετο ποτέ. Ἀλλὰ τὴν Ἀσημένιαν, τὴν μοναχοκόρην τῆς χήρας Χαρμολίνας, μόνος του τὴν ἐζήτησε — καὶ τὴν ἐπῆρε.

Ἦτον σχεδὸν σαράντα χρόνων, ἐκείνη δεκαοκτώ. Ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν μεγάλην οἰκίαν τοῦ γέροντος πάππου — ὄχι εἰς τὴν προικῶν τῆς χήρας, τὴν ὁποῖαν ἐξηκολούθει ἀκόμα νὰ φιλῇ τὸ κύμα, ὅπως πάλαι εἰς τοὺς γάμους καὶ τὰ ἐπιθαλάμια — μεθ' ὅλα τῆς χηρείας τὰ μαῦρα δεσμά, καὶ τ' ἄλμυρά τῆς θαλάσσης δάκρυα — ἀλλ' εἰς τὴν εὐρεῖαν οἰκίαν μὲ τὰ διπλᾶ πατώματα, τὰς ἀποθήκας καὶ τὰ ἐλαιοτριβεῖα, τὰ πηγᾶδια καὶ τὰς στέρνας, μὲ τὰς αὐλάς, τοὺς κήπους καὶ τὰς ἀναδενδράδας, τὴν ὁποῖαν εἶχε κληρονομήσει ἡ κόρη ἀπὸ τὸν πάππον τῆς.

✠

Εἶχον παρέλθῃ δεκαπέντε ἔτη. Ἡ νεαρὰ νύμφη εἶχε γεννήσει ἤδη ἐννέα τέκνα, κ' ἐξηκολούθει νὰ γεννᾷ ἀκόμη. Τὰ δύο εἶχον ἀποθάνῃ βρέφη. Τέσσαρες υἱοὶ καὶ τρία κοράσια ἐπέζων. Ἦσαν τόσον γείτονα τὴν ἡλικίαν, τόσον ἴσα εἰς τὸ ἀνάστημα, ὥστε μόνου οἱ γονεῖς, ἡ μάμμη καὶ οἱ πλησιέστεροι γείτονες τὰ διέκρινον ἀπ' ἀλλήλων. Οἱ λοιποὶ, καὶ στενοὶ συγγενεῖς καὶ φίλοι τῆς οἰκίας, μάτην ἐκοπίαζον διὰ νὰ μάθουν ἀκριβῶς νὰ διακρίνουν τὸν Μαθιὸν ἀπὸ τὸν Κωστῆν, τὸν Κωστῆν ἀπὸ τὸν Χαραλάμπην, τὸ Ῥηγιὸν ἀπὸ τὸ Δεσποινιῶν, τὸ Δεσποινιῶν ἀπὸ τὸ Κατερινιῶν. Ἐλεγον μόνον ἀλληγορικῶς, αἰνιττόμενοι τὴν φιλοκτημοσύνην τοῦ οἰκοδεσπότη, ὅτι «ὁ Ματθαίου εἶχεν ἀποκτήσει ἓνα καλὸ χωράφι.»

Ἡ Χαρμολίνα ἐκατοίκει πλησίον τῆς κόρης τῆς, εἰς ἓν χαμόγειον τῆς μεγάλης οἰκίας. Εἶχε «γραφῆ σκλάβα» εἰς τὸν γαμβρὸν τῆς. Ὅπως

ἰσοβίως ἔφερε τῆς χηρείας τὰ δεσμά, ἰσοβίως εἶχεν ἀναλάβῃ καὶ τὸν ζυγὸν τῆς θητείας πλησίον τῆς κόρης τῆς καὶ τοῦ γαμβροῦ τῆς.

Δὲν εἶχε πλέον νὰ τῆς προξενήσῃ ἄλλους καὶ ἄλλους ἢ θάλασσα, μὲ τὰ πικρὰ φιλήματά τῆς εἰς τὸν μῶλον τῆς παλαιᾶς οἰκίας — τὴν ὁποῖαν εἶχεν ἐνοικιάσει τὴν ἐποχὴν ἐπιφελῶς ὁ γαμβρὸς εἰς ξένους ὑπαλλήλους, ἢ εἰς παρεπιδήμους πλουσίους ἐκ Θεσσαλίας. Εὐτυχῶς, ὁ γαμβρὸς ἦτον χερσαῖος. Εἶχεν ὁ ἴδιος τὸ μαγαζὶ του εἰς τὴν παραθαλάσσιον ἀγορὰν — τὸ ὁποῖον κυρίως τοῦ ἐχρησίμευε διὰ νὰ περᾷ ἡ ὥρα του, καὶ διὰ νὰ μοσχοπωλῇ τὰ ἴδια προϊόντα του, προπάντων ἔλαιον καὶ οἶνον μοσχᾶτον ἐκ τῶν κτημάτων του, μὴ ἐπιτρέπων κέρδος εἰς τρίτους. Συχνὰ ἔκλειε τὸ μαγαζὶ, καὶ ἐξετέλει ἐκδρομὰς εἰς τὰ μακρυνὰ κτήματα, ὅλα σχεδὸν κληρονομίαν τοῦ γέροντος πάππου.

Εἰς τὰ εὐρύχωρα παραρτήματα τῆς οἰκίας, τοὺς κήπους καὶ τὰ προαύλια, καὶ εἰς τὸ ἐλαιοτριβεῖον — τὸ ὁποῖον ἐσχόλαζε δεκαοκτὼ μῆνας εἰς τοὺς εἰκοσιτέσσαρας, καὶ ὅλον αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐχρησίμευε, ὡς πλουσταρεῖον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀποθήκη — εἶχεν ὄρνιθας, πάπιες, χῆνας, μίαν προβατινὰν μὲ τὸ ἀρνὶ τῆς, μίαν κατσίκαν μὲ τὰ ἐρίφιά τῆς, δύο μικρὰ γουρουνόπουλα (τὰ ὁποῖα εἰς χωρικὸς εἶχε δώσει ἀπέναντι χρέους, κ' ἐπειδὴ δὲν ἦτο κατάλληλος ἐποχὴ, ὅπως πωληθῶσιν ἢ σφαγῶσιν, ὁ γαμβρὸς ἐπέβαλεν εἰς τὴν πενθερὰν του νὰ φροντίζῃ καὶ δι' αὐτὰ) καὶ τέλος μίαν ὄνον μὲ τὸ πουλᾶρι τῆς. Ὅλ' αὐτὰ, καθὼς καὶ τὰ ἑπτὰ παιδία, ἦσαν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς πενθερᾶς.

✠

Ἄν ὑπῆρχεν εἰς ὅλην τὴν ἐξοχικὴν συνοικίαν, κοντὰ εἰς τὰ Λιβάδια, γυνὴ πολυάσχολος, αὕτη ἦτον ἡ Χαρμολίνα. Καὶ ἂν ὑπῆρχεν οἰκία, ἰσόγειον ἢ αὐλόγειρος, ὅπου νὰ μὴ παύῃ ποτὲ ὁ καθημερινὸς βόμβος καὶ θόρυβος, τοῦτο ἦτον ἡ αὐλὴ καὶ τὸ ἐλαιοτριβεῖον τοῦ Ἰακώβου Ματθαίου. Εἰς ξένος γείτων, ὅστις ἐγνώριζε τὰ κατ' αὐτὴν, καὶ τὴν ἔβλεπε συχνὰ εἰς τὸν δρόμον, ἀλλὰ δὲν εἶχε μάθῃ ποτὲ ἀκριβῶς νὰ προσφέρῃ τ' ὄνομά τῆς, μὴ γνωρίζων πῶς νὰ τὴν ὀνομάζῃ, τὴν ἀπεκάλεσεν «Ἡ πενθερὰ τοῦ γαμβροῦ τῆς».

Μίαν ἡμέραν, ἡ γειτόνισσά τῆς Γκιολῆ ἢ Βοσταντζίνα, μίαν πρωτινὴν γραῖα, τῆς εἶπε·

— Τί ἤθελες, παιδάκι μου, νὰ ῥυθῆς στὰ βάσανα τοῦ κόσμου!

Ἡ Χαρμολίνα ἐγέλασεν ἐκ καρδίας, ἀκούσασα τὴν ἐπιφώνησιν ταύτην τῆς γραίας. Ὡ! ἦτον τόσος καιρὸς ἤδη, ἀφότου αὕτη εἶχεν ἐμῆ «στὰ βάσανα τοῦ κόσμου». Καὶ τῆς ἐφαίνετο ὡς ὄνειρον. Καὶ τὸ ὄνειρον εἶχε καλυφθῆ, ἐνιαυτὸν μετὰ ἐνιαυτόν, καὶ εἶχε ταφῆ εἰς τὸ παρελθὸν τὸ ἄπιστον, ὅπως εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλῶν ὄρεων, ὅπου αἱ χιό-

νες, ἀπὸ χειμῶνος εἰς χειμῶνα, καλύπτουσι τὰς χιόνας, ὥστε ἡ πολυχρόνιος μάζα γίνεται πλέον, ὡς βράχος ἢ ὡς πάγος τοῦ Πόλου.

Ἄλλὰ τὸ ἐννοεῖ ἄρα ἡ ἀπλοϊκὴ γραῖα μὲ «τὰ βάσανα τοῦ κόσμου;» Ἐννοεῖ διατί νὰ ὑπανδρευθῆ, πρὸ τριακονταετίας, ἡ χήρα αὐτὴ ἢ διατί νὰ ὑπανδρεύσῃ τὴν κόρην της;

Ὁ λόγος τῆς ἀρχαϊκῆς γραίας τῆς ἤρχετο εἰς τὸν νοῦν, εἰς τοῦ νυσταγμοῦ τὰς μεσημερινὰς ὥρας, τῶν μακρῶν τοῦ θέρους ἡμερῶν. Καὶ τ' ὄνειρον ἢ ὁ λογισμὸς της, ἰδοὺ ὡς ἔγγιστα ποῖαν μορφήν ἐλάμβανε.

«Μίαν μωρίαν φαίνεται ὅτι ἔκαμα εἰς τὴν ζωὴν μου, καὶ αὐτὴν δὲν ἤμποροῦσα νὰ τὴν ἀποφύγω. Ἄφησα τοὺς γονεῖς μου νὰ μὲ πανδρέψουν, ἐπειδὴ ἀδύνατον ἦτον νὰ διαβάσω τὰ μαῦρα γράμματα, τὰ ὁποῖα ἡ Μοῖρα γράφει εἰς τὸ κρανίον μας, ὅπως λέγουν. Καὶ μίαν φρονιμάδα, ὡς φαίνεται, ἔκαμα, ὅτι δὲν ἀπεφάσισα νὰ ξαναπανδρευθῶ.

«Κατόπιν τῆς φρονιμάδας αὐτῆς, ἡ δευτέρα μωρία, ὁ γάμος τῆς κόρης μου, ἦτον ἐπίσης ἄφευκτος. . . Ἄλλὰ μήπως, ἐὰν ἡ κόρη μου ἐνυμφεῖτο ἓνα νεώτερον, θὰ ἔκλινεν ὀλιγώτερα παιδιὰ, καὶ θὰ εἶχα ἐγὼ ὀλιγωτέρας φροντίδας; . . . Ἴσως, ἂν ὁ γαμβρὸς μου ἦτον ναυτικός (ὦ! πάλιν ἡ θάλασσα μὲ τὰ φαρμάκια της!) δὲν θὰ εἶχα κατσίκες καὶ προβατίνες νὰ βόσκω, καὶ δὲν θὰ εἶχα γαῖδουρίτσαν διὰ νὰ φορτώνω — καὶ νὰ πηγαινῶ κάποτε κ' ἐγὼ καθάλλα, νὰ ξεκουράζωμαι — ὦ! ἐλευθὸν ξεκούρασμα. . .

«Μίαν σωτηρίαν εὐρίσκω· τὸ νὰ μὴν ἔχη γεννηθῆ κανεὶς ποτὲ ἢ νὰ ἔχη ἀποθάνῃ μὲ τὴν ὥρα του! . . .»

✱

Ἦτον, ἄρα, ἡ χήρα Χαρμολίνα, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ γαμβροῦ της, συνάμα κηπουρὸς, ὀρνιθοτρόφος, χηνοβοσκός, συβῶπις, αἰγοδοσκός καὶ ὀνηλάτης. . . καὶ συγχρόνως παραμάννα διὰ τὰ ἑπτὰ παιδιὰ, ἐξαιρουμένου τοῦ μικροῦ, τὸ ὁποῖον ἐθῆλαζεν ἀκόμη ἡ μάνα του, καὶ τοῦ ἐμβρύου, τὸ ὁποῖον αὐτὴ εἶχεν ἐντὸς τῆς κοιλίας της.

Ἐἶχε καθημερινὸν πρόγραμμα ἐργασίας, ἡ προῶρος γηράσασα χήρα, ν' ἀντλή νερόν, νὰ γεμίξῃ τὴν στέρναν, νὰ τὸ διανέμῃ στ' αὐλάκια, νὰ ποτίξῃ τὰ ὀλίγα λαχανικά, ὅπως καὶ τὰς γάστρας μ' τάνθη· εἶτα νὰ ταίξῃ τὶς κόττες, τὶς πάπιες, τὶς χῆνες· νὰ ἐλαύνῃ τὰς τελευταίας μὲ τὴν καλαμιάν, ὅταν ἐξήρχοντο εἰς τὸ λιβάδι. Ἐνίοτε νὰ πιάνῃ καυγὰν μὲ τὴν γειτόνισσαν, ἕνεκα μικρᾶς ζημίας, τὴν ὁποίαν ἔκαμνε μία χήνα εἰς τὸν γειτονικὸν κήπον· νὰ τρέφῃ τὰ δύο γουρουνόπουλα, νὰ τὰ ὀδηγῇ εἰς τὴν λάσπην τοῦ γειτονικοῦ βέυματος διὰ νὰ κυλισθοῦν· νὰ ἐξάγῃ πρὸς βοσκὴν εἰς τὰ χωράφια τὴν κατσίκαν μὲ τὰ ἐρίφιά της, τὴν ἀμνάδα

μὲ τὸ ἀρνίον της· νὰ δένη τὴν προβατίναν εἰς τὴν ἄκραν τοῦ κάμπου, εἰς τὴν ὑπώρειαν τοῦ μικροῦ λόφου, τὴν κατσίκαν, ὀλίγον παραπάνω, ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ βραχώδους λόφου, ἀνάμεσα εἰς σχοίνους καὶ πρινάρια· νὰ ἐπισκέπτεται καὶ πάλιν κατσίκαν καὶ προβατίναν, διὰ νὰ τὰς «ἀλλάξῃ», ἤτοι τὰς μεταφέρῃ καὶ τὰς δέσῃ παρέκει. Νὰ ὀδηγῇ τὴν γαῖδουρίτσαν μὲ τὸ πουλαράκι της εἰς τὰ χωράφια, νὰ τὴν δένη εἰς ἓνα κορμόν, καὶ πάλιν νὰ τὴν ἐπισκέπτεται. Νὰ κουβαλᾷ ἀπὸ τὸν ἀχυρῶνα ἀχυρον διὰ τὴν ὄνον εἰς τὰ ἰσόγεια καὶ τὰς αὐλὰς τῆς οἰκίας δεμάτια χόρτου διὰ τὴν ἀμνάδα καὶ τὴν αἶγαν, διὰ τὴν νύκτα, καὶ ἐν ἐλείψει ἐπαρκούς βοσκῆς. Πρὸς τὴν ἐσπέραν, ἀνάγκη πάλιν νὰ κάμῃ νέαν ἐκδρομὴν πρὸς τὰ Κοτρώνια, καὶ τὰ χωράφια, διὰ νὰ λύσῃ κατσίκαν, προβατίναν καὶ γαῖδουρίτσαν, καὶ τὰς ὀδηγήσῃ οἴκαδε εἰς τὴν αὐλήν, ὅπου ὑπῆρχε καταυλισμὸς καὶ σταυλισμὸς δι' ὅλα τὰ ζωντανὰ ταῦτα. Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς ἐκδρομὰς πολλάκις ἔπαιρνε μαζί της δύο ἢ τρία ἐκ τῶν ἐγγόνων της· ἄλλοτε, ὅταν δὲν εἶχε καιρὸν νὰ τὰ πάρῃ μαζί της, καὶ ἤθελε νὰ «ξεκλεφθῇ», νὰ φύγῃ κρυφά, ὁ Μιθίδης κι ὁ Κωστάκης καὶ τὸ Ῥηνώ καὶ τὸ Δεσποινιώ ἔτρεχον κατόπιν της κλαίοντα, ἀπαιτοῦντα νὰ ὑπάγουν μαζί της. Τότε ἐξ ἀνάγκης ἤργοπόρει, καὶ ὤφειλε νὰ γυρίσῃ ἐν πομπῇ, ἀκολουθουμένη ἀπὸ τὸ σμήνος τῶν παιδίων, τὰ ὁποῖα ἐκράτουν στάχυα καὶ βλαστοὺς καὶ παπαροῦνες, κ' ἔτρεχον ἐδῶ κ' ἐκεῖ κοιλοῦντα τὸ ἀρνάκι καὶ τὰ κατσικάκια, καὶ κάμνοντα τὸ πουλαράκι νὰ πηδᾷ. Κι αὐτὴ εἰς τὸ μέσον μὲ τὴν μαύρην μανθῆλαν της, κρατοῦσα τὴν τριχειὰν τοῦ ὑποζυγίου, τὰ σχοινία τῆς γίδας καὶ τῆς ἀμνάδος, καὶ φωνάζουσα κ' ἐπιπλήττουσα τὰ παιδιὰ «νὰ κάμουν φρόνιμα».

Εἰς τὰ ἰσόγεια καὶ τὰς αὐλὰς τῆς οἰκίας εἶχε πάλιν ἄλλας ἐργασίας νὰ διεξάγῃ. Ὄφειλεν ἀπὸ πρωΐας νὰ νίψῃ ὅλα τὰ παιδιὰ, νὰ τὰ ἐνδύσῃ, νὰ τὰ χτενίσῃ, νὰ τὰ βάλῃ νὰ σταυρώσουν τὰ χέρια καὶ νὰ ποῦν τὸ «Πάτερ ἡμῶν» ἐμπρὸς εἰς τὰ εἰκονίσματα, νὰ τοὺς δώσῃ νὰ κολλατσίσουν, τὴν φασκομηλιά μὲ τὸ πετμέζι καὶ τὶς σοῦπες — ἤτοι τὰ καφαλίστὰ ψωμιὰ — ἢ νὰ τοὺς φτιάσῃ κουρκουτι καὶ βαντιστές· ἢ καὶ τηγανόπηττες καὶ «γριές» διὰ νὰ φάγουν· νὰ ὀδηγήσῃ τὰ δύο-τρία ἐξ αὐτῶν «εἰς τὸ σκολειό», νὰ τοὺς τάξῃ κοφέτα, λουκούμια, καὶ χίλιων λογιῶν «καλοῦδια», διὰ νὰ τὰ «ταιριάσῃ» καὶ τὰ καταφέρῃ νὰ πάγουν, νὰ ἐπιβλέπῃ ἀδιακόπως τὰ ἄλλα, νὰ ἐπαρκῇ εἰς ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις των, νὰ θεραπεύῃ ὅλας τὰς ὀρέξεις των, νὰ τὰ φυλάγῃ διὰ νὰ μὴν πέσουν στὴν στέρναν ἢ στὸ πηγάδι, νὰ τὰ «μονοιάσῃ» διὰ νὰ φάγουν χωρὶς νὰ μαλώσουν τὸ μεσημέρι, νὰ τοὺς κόπτῃ ψωμὶ μὲ προσφάγι ἢ χωρὶς προσφάγι ἐπτάκις τῆς ἡμέρας, ν' ἀλείφῃ τὶς φέτες τοῦ ψωμιοῦ μὲ πετμέζι ἢ μέλι — ἐκεῖνα νὰ γλείφουν τὸ μέλι, καὶ νὰ πετοῦν τὸ ψωμὶ — νὰ τοὺς δίδῃ κάθε ὥραν ξερὰ σῦκα, μελόπηττα, σουτζούκια ἀπὸ μουστό-

πηττα καὶ καρύδια. Ἐπειτα νὰ κουνῆ τὰ δύο μικρότερα παιδιά στὰ πόδια της ἀπλωμένα ἢ στὴν κούνιαν, διὰ νὰ τὰ ἀποκοιμίση, νὰ τοὺς λέγη τραγούδια, αὐτὴ ἥτις εἶχεν ἀναμίξει τὰ ναναρίσματα τῆς κόρης της μὲ τὰ μοιρολόγια τοῦ ἀνδρός της, ὅταν ἔμεινε χήρα εἰς ἡλικίαν δεκαεννέα ἐτῶν.

Περικαλῶ τὴν Παναγιά, καὶ προσκυνῶ τὴν Πόλι,
νὰ μοῦ χαρίσῃ τὰ κλειδιά, νὰ ἔμῳ σὲ περιβόλι·
νὰ κόψω μῦλο κόκκινο, νὰ πιῶ νερὸ δροσάτο,
νὰ πέσω ν' ἀποκοιμηθῶ, στὴ νεραντζιά ποκάτω·
νὰ πέψτουν τὰ νθηθία πάνω μου, τὰ ῥόδα στὴν ποδιά μου...

Καὶ πάλιν

Κοιμήσου, καὶ παράγγειλα στὴν Πόλι τὰ προικιά σου,
στὴ Βενετιά τὰ ρούχα σου, στὴ Σμύρνη τὰ καλά σου...

Ὅταν ἔλεγε «Σμύρνη», μετὰ τριάκοντα καὶ πέντε ἔτη, ἀκόμη ἐδούρκωναν τὰ μάτια της. Ἐκεῖ εἶχεν ἀποθάνῃ ὁ σύζυγός της.

Τέλος, εἶχε τὴν φροντίδα ὅλων τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ζώων καθ' ὅλον τὸ ἀπόγευμα καὶ τὸ δειλινόν, καὶ τὴν ἐσπέραν πάλιν, ὅτε, ἐνῶ τὰ παιδιά ἐμάσσωσαν ἀκόμα, τὰ μάτια τοὺς ἐσφαλοῦσαν ἀπὸ τὴν νύσταν. Ὅταν ἤθελε νὰ τ' ἀναγκάσῃ νὰ κάμουν τὴν προσευχὴν των, ἔγερναν τὰ κεφάλια εἰς τὸν ὕπνον, ὅταν ἐδοκίμαζε νὰ τὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν γωνίαν των νὰ τὰ κοιμήσῃ, ἔβαζαν τις φωνές. Συνήθως ἠναγκάζετο νὰ τὰ γδύνη πλαγιασμένα, καὶ νὰ τὰ μεταφέρῃ ἀποκοιμισμένα εἰς τὰ στρωσίδια των.

Κατόπιν, εἶχε νὰ συζητῆ μὲ τὸν γαμβρόν της καὶ νὰ δίδῃ λογαριασμόν, πότε νὰ ἐκφέρῃ γνώμας, πότε ν' ἀκούῃ νοθεσίας, ὡς εἰς γενικὴν ἀνακεφαλαίωσιν ὅλων τῶν συμβάντων τῆς ἡμέρας, καὶ τῶν ζητημάτων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐπαύριον. Τέλος, κοντὰ τὰ μεσάνυκτα, ἤρχετο καὶ δι' αὐτὴν ἡ ὄρα τῆς ποθεινῆς ἀναπαύσεως.

Ἐν ἀπόγευμα, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους, ὅταν ἡ πλουσία βλάστησις εἶχε κατακαλύψει τὰ λιβάδια, εὐωδία ἦτο διαχυμένη ἀνά τὸν κήπον καὶ τὴν αὐλήν, καὶ ἄσματα παιδιῶν ἠκούοντο γύρω-γύρω εἰς τὸν ἐξοχικὸν δρόμον, ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθοφοροῦντας φράκτας τῶν κήπων καὶ τοὺς κυσοστεφεῖς τοίχους τῶν μικρῶν ἐπαύλεων, ἡ θυγάτηρ τῆς Χαρμολίνας, ἔγκυος ἐννέα μηνῶν, εἶχεν αἰσθανθῆ τὰ πρῶτα συμπτώματα τῶν ὠδίνων. Ἡ χήρα εὐρίσκετο εἰς τὴν αὐλήν, ἀσχολουμένη εἰς μικρὰς οἰκιακὰς ἐργασίας, πλύνουσα, σκουπίζουσα, καὶ ἅμα ἐπιτηροῦσα τὰ παιδιά, προτρέπουσα αὐτὰ «νὰ κάμουν φρόνιμα», ὅπως πάντοτε καὶ διδάσκουσα τὰς δύο μικράς, τὴν Ῥηγιὴ καὶ τὴν Δεσποινιώ, ὅτι ἔπρεπε ν' ἀγαποῦν τὸ νέον «νινί», τὸ ὁποῖον θὰ τοὺς ἔκαμνεν ἐντὸς ὀλίγου ἡ μάμμα τους, καὶ

τὸ ὁποῖον θὰ ἔφερνε μαζί του τηγανίτες, γλυκά, καὶ χίλιον λογιῶν «καλούδια».

— Θᾶνε μεγάλο τὸ νινί, γιαγιά;

— Μεγάλο, πῶς!.. Κοτζάμ ἄνθρωπος.

— Σὰν τὸ Ναννάκη θᾶνε; (Γιαννάκης ἦτο τὸ τελευταῖον γεννηθέν, ἄγον διετῆ ἡλικίαν).

— Σὰν τὸ Ναννάκη; ὄχι· σὰν ἐσένα.

— Σὰν ἐμένα; Ὅχι! δὲ σέλω ἐγώ, γιαγιά!

Τὸ Ῥηγιὴ ἐπέμεινε ὅτι ἔπρεπε νὰ γεννήσῃ ἀγόρι ἡ μάμμα. Ἐθύμωνε, καὶ τὸ προσωπάκι της ἀγρίευεν, ἀνένευε καὶ ἐσειέτο ὅλη. Δὲν ἤθελε ν' ἀποκτήσῃ ἄλλην ἀδελφοῦλα, ἥτις θὰ τὴν ἐξεθρόνιζε, καθόσον αὐτὴ ἦτο ἡ τελευταία γεννηθεῖσα κόρη. Ἡ μάμμα ἐμελέτα πάντοτε κοράσιον, ἐλπίζουσα ὅτι θὰ ἐγεννᾶτο υἱός.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠκούσθη μία φωνή, ὅξω, ἀπὸ τὸν δρόμον, ἕνα παιδί ἐφώναζε.

— Θειά Χαρμολίνα! θειά! Λύθηκε ἡ γίδα στὰ Κοτρώνια!

Ἡ Χαρμολίνα ἔτρεξε πρὸς τὴν πύλην τοῦ ἐλαιοτριβεῖου, τὴν βορεινήν, κατὰ τὰ Λιβάδια.

Τὸ ξένον παιδίον, ἀφοῦ ἐφώναξεν ἀπὸ τὸν δρόμον τὴν δυσάρεστον εἰδήσιν, ἔτρεξε νὰ φύγῃ. Ἡ Χαρμολίνα τὸ ἀνεκάλει.

— Ἀρὲ! Ἀρὲ σύ! Ποῦ τὴν εἶδες τὴ γίδα;.. Ποιὸς τὴν ἔλυσε;

— Κόπηκε τὸ σκοινί! ἔκραξε μακρόθεν ὁ μάγκας.

Κ' ἔγεινεν ἄφαντος.

Εἶχε κοπῆ τὸ σκοινί τῆς γίδας. Τίς οἶδε ποῖος τὸ ἔκοψε. Δὲν ἦτο ἀπίθανον νὰ τὸ εἶχε κόψῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος μάγκας, ὅστις ἔφερε τὴν εἰδήσιν.

Ἡ χήρα ἦτον ἐταίμη νὰ τρέξῃ εἰς τὸν λόφον, πέραν τῶν Λιβαδιῶν, πρὸς ἀναζήτησιν τῆς περιπλανηθείσης γίδας.

Τὴν ἰδίαν στιγμὴν, μία γειτόνισσα ἔρχεται, φέρουσα λάγνηρον, παρακαλοῦσα τὴν Χαρμολίαν νὰ τῆς ἐπιτρέψῃ νὰ γεμίσῃ ὀλίγες στάμνες ἀπὸ τὸ πηγάδι. Ἡ χήρα, ἀλλοφρονοῦσα, δὲν τῆς ἔδωκεν ἀπάντησιν.

Ὁ Μαθιός, ἔξαετής, καὶ τὸ Ῥηγιὴ, πέντε ἐτῶν, ἔτρεχον ἄνω καὶ κάτω θορυβοῦντα εἰς τὸ ἐλαιοτριβεῖον. Ὁ Μαθιός ἐκράτει ἕνα παλιὸ στεφάνι ἀπὸ βαρέλι, καὶ μίαν παλαιὰν ῥόκαν τῆς γιαγιάς, καὶ ἤθελε, μὲ τὴν ῥόκαν, νὰ κάμνῃ τὸ στεφάνι νὰ τρέχῃ ὡς ῥόδα. Τὸ Ῥηγιὴ εἶχεν ἕνα παλιὸ καρφὶ κ' ἕνα ξυραφᾶν ἀνοικτὸν εἰς τὰ χέρια της.

Συγχρόνως, ἕνας μάγκας ἀπὸ τὴν ἀγορὰν εἰσέρχεται ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν πύλην, διὰ τοῦ κήπου, φέρων ἐπ' ὤμου μεγάλην δαμιτζάναν ἀδειανήν. Ὁ γαμβρός της τῆς παρήγγειλε νὰ γεμίσῃ τὴν δαμιτζάναν κρασί μωσχάτο ἀπ' τὸ καλό, τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν εἰς τὰ ἰσόγεια τῆς οἰκίας, καὶ νὰ τὴν στείλῃ ἀμέσως εἰς τὸ μαγαζὶ διὰ τοῦ μικροῦ βαστά-

ζου, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τὸ πωλήσῃ εἰς κἀτι καλοὺς μουστερηδες ξένους.

— Μὰ καλὰ!.. Δὲν ξέρει πῶς ἡ γυναῖκα του ἔχει τοὺς πόνους νὰ γεννήσῃ! εἶπεν ἡ μήτηρ. Ποιὸς νὰ προφτάσῃ σ' ὅλα!..

Εἶπε μὲν, ἀλλὰ συγχρόνως ἔβαλε τὸ χωνίον, κ' ἔκαμε ν' ἀνοίξῃ τὴν κἀνούλαν τοῦ βαρελιοῦ. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠκούσθη ἀποπάνω, ἀπὸ τὴν οἰκίαν, ἡ φωνὴ τῆς κόρης τῆς.

— Μάνα!.. Μάνα!

Καὶ ἡ ἀνδραδέλφη, ἥτις εὕρισκετο πλησίον τῆς ὀδινούσας, ἐφάνη εἰς τὴν θύραν, ἄνωθεν τῆς ἐσωτερικῆς σκάλας.

— Συμπεθέρα! τῆς ἤρθε τώρα δυνατώτερος, ὁ πόνος.. Ποιὸς θὰ πάῃ γιὰ τὴ μαμμὴ;

Καθὼς ἔκαμε ν' ἀνοίξῃ τὴν κἀνούλαν, ἡ γραῖα, ἐδέησε νὰ στραφῇ πρὸς τὰ ἄνω ὁ μπίρος ἀπεσπίασθη ἀποτόμως, τὸ εὐῶδες ξανθὸν μοςχᾶτον ἐχύθη μεθύσκον τὸν ἀέρα, καὶ κάμνον νὰ πάλλωσιν οἱ μυστῆρες τοῦ μάγκα τῆς ἀγορᾶς. Ἔως νὰ προλάβῃ νὰ τὸ μαζέψῃ, ἐχύθη ἀρκετὸν καταγῆς.

— Ποιὸς θὰ πάῃ;.. Ἐγὼ, συμπεθέρα!.. Ὁ ἀδερφός σου μοῦ ἔστειλε τὴ δαμιτζάνα νὰ τὴ γεμίσω κρασί.. Τί λές;.. νὰ τοῦ παραγγείλω;.. (ἤθελε νὰ προσθέσῃ «νὰ φροντίσῃ ἐκεῖνος γιὰ τὴ μαμμὴ;» ἀλλὰ διεκόπη μόνον ἐπέφερε)· καὶ γιὰ τὴ γίδα, ποῦ κόπηκε τὸ σκoinί, καὶ γυρίζει στὰ Κοτρώνια, ποιὸς θὰ πάῃ;

Συγχρόνως, ἀπὸ τὸν κῆπον ἠκούσθησαν κλαυθμηραὶ φωναί.

— Γιαγιά, γιαγιά!.. Νά, αὐτὸς μ' ἔδειρε.. Ἔλα νὰ τὸν δείρῃς!.. Τὰ δύο παιδιὰ, ὁ Χαράλαμπος καὶ ὁ Μαθιός, εἶχον συγκρουσθῆ μεταξὺ των. Ὁ πρῶτος ἤθελε νὰ τοῦ πάρῃ τοῦ Μαθιοῦ τὸ στεφάνι καὶ τὴν βόκα, μὲ τὰ ὅποια ἔπαιζεν. Οὗτος δὲν ἤθελε νὰ τὰ δώσῃ.

Ἡ πτωχὴ γειτόνισσα, ἥτις εἶχεν ἔλθῃ διὰ νὰ ζητήσῃ ἄδειαν ν' ἀντλήσῃ ἀπὸ τὸ πηγάδι, εἶπεν·

— Ἐγὼ πάω γιὰ τὴ μαμμὴ, γειτόνισσα· καὶ νὰ μ' ἀφήσῃς νὰ πάρω νεράκι, σὰ γυρίσω,

— Για τὴ μαμμὴ! ; εἶπεν ἡ χήρα. Νὰ ἰδοῦμε γιὰ τὴ γίδα ποιὸς θὰ πάῃ.

— Για τὴ γίδα; ποῦ ξέρω, εἶπεν ἡ γειτόνισσα.

— Δὲν εἶνε μακριά... Στὰ Κοτρώνια, κάπου θὰ ἔχῃ πιαστῆ τὸ σκoinί τῆς. Ἐκτὸς ἂν τὴν ἤραν οἱ δραγάτες, καὶ τὴν ἐπῆγαν στὴ Δημαρχία.. Νὰ παίρῃς νερὸ ὅλες τῆς μέρες, ἐλεύθερα, ὅσο θέλεις.

— Καλὰ!.. Πάω γιὰ τὴ γίδα.

Καὶ ἀκουμβήσασα τὴν στάμναν τῆς παρὰ τὸ φραγμένον μὲ πλάκας στόμιον τοῦ πηγαδιοῦ, ἐξῆλθε τρέχουσα.

Φωνὴ κλαυθμοῦ ἠκούσθη ἀπὸ τὸν δρόμον ἔξω. Τὸ Ῥηγιώ, καθὼς

ἐκράτει τὸν ξυραφᾶν ἀνοικτόν, εἶχεν ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν βορεινὴν πύλην. καὶ τρέχουσα ἐπάνω εἰς τὸ λιθόστρωτον εἶχε γλιστρήσει κ' ἔπεσεν. Εὐτυχῶς δὲν ἐκόπη μὲ τὸν ξυραφᾶν, ὅστις ἄλλως ἦτον σκουριασμένος καὶ δὲν ἔκοπτε, μόνον μὲ τὸ καρφὶ ἐβάρεσε τὰ δύο δακτυλάκια τῆς ἀριστερᾶς.

Ἡ χήρα ἔτρεξε πρὸς τὴν βορείαν θύραν, συνέλαβεν ἐν ὀργῇ τὴν μικρὰν ἐγγονὴν τῆς, τῆς ἔδωκε δύο ξυλιές — ἥτις τότε ἔκλαυσε δυνατώτερα — κ' ἔκλεισε μετὰ κρότου τὴν θύραν.

Ἐπανῆλθε πρὸς τὸ βαρέλι, ὅπου ὁ μάγκα, ὠφεληθεὶς ἀπὸ τὴν στιγμιαίαν ἀπουσίαν τῆς εἶχε βάλῃ τὸ στόμα του εἰς τὸν μπίρον διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὸ μοςχᾶτον.

— Νὰ πᾶς τὴ δαμιτζάνα, καὶ νὰ τοῦ πῆς νὰ στείλῃ γιὰ τὴ μαμμὴ, εἶπεν ἡ Χαρμολίνα, ἅμα ἐπανελθοῦσα.

— Καλὰ, κυρά, εἶπεν ὁ μάγκα, ὅστις ἔγλειψε τὰ χεῖλη, ἐπειδὴ τοῦ ἐφάνη πολὺ καλὸν τὸ μοςχᾶτον.

Τὴν ἰδίαν στιγμὴν ἡ φωνὴ τοῦ Ἰακώβου Ματθαίου ἠκούσθη ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν θύραν τοῦ ἐλαιοτριβείου, τὴν πρὸς τὸν κῆπον.

— Ἐ! τᾶμαθες, πεθερά, ἔκραξεν οὗτος μακρόθεν, ἡ γίδα ἔκοψε τὸ σκoinί στὰ Κοτρώνια, κ' ἐλάκησε.. Τώρα μοῦ ἔφεραν τὸ χαμπέρι στὸ μαγαζί!.. Δὲν σοῦ εἶπα ἐγὼ νὰ τὴν ἀφήσῃς ἐδῶ μὲ μιὰ ἀγκαλίτσα χορταράκια, νὰ βοσκᾷ;.. Τί ἤθελες νὰ τὴν πᾶς στὰ Κοτρώνια, βρεᾶδερφέ!..

Εἶτα, ἐλθὼν πλησιέστερα.

— Τί; ἀκόμη δὲν μπορεῖς νὰ γεμίσης τὴ δαμιτζάνα;.. Βλέπω, σοῦ χύθηκε τὸ κρασί.. Ἄφεριμ! ἴσα-ἴσα τὸ κέρδος ποῦ θελά-βγάλη κανέναν! Τί λέω, τὸ κέρδος; Ἄς βγάξουμε τὰ σκαφτικὰ καὶ τὰ κλαδευτικὰ, ποῦ μᾶς κοστίζει αὐτὸ τὸ γλυκὸ μοςχᾶτο, ἐπέφερε μὲ ἦθος ὄξυνον ὁ γαμβρός.

Ἡ πενθερὰ ἐγέλασεν ἀκουσίως.

— Γοῦρι! εἶπε.

— Καλὸ γοῦρι! ἐπανέλαβε στρυφνὸς ἐκεῖνος. Ἄς εἶνε.. θὰ πᾶς γιὰ τὴ γίδα;

Ἡ Χαρμολίνα οὔτε λόγον ἔκαμε περὶ τῆς γυναικὸς τῆς γειτόνισσας, ἥτις εἶχε φανῆ ὅπως οὐδὲν πρόθυμος νὰ ὑπάγῃ πρὸς ἀναζήτησιν τῆς γίδας. εἰζευρεν ὅτι ὁ γαμβρός τῆς, ὅστις ἤξευρε καὶ ῥητὰ διάφορα θὰ τῆς ἔλεγε. «Μὴ ζῆτεί θεραπείαν σεαυτῶ» καὶ «Ὁφθαλμὸς βασιλέως πεαίνει ἵππον», καὶ τὰ τοιαῦτα.

— Οἱ πόνου τῆς ἤρθαν δυνατώτεροι, εἶπεν ἡ Χαρμολίνα. Ποιὸς θὰ πάῃ γιὰ τὴ μαμμὴ;

— Ἐγὼ στέλνω γιὰ τὴ μαμμὴ, ἔκραξεν ἀνυπόμονος ὁ Ματθαίου. Κάμε τὸν κόπο τουλόγου σου, νὰ πᾶς νὰ ἰδῆς γιὰ τὴ γίδα.. «Μὴ δῶς τὴν δόξαν σου ἐτέρῳ». Τρέξε, γλήγορα!

Κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκεῖνας, ἡ Χαρμολίνα ἀκουσίως ἐνθυμήθη ἓνα σεβάσμιον κληρικόν, τὸν παπᾶ Γιάννην, τὸν ἐνορίτην τῆς, ἄνθρωπον προικισμένον μ' ἑκτακτον δραστηριότητα, εἰς τὸν ὁποῖον εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἶχε συμβῆ ποτὲ νὰ ἔχη νὰ ὑποδεχθῆ τὸν περιοδεύοντα Δεσπότην, ἐλθόντα εἰς τὸ χωρίον, καὶ νὰ τὸν φιλοξενήσῃ οἱκοί, καθὸ ἐπίτροπός του· νὰ ἔχη νὰ θάψῃ ἐν ἐγγόνι του, τέκνον μιᾶς ἐκ τῶν ἐξ θυγατέρων του, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποθάνῃ αὐθημερόν· νὰ ἔχη νὰ δεξιωθῆ, ἐλθόντας ἀπὸ τὴν πόλιν Λ. . . ὅλον τὸ συμπεθερολόγι τῆς νεωτέρας θυγατρὸς του, τέως διδασκαλίσης, ὑπανδρευθείσης εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην· καὶ συγχρόνως, τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν, τοῦ εἶχε κοινοποιηθῆ μία ἀπόφασις «ἐκτελεστή» δι' ἐν παλαιὸν χρέος, δισχιλίων τόσων δραχμῶν. Καὶ ὅμως, ὁ σεβάσμιος ἐκεῖνος ἱερεὺς, ὅλ' αὐτὰ, τὰ «ἔβγαλε πέρα», ὅπως καὶ ἄλλα πολλά.

Ἦστερον ἀπὸ δύο ὥρας εὐρέθη ἡ γίδα, ἡσύχασαν τὰ παιδιά, ἡ δαμιτζάνα μὲ τὸ μωσχάτον ἐπωλήθη καλὰ εἰς τὸ μαγαζὶ τοῦ Ματθαίου, καὶ ἡ κοιλοπονοῦσα ἐγέννησε καὶ ὄγδοον παιδίον, ἄρρεν — τὸ δέκατον, συλλήβδην καὶ τῶν νεκρῶν. Ἡῦξανον τὰ «χάρματα» τῆς οἰκίας, ἐπληθύνοντο τὰ βάσανα τοῦ κόσμου, ἐπολλαπλασιάζοντο οἱ κόποι κ' αἱ φροντίδες τῆς πενθερᾶς.

Καὶ ἡ Χαρμολίνα, τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυκτα, ὅταν ἐδυνήθη τέλος νὰ κατακλιθῆ, ὅπως εὐρῆ ὀλίγην ἀνάπαυσιν, κατὰ τινὰ στιγμὴν, αἴφνης ἐψιθύρισε:

— Ἄχ! δὲν ἐγινόμουν καλόγοια!

Δυστυχῶς δὲν ὑπῆρχον πλέον οὔτε γυναικεῖα μοναστήρια εἰς τὴν χώραν.

Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ΙΤΑΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

✱ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΝΤΖΟΝΗΣ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΡΜΕΝΓΑΡΔΗΣ

(Χορὸς ἐκ τῆς τραγωδίας «Ἀδελκὸς»)

Τὴν ξανθὴ κόμπν ξέπλεκν
Στὸ στῆθος τὸ θλιμμένο,
Τὰ χέρια ἀργά, τὸ πρόσωπο
Ἵγρὸ καὶ νεκρωμένο,
Στέκει μὲ μάτι ὀλότρεμο
Νὰ ἰδῆ τὸν οὐρανό.

Παύουνε οἱ θρηῖνοι, ὁμόφωνν
Μιὰ προσευχὴ γροικιέται,
Στὸ παγωμένο μέτωπο
Χέρι ἀλαφρὰ πετιέται,
Τ' ὕστερο ἀπλόνει σκέπασμα
Στὸ μάτι τὸ γλαυκό.

Τοῦ κόσμου τὰ πλανέματα
Διῶξε ἀπὸ τὴν ψυχὴ σου,
Μιὰ σκέψι σου αὐτοθέλητη
Ἵψωσε καὶ κοιμήσου,
Μέσα στὴ γῆ θὰ πάψουνε
Τὰ τόσα σου δεινά.

Ἡ τύχην τέτοια ἐστάθηκε
Σ' αὐτὴ π' ἀποκοιμήθη,
Τὸ νὰ γυρεῦν ἀνώφελα
Τοῦ κόσμου αὐτοῦ τὴ λήθη
Καὶ ν' ἀνεβῆ ὀλοδόξαστη
Στὸν Ἵψιστο μπροστά.

Ἄχ! στὰ σκοτάδια τ' ἄγρυπνα,
Στὰ ἔρμα μοναστήρια,
Στὲς ψαλμοδιὲς ἀνάμεσα,
Μπροστά στὰ θυσιαστήρια,
Οἱ μέρες οἱ ἀλνσιμόντες
Προβαίναν στὴν ψυχὴ.

Ὅταν γλυκά, μ' ἀστόχαστη
Μεγάλης δυστυχίας,
Ζωὴ γεμάτη ἀνάπνευσε
Τὴν αὔρα τῆς Γαλλίας
Καὶ μέσα ἀφ' τῆς Φραγκόφυες
Ἐβγήκε ζηλευτή.

Ὅταν σὲ λόφο ἀέρινο
Διαμάντια στολισμένη,
Μὲς τὴν πεδιάδα ἀγνάντευε
Τὴν παγανιὰ νὰ βγαίνει
Καὶ μὲς τὰ χαλινάρια
Γυρτὸ τὸ βασιλιᾶ,

Κι' ὀπίσω του νὰ τρέχουνε
Οἱ ἵπποι του ἀφρισμένοι
Καὶ νὰ σκορποῦν, καὶ νὰρχωνται
Γοργὰ λαχανιασμένοι
Οἱ σκύλοι κι ὁ ἀγριόχοιρος
Μὲ μάνητο νὰ ὀρμᾶ,

Καὶ νὰ κυλᾶ, ἀφ' τ' ἀκόντισμα
Τοῦ βασιλιᾶ, τὸ αἶμα
Στὸ μονοπάτι, ἢ ἀσύγκριτη
Ἐστρεφε εὐθύς τὸ βλέμμα
Πρὸς τὰ κοράσια, ὀλότρεμη
Ἀπὸ δειλία γλυκειά.

Μόζα πλανήτρα, ὀλόχλιαρα
Νερά, τερπνὸ χορτάρι,
Ὅπου τὰ ὄπλα ἀφίνοντας
Στεμμένο παλληκάρι,
Ἀπὸ τὴ μάχη ἐρχότουνε
Νὰ ξαποστάση πλειά.

Τοῦ κόσμου τὰ πλανέματα
Διῶξε ἀπὸ τὴν ψυχὴ σου
Μιὰ σκέψη σου αὐτοθέλητη
Ἐψῶσε καὶ κοιμήσου,
Στὸ χῶμα, ποῦ τὰ μέλη σου
Θὰ κλείσῃ τὰ γλυκά.

Ἄλλες κοιμοῦνται δύστυχες
Νυφάδες χηρεμένες
Ἀφ' τὸ σπαθὶ κι ἀνώφελα
Παρθένες παντρεμένες,
Μανάδες, ποῦ τὰ τέκνα τους
Τὰ ἴδανε νεκρά.

Ἐσὲ ἀφ' τὸ γένος τ' ἄδικο
Τῶν νικητῶν, ἢ ἀνδρεία τους
Ἐπῆρξαν τ' ἄγρια πλήθη τους,
Ποῦ ὑπῆρξε δικαίωμά τους
Οἱ προσβολές, τὰ αἵματα,
Καὶ δόξα ἢ ἀσπλαχνιά.

Ἡ πρόνοια θλίψι σ' ἔταξε
Μὲ τοὺς δυστυχισμένους.
Πέθανε ὠραία, δακρῦδρεχτη,
Κοιμήσου μὲ τοὺς ξένους,
Κανείς τ' ἀθῶά σου κόκκαλα
Νὰ βρούσῃ δὲν τολμᾶ.

Ἄς λάβῃ τ' ἀχνὸ πρόσωπο
Τὴν πρώτην του ἡσυχία,
Ὡς ἦτανε, ποῦ ἀμέριμνο
Στὴν κάθε δυστυχία
Μονάχα αἰθέρια ὀνειράτα
Φανέρονε σ' ἐμᾶς.

Ἐτσι ἀφ' τὰ νέφη ὁ ἥλιος
Τὸ φῶς, πρὶν δύση ἀπλώνει,
Κι ἀφ' τοῦ βουνοῦ τὰ πλάγια
Τὴ δύσι πορφυρόνει,
Στὸ χωρικὸ προμήνυμα
Ἡμέρας πλειὸ γλυκειᾶς.

ΣΤΙΧΟΙ ΣΕ ΑΛΛΟΝ ΗΧΟ
ΝΥΧΤΑ * ΥΠΟ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Ἄπο τὰ ὀλόβαθα τῆς Νύχτας
Καὶ τῆς Ἀγρυπνιάς,
Σὰν αὐγὴ χαράξεις, χύνεσαι,
Σὰ βοριάς.

Τὴν καρδιὰ τῆς καρδιάς βρίσκεις.
Τί ἔφταιξα; χτυπᾷς
Μὲ τὸ χτύπο τῆς ἀγιάτρευτης
Μαχαριᾶς.

Καὶ τὸ θάνατο κομίζεις,
Καὶ χαμογελάς.
«Λυτρωτή, τοῦ κράζω, πρόφτασε
Καὶ σ' ἐμάς!»

Τότε, ἀπλώνοντας τὰ χέρια,
Τόνε συγκρατᾷς.
Ἄπ' τὸ Χάρο πιὸ τεράστιος
Ὁ φονιάς.

Καὶ τοῦ λές: «Ἀπάνω του ὅλα
Ρίξε μονομιᾶς
Τάξινύερωτα τρισκότιδα
Τῆς νυχτιάς.

Ὅμως πάντα, ἄς ζῆ, ἄς οὐρλιάζη
Μέσα ἐκεῖ ὁ βαλμάς,
Ὁ βαλμάς ὁ αἱματοσπάραχτος
Τῆς καρδιάς.»

Καὶ εἶμαι αὐτὸς ποῦ δὲν πεθαίνει,
Καὶ ποῦ τριγυρνᾷς.
Τῆς ἐντάφιας εἶμαι ὁ Τάνταλος
Γαλνιᾶς.

Καὶ δὲν εἶσαι ἢ σκύλλα, ἢ λάμια,
Ποῦ μὲ πολεμᾷς,
Καὶ δὲν εἶσαι ὁ μαῦρος δαίμονας,
Ὁ βραχνάς.

Ἄπο τὰ ὀλόβαθα τῆς Νύχτας
Καὶ τῆς ἀγρυπνιάς,
Τὸνειρο εἶσαι τὸ ἓνα, τὸ ἄφταστο.
Ποῦ μὲ πᾶς;

Μάης τοῦ 1901

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Η ΚΑΤΑΡΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ
* ΥΠΟ Γ. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

Ὁ Οὐρανός, ὁ γέρος, ἀγάπησε τὴ Γῆ, τὴ νιά. Κ' ἡ Γῆ, ποῦ ἐρωτε-
μένη μὲ τοὺς πόθους τῆς, τὸν ἔβλεπε καὶ τὸν καλοῦσε, τοῦ ἄνοιξε περίχαρη
τὴν ἀγκαλιά τῆς. Πόσο ἀλλάγητα γλυκός, πόσο λαχταρισμένος στάθηκε
αὐτὸς ὁ γάμος! Κι' ἀπὸ τὸ γάμο αὐτόν, τὸν ἐρωτόθυμον, μὰ τὸν ἀταί-
ριαστον, γεννήθηκαν δυὸ παράξενα παιδιὰ. Γεννήθηκε ὁ Πλοῦτος μὲ τὸ
Φτόνο, ἀδέρφια δίδυμα, ποῦ πῆραν τῆς μάνας ὅλα τὰ γνωρίσματα,
χωρὶς νὰ φυλάξουν κανένα σημάδι τοῦ πατέρα.

Ἄφου γιόρτασε τὸν ἐρωτὰ του, ἀποφάσισε ὁ Οὐρανὸς νὰ χωριστῇ
τὴ Γῆ. Πρὶν φύγη εἶπε ὅς τὰ παιδιὰ, τ' ἀνάξια τοῦ ἑαυτοῦ του.

—Ἦ τῆς μάνας σας τὴν ἀγάπη σᾶς χαρίζω! Αὐτὴ μόνη, ἡ ἀγάπη,
ἄς σᾶς ἐνώνη! Αὐτὴ, μ' ἀνάγκη, ἀχώριστους ἄς σᾶς κρατῇ. Κάθε
καρπὸ, κάθε καυλὸ καὶ κάθε βύζο καλόχυμον τῆς μάνας σας νὰ χαίρε-
στε μαζὶ κ' οἱ δυὸ. Ὅμως τὴν ἀγάπη τῆς νὰ μὴ θελήσετε νὰ μοιρα-
στῆτε. Γιατ' εἶναι ἡ μάνα σας καὶ τῶν δυωνῶν. Ὅ,τι βλάστημα ἀνα-
δίνῃ θὰ εἶναι χτῆμα σας κοινόν. Ζητᾶτε ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς κι' ὅ,τι
ποθεῖτε! Μὴν τὰ νομίση ὅμως κανένας σας δικὰ του μοναχὰ τὰ δῶρα
τῆς. Γιατ' ἡ ἀγάπη μιᾶς μάνας δὲ μοιράζεται. Κι' ὅλα εἶναι γιὰ ἑαυτὴν
ἴσα τὰ παιδιὰ τῆς. Αὐτὴ τὴν εὐκὴ σᾶς δίνω, εὐκὴ καὶ μάντευμα ἄλαθο
γιὰ τὴ ζωὴ ποῦ ἀνοίγεται μπροστά σας. Ἦ τῆς μάνας σας τὴν ἀγάπη
σᾶς χαρίζω! Κι' ἄξιοι τῆς ἀγάπης τῆς νὰ γίνετε τηρᾶτε! Ἄλλοιὼς κα-
τάρᾳ σᾶς ἀφίνω τῆς ἴδιας μάνας σας τὴν ὀργή!

Εἶπε ὁ Οὐρανὸς καὶ πέταξε ψηλά. Ὅμως τὰ παιδιὰ δὲ θέλησαν ν'
ἀκούσουν τοῦ πατέρα τὴν ἄγια συμβουλή. Κι' ἀπὸ μικρὰ ποτὲ δὲν ἔζη-
σαν ἀγαπημένα τὰ δυὸ ἀγόρια. Ἦταν σὲ πόλεμο ἄγρυπνον κι' ἀφί-
λιωτον, σὰ νὰ τᾶχαν σπεῖρη δυὸ πατέρες, ἡ δυὸ μάνες νὰ τὰ κοιλοπό-
νεσαν. Ὅσους καρπούς αὐτόφυτους ἡ μάνα κι' ἂν τοὺς προβοδοῦσε, δὲν
εἶχαν χορτασμοῦ. Ζήτησαν τότε, ἀνοίγοντας τὰ στήθια τῆς, νὰ βροῦν τὰ
μυστικά τῆς: νὰ πάρουν τῆς δύναμες, ποῦ ἔκρυβε, φιλόργυρη, ἀπὸ τὰ
πλάσματά τῆς: νὰ πληθύνουν τοὺς καρπούς, ποῦ ἔβγαζε ἀπροσκάλεστη.
Κ' ἡ μάνα, πιστὴ τους καὶ καλόβουλη, πάντα τοὺς ἄκουγε, ἀποδί-
νοντας χιλιοπλούσιες τῆς ἐπιθυμίες τους. Κάθε χτύπημα, ποῦ τῆς κατὰ-
φερναν, ἀνοίγοντας πληγὴ, ἦταν ἀπ' αὐτὴ πλημμύρισμα καινούριας
καλωσύνης.

Ἄπο τὰ δυὸ ἀδέρφια ὁ Πλοῦτος, δουλευτὴς ἀπόνηρος, ἂν καὶ πολυ-
τεχνίτης, ἔβλεπε τ' ἀγαθὰ τους νὰ γίνωνται σωροὶ καὶ χαίρονταν. Καὶ
ρίχγονταν ὅς τὸν ἔργο μὲ πειὸ καρδιὰ ἀγονάτιστη. Τότε ἤρε ὁ Πλοῦ-

τος, τετραπέρατος, καὶ τ' ἀλέτρι. Ὑπόταξε καὶ τὰ βόδια 'σ τὸ ζυγόν. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἀλετριοῦ καὶ μ' ἄλλα εὐρέματα τοῦ νοῦ καὶ τῶν χειρῶν τοῦ ὀ Πλοῦτος πῆγαινε μπροστά. Ὁ Φτόνος ὄμως, ἀκαμάτης χειρῶν τοῦ ὀ Πλοῦτος, ἀρχισε πρῶμα νὰ δειλιάζη. λιγόφυχος, μὰ καὶ μοναχοφάγος κι' ἄχαρος, ἄρχισε πρῶμα νὰ δειλιάζη. Ἀγρίευσ' σ αὐτὸν ὁ πόνθος νάχη δικὰ του χτήματα πολλὰ κι' ἀμέτρητα γεννήματα κ' ἔσβυνε ἡ ὁρμὴ νὰ παλαίψη γιὰ νὰ τ' ἀποχτήση. Ἐρριξε ματὰ φιλάρπαγα 'σ τ' ἀδερφωμένα καὶ τῶν δυὸ τους πλοῦτη. Πῶς παρακαλιῶνταν καὶ πῶς σπάραζε δικὰ του ὄλα νὰ τὰ κάμη! Κι' ἀφοῦ 'σ τοὺς νυχτικὸς διαλογισμοὺς τοῦ δὲν εὕρισκε τρόπο καλοπίχειρον, ποῦ θὰ τὸ μπορούσε, ἔφτασε 'σ ἀνάποδο συμπέρασμα· ἔπαψε τὴ δουλειά· παράτησε τὸν ἀδερφὸ τοῦ ν' ἀγωνίζεται καὶ γιὰ τοὺς δυὸ. Ὁ Πλοῦτος τοῦ εἶπε τότε, πῶς ἂν δὲ δουλεύη, καὶ δὲ θ' ἀπολαβαίνει. Κι' ὁ Φτόνος ζήτησε τὸ μερίδιό του ἀπὸ τὰ συναγμένα· ζήτησε τὰ μισὰ κι' ἀπὸ τὰ χτήματα. Χώρισαν λοιπόν, ἀφοῦ εἶδαν πῶς δὲν ἔκαναν χωριό, τ' ἀδέρφια. Κ' ἔβαλαν σύνορο ἀνάμεσὸ τους, ποῦ ἔπρεπε ἀπέραστο νὰ τὸ φυλᾶν.

Ἀπὸ τότε πῆρε κάτι ἄγριο, σκληροπρόσωπο ἢ ζωὴ τῶν δυὸ ἀδερφῶν. Ἐχασε τὴν ὁμορφιά καὶ τὴ χαρὰ της. Ἐδιώξε τὴ γαλήνη, ποῦ τὴν πείραζε. Ὁ Πλοῦτος, ἀκατάλυτος, πάντα σκυμμένος καὶ σπουδαστικός, ὀδηγοῦσε τ' ἀλέτρι, χτήμα του ἀναφαίρετο, 'σ αὐλάκια βαθυχάραχτα. Σύναζε κι' ἀποθήκευε ἄμετρη ἐσοδειά, ποῦ τοῦ περίσσευε καὶ τὸν πλημμυροῦσε. Ὁ Φτόνος ἔτρωγε ἀπὸ τὰ ἔτοιμα, ποῦ τοῦ φαίνονταν πικρὰ καὶ αὐτά, γιὰ τὴ θὰ σώνονταν. Κ' ἔφτασε, ἀλήθεια, ἡ μέρα ποῦ σώθηκαν κι' αὐτά. Βαρύκαρδος τότε ἄρχισε νὰ σκίζη, νὰ παιδεύη, νὰ τυραννῆ τὴ μάνα του τὴ Γῆ. Κ' ἡ Γῆ, ἄσπλαχνη, δὲν τοῦ ἀπαντοῦσε. Καὶ δὲν εἶχε ἀλέτρι ὁ Φτόνος, τὸ τεχνικὸ ἀντιστύλι τοῦ ἀδερφοῦ του. Δοκίμασε νὰ κάμη καὶ δὲν τ' ἀξιώθηκε, γιὰ τὴ, χωρὶς ἴσως καὶ νὰ τὸ καταλαβαίνει, ζητοῦσε τὸ ἔτοιμο, τὸ ξένο. Κ' ἔγινε τ' ἀλέτρι ἐκεῖνο ἀμάχης ἄλλη ἀφορμὴ ἐναντία τοῦ ἀδερφοῦ του. Βαρύς, ἄνεργος ἔσκυβε 'σ τὸ χῶμα ἀπάνου κι' ἀφογκράζονταν καὶ καρτεροῦσε. Ὅμως ἡ μάνα ἦταν κουφὴ 'σ αὐτόν. Στείριψε ἡ ἀγάπη της ἢ μητρική. Κάθε της πόρος πλουτοδότης ἔκλεισε. Γιὰ τὴ σκληρότη αὐτή, ποῦ τοῦδειχνε τὸ χῶμα, ἔρριξε ὁ Φτόνος τ' ἄδικο πάλι 'σ τὸν ἀδερφὸ του. Μ' ἀνταριασμένο μάτι ἔβλεπε ἀπὸ τὸ σύνορο, ποῦ χώριζε τὰ χτήματα, τὴν εὐτυχιά τὴν ἀνυπόφερτη ἐκεينوῦ. Τέλος ἔφτασε νὰ πιστέψη πῶς ἦταν ἀπ' αὐτὸν κλεμμένα ἐκεῖνα τ' ἄφτονα ἀγαθὰ, τὰ εὐλογημένα.

Μιὰ μέρα ὁ Φτόνος κάθονταν 'σ τὸ σύνορο κοντά, ἄσειστος, ἀκουμπῶντας, 'σ τὸ ραβδί κι' ἀγνάντευε τὸν ἀδερφὸ τοῦ δοσμένον ὄλον 'σ τ' ὄργωμα τῶν χωραφιῶν, χωρὶς νὰ τὸν προσέχη. Πῶς τὸν ζήλευε καὶ τὸν μισοῦσε! Πῶς ἤθελε τὴν προθυμιά του 'σ τὴ δουλειά καὶ πῶς ποθοῦσε τ' ἀλέτρι, ποῦ δὲν ἦταν αὐτὸς ἄξιος νὰ κάμη ἄλλο, παρόμοιο σὰν ἐκεῖνο!

Πῶς μάτιαζε τ' ἀδάμαστα τὰ βόδια, γιὰ τ' ἦταν συντρόφοι τοῦ ἀφέντη τους πιστοί! Ὁ Πλοῦτος, νικητῆς κι' ἀφέντης, ἄξαφνα ἔστρεψε καὶ σαλάγησε τὰ καματερά ἴσα ἀπάνου 'σ τὸ Φτόνο, τὸν ἀδερφὸ του. Ἐσπέρασε τὸ σύνορο, ποῦ τοὺς χώριζε τοὺς δυὸ, κι' ἀκολούθησε τὸ δρόμο του, ἀνοίγοντας βαθειὰ ἀμπολὴ μέσα 'σ τὸ χωράφι τ' ἀργὸ τοῦ Φτόνου.

— Ὁζῶ ἀπὸ τὸ σύνορο! τὸν κράζει ὁ Φτόνος μανισμένος.

Ὁ Πλοῦτος περὶφανος, καταχτητῆς, ζευγολατεῖ καὶ δὲν ἀπαντάει. Χύνεται ἀπάνου τοῦ ὀ Φτόνος, τυφλός, μὲ τὸ ραβδί. Καὶ μ' ἓνα χτύπημα τὸν ρίχνει κάτω μέσα 'σ τὴν αὐλακιά, ποῦ ὁ ἴδιος ὁ Πλοῦτος εἶχε ἀνοίξη. Κι' ὁ Πλοῦτος ἦταν νεκρός. Ἀρπάζει τότε ὁ Φτόνος, ἀλλόφρενος, τὸ ζυγάλετρο καὶ σαλαγεῖ τὰ βόδια καὶ μὲ δευτέρα αὐλακιά σκεπάζει τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ τ' ἄψυχο κουφάρι. Κ' ἐκεῖ τ' ἄφησε, 'σ τῆς μάνας τοῦ κρυμμένο τὴν ἀγκαλιά. Καὶ τ' ἄφησε κοπριά νὰ παχύνη τὰ χωράφια του, ποῦ ἦταν ὄλα πειὰ δικὰ του.

Ἐκεῖνης τῆς χρονιάς ὁ θέρος βγήκε τρισευλογητὸς γιὰ τὸ Φτόνο τὸ φονιά. Ἦταν ἡ πληρωμὴ ἀπὸ τοὺς ἀρπαγμένους κόπους καὶ τὸ αἷμα, τὸ ἄδικα χυμένο, τοῦ ἀδερφοῦ του. Ἀφοῦ θέρισε κι' ἀλώνισε, σύναζε ὁ Φτόνος τὸν καρπὸ καὶ τὸν ἀσφάλισε. Κ' ἐνῶ χειμῶνας πλάκωνε, ζαπλώθηκε ἡσυχος, ἡμερὸς πρώτη φορά, ν' ἀπολάβη τὰ πλοῦτη του. Τότε μύρια κακὰ ἀδερφώθηκαν γιὰ νὰ τὸν πολεμήσουν. Κοπάδια μυρμηγκιῶν ἔπεσαν 'σ τοὺς θησαυροὺς του. Ἐπίβουλο σαράκι ἔκαμε ὄσα ἀπόμειναν γεννήματα στάχτη καὶ καπνὸ. Κι' ὅταν τὸν ἤυρε ἡ ἀνοιξη κ' ἔπρεπε τ' ὄργωμα ν' ἀρχίση, δὲν εἶχε μείνη καρπὸς μίτε γιὰ σπορά. Μ' ἄδεια καρδιά, μὲ χέρια λιγοδύναμα ἔβαλε 'σ τὸ ζυγὸ τὰ βόδια κι' ἄρχισε τὸν κάματο. Ἀνὸρεχτος, βαθιὰ θλιμμένος, χωρὶς βοδιῶν σαλάγημα, χωρὶς τραγοῦδι ὄργωνε. Ὅργωνε χωρὶς ἐλπίδα καὶ νὰ σπείρη. Ὅργωνε κι' ὁ νοῦς του χάνονταν ἀλλοῦ, 'σ τῆς συφορῆς ποῦ τὸν φοβέριζαν. Κάπου σκόνταψε τὸ ὄνι καὶ παραδρόμησε τ' ἀλέτρι. Ὅμως ὁ ζευγολάτης ἄλλα ἀνάδευε κι' ὄργωνε 'σ τὸ νοῦ του. Ἀπόσσωσαν τὰ καματερά τ' αὐλάκι κ' ἔστρεψαν πίσω τὸ δρόμο τους ἀκάλεστα, πιστὰ καὶ σὲ καλὸν ἀφέντη καὶ σὲ πονηρόν, ἀκολουθώντας τὸ ἀνοιγμα τοῦ χωραφιοῦ. Ἀξαφνα τινάχτηκαν πρὸς τὸ πλάγι τὰ καματερά. Μούγκρισαν καὶ φύσηξαν περίφοβα κι' ἀγριεμένα. Τότε γύρισε κι' ὁ βοῖδολάτης ἀπὸ τὸ μακρινὸ ὄνειρό του. Ἐμπρὸς του, μισόβγαλτο ἀπὸ τὸ χῶμα, ἐν' ἀνθρώπου καύκαλο στέκονταν ὀρθὸ καὶ τὸν ἀντίκρυζε. Φειδιῶν φωλιὰ εἶχε γίνη ἡ ἄδεια τοῦ κουφάλα. Κ' ἓνα μεγάλο φεῖδι γλίστρησε ἀπὸ τῆς τρύπης τῶν ματιῶν κ' ἔρχονταν μὲ φοβέρα ἀπάνου 'σ τὰ βόδια. Δὲν ἄργησαν αὐτὰ νὰ παρουν ἄταχτο ἓνα τρέξιμο, ποῦ δὲν εἶχε κρατημὸ. Κι' ὁ βοῖδολάτης σκλάβος μέσα 'σ τὰ ζυγόλουρα, ποῦ τὸν περίπλεξαν, πιασμένος ἀπὸ τὴ χερολάβα τοῦ ἀλετριοῦ, μόνη του ἐλπίδα, ἄφηνε ἄθελος, ἀδύνατος καὶ φέρ-

νονταν. Με διάνοιχτα ρουθούνια, μ' ὀρθωμένα μέτωπα, σὰν πολεμόχαρα ἄτια, μὲ φλογισμένα μάτια, βλέποντας δεξιά Ζερβά, τὰ βόδια χύνονταν ἐμπρός, πετοῦσαν φρενιασμένα. Ἦταν κάτι σὰν ἀφάνταστο τὸ πέρασμα τους. Πρωτάκουστο, δαιμονικὸ ὄργωμα ὄργωναν, σέρνοντας τ' ἀλέτρι πότε ἐδῶ καὶ πότε ἐκεῖ καὶ χώνοντας τὸ ὑνὶ πότε βαθιὰ καὶ πότε ξώδεσμα 'σ τ' ὀλότρεμο τὸ χῶμα. Τέλος ὁ βοῖδολάτης, παρατημένος ἀπὸ κάθ' ἐλπίδα, ἀπόλυσε τ' ἀλέτρι κ' ἔπεσε. Ὅμως καλὰ δεμένος καθὼς ἦταν ἀπὸ τὰ λουριά, ἀκολούθησε χαμόσυτος τ' αὐλάκι, ποῦ ἔσκαβαν τὰ βόδια αὐτόβουλα, αὐτοκέφαλα. Ἀξαφνὰ ἓνα τίναγμα τὸν σήκωσε ψηλὰ τὸ βοῖδολάτη καὶ τὸν ἔριξε ἔμπρός ἀπὸ τῶν καματερῶν τὰ πόδια. Κ' ἐκεῖνα τυφλά, ὀργισμένα πέρασαν ἀπάνωθ' του. Τὸν πάτησαν, τὸν ἔλυωσαν καὶ γαῦρα πέρασαν. Κ' ἦρθε ἀπὸ πίσω τὸ ὑνὶ, σὰ σπάθα ἀνεμισμένη, καὶ μ' ἓνα χτύπημα βαρὺ μὲς' τὰ μεσόπλατα τὸν ἔμπηξε 'σ τὴ γῆ. Καὶ τὰ καματερά τρέχουν κι' ἀκόμα τρέχουν νύχτα ἄμερα μὲ τὸ φτερωμένο ἀλέτρι ἀπὸ κοντά, χαράζοντας 'σ τὴ γῆ ἀπάνου καταραμένην αὐλακιά, ἄσωστη καὶ πολυγυρινή, ποῦ μέσα της σπέρνονται καὶ φυτρώνουν τὰ μίση τ' ἀνθρώπινα καὶ τὰ θανατερά.

Ὀχτώβρης 1902.

Γ. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΕΝΑ ΦΩΤΙΣΜΕΝΟ ΣΠΙΤΙ

Ποίημα Swiburne

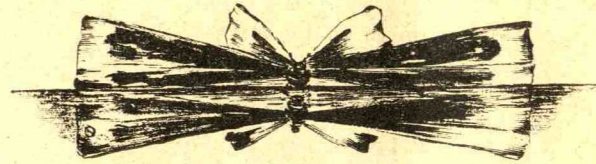
Χαίδεψε με τάντίφεγγό σου, ἀποσπερίτη,
Τὸ πρόσωπο τῆς κόρης π' ἀγαπῶ,
Μοῦπε πῶς θὰ κοιμᾶται, ἀλλὰ τὸ σπίτι,
Κοίτα πῶς λάμπει μὲς τὸ φῶς τὸ χαρωπὸ.

Ἴσως καὶ νὰ χορεύῃ, ποιὸς τὸ ξέρει,
Τοὺς ὄρκους ποιὸς πιστεύει τώρα πλῆθ
Θαρθῶ τὴ βλέπω, σπλαχνικώτατό μου ἀστέρι,
Νὰ γέρνη μὲς σὲ κάποιαν ἀγκαλιά.

Κι ἂν ξεγελιέμαι, κι ἂν ἐκεῖν' εἶν' ἄλλη,
Ποιὸς ξέρει αὐτὴ μὲ ποιὸν κρυφομιλεῖ,
Ἦ σάλα τοῦ σπιτιοῦ εἶνε μεγάλη,
Κ' οἱ καλεσμένοι εἶνε πολλοί.

Τί κρύο, ἀλήθεια, ἀπόψε, ὦ τί κρύο,
Τὰ λόγια μου θαρθῶ τὰ τραγουδῶ,
Βλέπω καὶ σὺ πῶς φεύγεις, ἄστρο θεῖο,
Ὅμως ἐγὼ θὰ μείνω ἀκόμα ἐδῶ.

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΕΣ ΠΕΤΑΛΟΥΔΕΣ * ΥΠΟ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΜΕΛΑΧΡΙΝΟΥ

I

Η ΖΩΗ ΕΝ ΤΑΦΩ

Στὴ βάρκα μέσα, πλέαμε στοῦ ποταμοῦ τὸ κύμα
κι ἀφοῦ μιλήσαμε πολὺ γιὰ θάνατο καὶ μνήμη
ἀγκαλιαστοὶ ριχτήκαμε στὴν πρύμνη ἀποσταμένοι
καὶ τὴν ἀφήσαμε βουβὴ στὸ ρέμα νὰ πηγαίνει.
Τὰ δυὸ κουπιά της σὰ φτερά κρεμόνταν τσακισμένα
καὶ δυὸ αὐλάκια κάμνανε—σὲ μιὰ στιγμὴ σβυσμένα—
ψυχρὸς, σὰ ρῖγος νεκρικό, ἀργοφυσσοῦσε ὁ μπάτης
καὶ κάθε ὄξια μᾶς φόρτωνε μὲ τὰ νεκρὰ ὄνειρά της.
Στὲς δυὸ τὲς ὄχθες οἱ ἰτιὲς πυκνὲς κι ἀραδιασμένες,
σὰ νὰ περνοῦσε λείψανο μᾶς κοίταζαν κλαμμένες.
Σὲ φέρετρο ἀπὸ σύννεφα ὁ ἥλιος εἶχε δύσει
κ' ἡ νύχτα, νεκροφίλημα, ἀργόπεφτε στὴ Φύσι.

Μὲς τὲς σκιὲς ποῦ πλάκωσαν ζωντανεῖς ἢ φωνὴ μου·
—Τί σκέπτεσαι; Πλημμύρησε σὰν ἄβυσσο ἡ ψυχὴ μου
ἀπὸ φτερά κι ὄνειρα καὶ κύματα καὶ φύλλα.
"Ὅ,τι ποῦ πέφτει καὶ σκορπᾶ, ὅ,τι ἔχει νόμο, «κύλα»
ὅ,τι ποῦ φεύγει καὶ πετᾷ καὶ χάνεται καὶ σβύνει,
στὴ ρημαγμένη μου καρδιᾷ τὸ φάντασμα τοῦ ἀφίνει.
Κ' ἐγὼ— Πῶς ἄλλην ἠδονὴ δὲν ξέρω πῶς μεγάλην
παρὰ νὰ σὲ κρατῶ σφιχτὰ σὲ μαγεμένη ἀγκάλῃ
μὲς τᾶστατο τρεχούμενο μὴ νύχτα τοῦ θανάτου,
γιατὶ τώρα ποῦ νέκρωσαν τὰ πάντα ἐδῶ κάτω
καὶ καθρεφτίζεις ὅλα αὐτὰ ἐσὺ πῶμινες μόνη
γλυκὰ στὰ στήθη σὲ κρατῶ κι ὁ πόθος μὲ φτερώνει
μὲ τὰ θερμὰ τὰ χεῖλη μου τὰ χεῖλη σου γυρεύω
σφαλῶ τὰ μάτια στὸνειρο κι ὅλα τὰ ζωντανεύω.

II

Η ΖΩΗ ΠΩΣ ΘΝΗΣΚΕΙΣ

Μὲς τ' ἀπέραντο τὸ δάσος
τὸ γυμνὸ καὶ ρημαγμένο
Γκόπ! χτυπᾷ ὁ ξυλοκόπος
τὸ πελέκι σ' ἓνα δέντρο

κι άντηχάει βαρύς ό χτύπος
κι άντηχάει πέρα ως πέρα
κι άντηχάει σάν ένας θρηῆνος,
πού βουρκώνει την ήμέρα.

Και με βλέπουνε τὰ δέντρα
—σκελετοὶ γεμάτοι ρίγη—
και με βλέπουνε τὰ φύλλα
σὲ μιὰ κόψη σωριασμένα,
και με βλέπει τὸ ποτάμι
και τὸ ρέμα του θολώνει
κι ὅλα λέγουνε θλιμμένα:
—ένα φέρετρο καρφώνει.

III

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ

Και στὸ σύθαμπο πηγαίνω κοινοστάσι,
πού θλιμμένα τὸ φωτίζει μιὰ καντήλα
κ' ένα τζάμι μ' ἀραχνιές, πού καθρεφτίζει,
ὅταν πέφτουν, τοῦ φθινόπωρου τὰ φύλλα.

Κ' ἡ πνοὴ τοῦ φθινοπώρου ἔχει περάσει
στὲς εἰκόνες, πού χλωμές μισοσβυσμένες,
τρεμοφέγγουν ἕνα θρηῆνο, θαμποσβύνουν
ένα κλάμα στὲς μορφές τους τὲς θλιμμένες.

Μὰ μιὰ ἀπ' ὅλες στὴ γωνιά του, ὀλοσβυσμένη,
πού κανεὶς δὲν ἔχει ἰδεῖ τὴ ζωγραφιά της,
με τραβάει σκεφτικὸ κι ἀπελπισμένο
και στὰ γόνατα με ρίχνει, ἐκεῖ μπροστά της.

Και τὰ θάμπητα κ' οἱ μοῦχλες, πού σκορπιούνται
σάν ξεψύχισμα σπυάντρου — τὰ φτερούγια
πού τὸ φέρνουν τοῦ ἀνέμου — σιγοψάλλουν
στὴ θρησκεία αὐτὴ τῆς θλίψης: ἀλληλουία.

VI

ΑΙΩΝΙΑ Η ΜΝΗΜΗ

Δὲ θὰ πᾶμε σὲ κορφὲς πιά γυμνωμένες
νὰ κοιτάξουμε ἀνάμεσ' ἀπ' τοὺς κλώνους
σ' ένα ἠλιόγευμα βαφὲς ξεθωριασμένες
και ν' ἀκούσουμε ξεθυμασμένους τόνους.

Σὲ λιγάκι σφαιλιστοὶ στὴν κάμαρί μας,
σάν ἀρχίσῃ ἔξω νὰ βρέχῃ μὲς ταῦλάκια,
θὲ ν' ἀκούμε μιὰ σταμνοῦλα στὴν αὐλή μας
νὰ μαζεύῃ ξεχασμένα τραγουδάκια.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΜΕΛΑΧΡΙΝΟΣ

ΝΟΡΒΗΓΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ
* ΜΠΙΟΡΝΣΤΕΡΝΕ ΜΠΙΕΡΝΣΟΝ

Μ Π Λ Α Κ Ε Ν

ΔΙΗΓΗΜΑ

Τὸ Μπιέργκαν ἦταν ἄλλοτε ἡ ἔδρα τοῦ ἐφημερίου τῆς κοινότητος Kbinve στὸ Ντόβρε-τσάιλδεν. Τὸ πρεσβυτέριο ἦταν ἀπάνω ψηλά, ἐντελῶς καταμώναχο. Ὅταν ἦμουν μικρὸ παιδί ἀνέβαινα στὸ τραπέζι τῆς τραπέζαρίας και κοίταζα με καημὸ τᾶλλα τὰ παιδιὰ κάτω στὴν κοιλάδα, πού παγοδρομοῦσαν στὸν ποταμὸ τὸ χειμῶνα ἢ ἐπαιζαν ἀπάνου στὴ χλόη τὸ καλοκαίρι. Τὸ Μπιέργκαν ἦταν τόσο ψηλὰ στὸ βουνό, ὅπου σιτᾶρι δὲν μπορούσε νὰ φυτρώσῃ, γι' αὐτὸ και τὸ πούλησαν τώρα σ' ἕναν Ἑλβετὸ και ἀγόρασαν ἕνα ἄλλο κτῆμα γιὰ τὸν ἐφημέριο κάτω σ' τὴν κοιλάδα, ὅπου τὸ μέρος εἶναι ὀμαλώτερο τουλάχιστον. Ὁ χειμῶνας ἔρχονταν πολὺ νωρὶς ἐκεῖ ἀπάνω στὸ Μπιέργκαν! Ἐνα χωράφι πού καλλιέργησε ὁ πατέρας μιὰ ζεστὴ και πρῶιμη ἄνοιξι γιὰ δοκιμὴ, ἕνα πρῶι βρέθηκε ἄξαφνα σκεπασμένο με χιόνι· ἐκεῖ πού φοβοῦνταν κανεὶς μιὰ μπόρα μπορούσε νὰ προλάβῃ ἕνας χιονοστρόβιλος και νὰ σαρώσῃ τὸ θερισμένο χόρτο· κι ὅταν δὲ ἔφτανε κι ὁ χειμῶνας τὸ κρύο ἦταν τόσο πολὺ, ὥστε δὲν τολμοῦσα νὰ πιάσω τὴ λαβὴ τῆς ἐξώπορτας, γιὰτὶ τὰ δάχτυλά μου πονοῦσαν, πού ἄγγιζαν τὸ σίδηρο. Ὁ πατέρας μου πού ἦταν γεννημένος στὰ παράλια τοῦ Ράντη-φιόρδ και ἦταν φυσικὰ σκληραγωγημένος μολαταῦτα, ὅταν ἦταν γιὰ νὰ πάῃ στὰ πιὸ μακρυνὰ μέρη τῆς ἐνορίας του φοροῦσε μιὰ προσωπίδα στὸ πρόσωπο. Οἱ δρόμοι τριζοβολοῦσαν, ὅταν περπατοῦσε κανεὶς και ἂν ἦταν πολλοὶ πού περπατοῦσαν σοῦ ἐπαιρνε τ' αὐτιά ὁ κρότος. Τὸ χιόνι συχνὰ ἔρθανε ὡς τὸ ἀπάνω πάτωμα τοῦ μεγάλου σπιτιοῦ, ἄλλα μικρότερα σπιτάκια ἐκεῖ στὴν αὐλὴ τὰ σκέπαζε διόλου, λόφοι, κλαριά και φράχτες χάνονταν ἐντελῶς· μιὰ ἀπέραντη χιονοθάλασσα ἀπλώνονταν πέρα ὡς πέρα, πού σὲ κάθε θύελλα, πού σηκώνονταν, κ' ἐδῶ ἄνοιγε χάσματα κ' ἐκεῖ συμμαζεύε σωροὺς ἀπὸ χιόνι, οἱ κορφὲς τῶν δένδρων ἀνεβοκατέβαιναν σάν κύματα. Ἐστεκόμουν ἀπάνω στὸ τραπέζι κ' ἐκοίταζα τοὺς ἀνθρώπους πῶς ροβολοῦσαν με τὰ χιονοπέδιλά τους γρήγορα κάτω στὴν κοιλάδα· ἐκοίταζα, πῶς οἱ Λάπωνες κατέβαιναν με τὰ ἔλκηθρά των τοὺς ἀπότομους βράχους και πῶς τοὺς ἀνέβαιναν πάλι γιὰ νᾶρθουν ἐκεῖ ἀπάνω σ' ἐμᾶς. Τὰ ἔλκηθρά τους κυλοῦσαν ἀποδῶ κι ἀποκεῖ και δὲ θὰ ξεχάσω ποτὲ πῶς ὅταν ἐπὶ τέλους σταματοῦσαν στὴν αὐλή, ἐπρόβαλε μὲσ' ἀπὸ κάθε ἔλκηθρο ἕνας μικρὸς ἀστεῖος ἀνθρωπάκος, τυλιγμένος μέσα σὲ γοῦνες και πουλοῦσε κρέας ἐλαφιοῦ.

Οι κάτοικοι του Kbinve ἴσως κατόπιν νὰ ἔγιναν μιὰ ἔξυπνη καὶ γερὴ φυλὴ, ὅμως ἐκείνον τὸν καιρὸ ἡ ἐνορία Kbinve ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ διαβόητες σ' ὅλη τὴ Νορβηγία. Λίγα χρόνια πρωτύτερα ὁ ἐφημέριος ἦταν ἀναγκασμένος νὰ πηγαίνει μὲ τὸ πιστόλι στὴν ἐκκλησιά. Ἐνας ἄλλος γυρίζοντας ἀπὸ τὴν ἐκκλησία βρῆκε ὅλα τὰ πράγματά του κατασυντριμμένα ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ μουντζουρωμένα πρόσωπα. ἔμπηκαν στὸ σπίτι του τὴν ὥρα ποῦ αὐτὸς ἔλειπε καὶ ἡ γυναῖκα του ποῦ ἦταν μόνη της λίγο ἔλειψε νὰ πεθάνη ἀπὸ τὸ φόβο της. Τὸν τελευταῖο ἐφημέριο τὸν ἔδιωξαν διὰ τῆς βίας κ' ἐστάθη ἀδύνατον ν' ἀποφασίσῃ νὰ γυρίσῃ πάλι. Ἡ ἐνορία ἔμεινε μερικὰ χρόνια χωρὶς ἐφημέριο ἕως ὅτου ὁ πατέρας—ἴσως ἀκριβῶς γι' αὐτὸν τὸ λόγο—διωρίσθηκε ἐφημέριος ἐκεῖ, γιατί τὸν ἤξεραν πῶς ἦταν ἱκανὸς νὰ κυβερνήσῃ ἓνα πλοῖο στὴν ἀνεμοζάλη.

Ἐνθυμοῦμαι πολὺ καλὰ ἀκόμα, πῶς ἓνα Σάββατο πρῶτ' ἐκεῖ ποῦ ἀνέβαινα τὴ σκάλα τοῦ γραφείου μὲ τὰ τέσσερα, γιατί ὕστερ' ἀπὸ τὸ σφουγγάρισμα ἐγλυττροῦσε σὰν πάγος, ἓνας θόρυβος ποῦ ἄκουσα μέσα στὸ γραφεῖο μ' ἔκαμε νὰ γυρίσω τρομαγμένος πίσω. Ἦταν ἀπάνω ὁ παλληκαρᾶς τῆς ἐνορίας καὶ ἤθελε νὰ διδάξῃ στὸν ἀνυπότακτον ἐφημέριο τὶς συνήθειες τοῦ τόπου πρὸς ἐκπληξίν του ὅμως εἶδε πῶς ὁ ἐφημέριος ἤθελε νὰ τοῦ διδάξῃ αὐτὸς τὶς δικές του συνήθειες πρῶτα. Κατέβηκε μὲ τέτιον τρόπο τὴ σκάλα, ὥστε ὅταν βρέθηκε ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα ἔψαχνε νὰ βρῆ, ἂν ἦσαν στὴ θέσι των τὰ μέλη του. Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ πέρα στὸ Kbinve ἐνόμιζαν πῶς τοὺς νόμους τῆς βουλῆς ποῦ ἤθελε νὰ ἐφαρμόσῃ ὁ ἐφημέριος, τοὺς ἔκανε αὐτὸς ὁ ἴδιος. Γι' αὐτὸ ἤθελαν νὰ ἐμποδίσουν καὶ τὴν ἐκτέλεσι τοῦ περι σχολείων νόμου ἀντιστάθηκαν στὸν πατέρα μου καὶ τὴν ἡμέρα ποῦ ἐπρόκειτο νὰ συνεδριάσῃ τὸ σχολικὸν συμβούλιον ἐμαζεύθη τὸ πλῆθος γιὰ νὰ φέρῃ ἐμπόδιον στὲς συζητήσεις του. Ὁ πατέρας μου χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴ στὲς παρακλήσεις τῆς μητέρας ἐπῆγε στὴ συνεδρίασι καὶ καθὼς κανεὶς δὲν τολμοῦσε νὰ τὸν βοηθήσῃ στὴ διανομὴ τῶν περιφερειῶν καὶ τὰ παρόμοια σπουδαῖα ζητήματα, τὰ ἔκαμε ὅλα μόνος του ὅχι καὶ καλλίτερα, ἐνῶ τὸ πλῆθος ἐμουρμούριζε ἀπειλητικὰ, καὶ ὅταν ἐβγήκε ἔξω μὲ τὰ πρωτόκολλα στὸ χέρι ἐτραβήχθησαν ὅλοι καὶ κανεὶς δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸν ἀγγίξῃ. Φαντάζεσθε τὴ χαρὰ τῆς μητέρας μου, ὅταν τὸν εἶδε ποῦ γύρισε πάλι στὸ σπίτι ἡσυχος, καθὼς πάντοτε.

Σ' αὐτὲς τὲς περιστάσεις καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς τόπους γεννήθηκε ὁ Μπλάκεν! Ἡ μητέρα του ἦταν μιὰ ψηλὴ, κόκκινη φοράδα ἀπὸ τὸ Γκούτη-μπράνταλ, ποῦ χαιρόσουν νὰ τὴ βλέπῃς. Ὁ πατέρας του ἓνα σωτὸ ἀγρίμι, ἓνας γνήσιος καρᾶς ἀπὸ τὰ φγιόρνδ, ὁ ὁποῖος ἄμα ἔβλεπε νὰ περνᾷ καμμιά φοράδα στὸ δρόμο, ἐχυμοῦσε χλημιντρῶντας μέσα ἀπὸ

τὸ δάσος, πηδοῦσε φράχτες καὶ χανδάκια κ' ἔπαιρνε μὲ τὸ δικαίωμα τῆς ἀγάπης ἐκεῖνο, ποῦ ἦταν δικό του. Ἀπὸ πρωτύτερα εἶχαν πῆ πολλοὶ γιὰ τὸν Μπλάκεν πῶς θὰ γείνη τὸ δυνατώτερο ἄλογο, ποῦ εἶδε μάτι ἀνθρώπου ἐδῶ ἀπάνω στὸ Βορρᾶ κ' ἐγὼ ὅσο λίγο κι ἂν ἀγαποῦσα ν' ἀκούω ἱστορίες γιὰ κυγάδες καὶ γιὰ παλαίματα ὅμως τὸ πουλαράκι τὸ ἔβλεπα πάντοτε σὰν ἓνα σύντροφο προικισμένον μὲ πλούσια χαρίσματα. Πάντα εὐγενὴς δὲν ἦταν ὁ Μπλάκεν μαζί μου· ἀκόμη μοῦ μένει τὸ σημάδι ἀπὸ τὸ πόδι του ἀπάνω ἀπὸ τὸ δεξιὸ μου μάτι· μολαταῦτα ἐγὼ δὲν ἔπαυα νὰ πηγαίνω πιστὰ κοντὰ στὴ φοράδα καὶ τὸ πουλάρι της, νὰ κοιμοῦμαι καταγῆς μαζί τους καὶ νὰ κυλιοῦμαι ἀνάμεσα στὰ πόδια τῆς φοράδας ἐκεῖ, ποῦ ἔβοσκε. Μιὰ μέρα ὅμως πῆγα μαζί τους πολὺ μακριά. Ὁ καιρὸς ἦταν πολὺ ζεστός κι ἀποκοιμήθηκα σὲ μιὰ καλύβα, ποῦ βρήκαμε ἀνοιχτὴ στὸ δάσος καὶ τρυπώταμε κ' οἱ τρεῖς μέσα. Ἡ φοράδα μὲ τὸ πουλάρι της ἐπροχώρησαν μακρύτερα, ἐγὼ ὅμως ἔμεινα ξαπλωμένος ἐκεῖ μέσα. Εἶχε πιά νυχτώση, ὅταν οἱ ἄνθρωποι, ποῦ στάλθηκαν νὰ μὲ βροῦν, ἀφοῦ τοῦ κάκου μ' ἐφώναζαν κ' ἔψαξαν γιὰ μένα, ἐγύρισαν καὶ εἶπαν πῶς δὲν μὲ εἶδαν πουθενά. Φαντάζεται κανεὶς τὸ φόβο τῶν γονέων μου—ὅλοι βγήκαν ἔξω γυρεύοντάς με, ἔφεραν ἄνω κάτω λαγκαδιὲς καὶ δάση, ἔψαξαν νερά καὶ γκρεμοὺς ἕως ὅτου κάποιος ἐπὶ τέλους ἄκουσε ποῦ ἔκλαιε ἓνα παιδί μέσα σὲ μιὰ καλύβα καὶ μὲ ἀνακάλυψαν καθισμένον ἀπάνω στ' ἄχυρα. Ἦμουν τόσο κατατρομαγμένος, ποῦ ὥρα πολλὴ δὲν μποροῦσα νὰ βγάλω μιλιὰ, γιατί εἶχα ἰδεῖ ἓνα μεγάλο ζῶο, ποῦ ἤρθε καὶ μ' ἐκοίταξε μὲ κάτι μάτια κόκκινα σὰν τὴ φωτιά. Ἄν τὸ εἶδα στάλθηκα ἢ ἦταν ὄνειρο μονάχα δὲν μπορῶ νὰ τὸ βεβαιώσω, τοῦτο μόνον ξέρω πῶς ὡς τελευταῖα ἀκόμα ξαφνιζόμουν στὸν ὕπνο μου καὶ ξυπνοῦσα, γιατί μοῦ φαίνονται πῶς τὸ ἔβλεπα αὐτὸ τὸ ζῶο νὰ στέκη ἀπὸ πάνω μου.

Ὁ Μπλάκεν κ' ἐγὼ ἀποκτήσαμε σὲ λίγο κι ἄλλους συντρόφους: πρῶτα πρῶτα ἓνα μικρὸ σκύλο, ποῦ μ' ἔμαθε νὰ κλέβω τὴ ζάχαρη κ' ἔπειτα μιὰ γάτα, ποῦ μιὰ μέρα παρουσιάσθηκε ἄξαφνα στὴν κουζίνα. Ὡς τότε δὲν εἶχα ἰδεῖ γάτα ποτέ μου. Ἐτρεῖς κατακίτρινος μέσα στὴν κάμαρη κ' ἐφώναξα πῶς βγήκε ἓνας μεγάλος ποντικὸς ἀπὸ τὸ κελλάρι. Τὴν ἀκόλουθη ἄνοιξι γίναμε πιὸ πολλοὶ ἀκόμα, γιατί προστέθηκε κ' ἓνα γουρουνάκι καὶ ὅταν συχνὰ ὁ Μπλάκεν πῆγαινε κοντὰ στὴ μητέρα του ἐμεῖς μαζεύομαστε πάντοτε μαζί ὅλοι οἱ ἄλλοι, ὁ σκύλος, ἡ γάτα, τὸ γουρουνὶ κ' ἐγὼ. Περνοῦσαμε σχετικῶς καλὰ τὸν καιρὸ μας, ἰδίως τὸ ρίχναμε ἐκεῖ ὅλοι μαζί στὸν ὕπνο. Ἦμουν παραπολὺ περιποιητικὸς σ' αὐτοὺς τοὺς συντρόφους μου· ἔφερνα ἀπὸ μέσα ἓνα ἀσημένιο κουτάλι στὸ γουρουνάκι γιὰ νὰ μάθῃ νὰ τρώῃ κάπως εὐπρεπέστερα. Καὶ πράγματι δοκίμαζε νὰ τὸ κάμῃ δηλαδὴ νὰ φάῃ τὸ ἀσημένιο κουτάλι. Ὅταν

ἐπήγαινα μαζί με τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα μου κάτω στὴν κοιλάδα ἔρχονταν κι ὁ σκύλος κ' ἡ γάτα καὶ τὸ γουροῦνι μαζί. Τὰ δύο πρῶτα κάθονταν στὸ πλάγι μας μέσα στὴ βάρκα με τὴν ὁποία περνούσαμε τὸν ποταμό. Τὸ γουροῦνι μούγκριζε λιγάκι καὶ κολυμπούσε ἀπὸ πίσω μας. Ἐπειτα μᾶς ἐφίλευαν τὸν καθένα μας κατὰ τὴν προαίρεσί του καὶ τὸ βράδυ γυρίζαμε με τὴν ἴδια τάξι στὸ σπίτι.

Ὅμως σὲ λίγο ἔπρεπε νὰ τοὺς χάσω ὅλους αὐτοὺς τοὺς συντρόφους καὶ νὰ κρατήσω μόνον τὸν Μπλάκεν, γιατί ὁ πατέρας μου μετετέθη στὴν ἐνορία τοῦ Ναῖσσε στὸ Ροῦμς-ντάλ. Τὴ θυμοῦμαι ἀκόμα τὴν ἡμέρα, ποῦ φεύγαμε, ἐμεῖς τὰ παιδιά μαζί με τὴν ὑπηρετρία καθισμένοι σ' ἕνα μακροῦλό ἔλκηθρο κλεισμένο γύρω σὰ σπιτάκι, ὥστε νὰ μὴ μᾶς πειράζῃ οὔτε ἀέρας οὔτε τὸ χιόνι κ' ἐμπρὸς σ' ἕνα ἄλλο πλατὺ ὁ πατέρας κ' ἡ μητέρα καὶ γύρω μας ὅλοι ἐκείνοι οἱ ἄνθρωποι ποῦ δὲν ἔπαυσαν νὰ μᾶς λένε καὶ νὰ μᾶς ξαναλένε στὸ καλὸ, στὸ καλὸ! Δὲν μπορῶ νὰ πῶ πῶς ἤμουν καὶ πολὺ λυπημένος, γιατί δὲν ἤμουν παρά ἐξ χρόνων μονάχα καὶ ἤξερα πῶς στὸ Τρόντ-γέμ ποῦ θὰ περνούσαμε θὰ μοῦ ἀγόραζαν καπέλλο καὶ καινούργια φορέματα γιὰ νὰ τὰ φορέσω ἅμα φθάσουμε στὴ νέα μας ἐνορία. Κ' ἐκεῖ στὸ νέον τόπο, ποῦ πηγαίναμε θὰ ἐβλεπα γιὰ πρώτη φορὰ τὴ ζωὴ μου στὴ θάλασσα! Κ' ἔπειτα ὁ Μπλάκεν ἔρχονταν κι αὐτὸς μαζί!

Ἐδῶ στὸ Ναῖσσε ἡ κατοικία τοῦ ἐφημερίου εἶναι μία ἀπὸ τὲς ωραιότερες τοποθεσίες τῆς χώρας· εἶναι ἀνάμεσα ἀπὸ δύο συνορεύοντα φιόρδ με καταπράσινους βράχους γύρω καὶ στὴν ἀντικρυνὴ παραλία βλέπει κανεὶς τοὺς καταρράχτες καὶ τὰ χωράφια με τὰ σιτάρια, ποῦ κυματίζουν καὶ μιὰ μεγάλη κίνησι κάτω στὴν κοιλάδα. Βλέπει κανεὶς ν' ἀπλώνεται μπροστά του ὅλο τὸ φιόρδ ὡς ἔξω στὴν ἀνοιχτὴ θάλασσα με τίς στεριῆς γύρω γεμάτες ἐξοχικὰ σπιτάκια. Ἐδῶ πέρα στὸ Ναῖσσε ὅπου μποροῦσα νὰ στέκωμαι τ' ἀποβραδῆς καὶ νὰ κοιτάζω τὸ παιγνίδι τοῦ ἡλίου ἀπάνω στοὺς βράχους καὶ στὸ φιόρδ, ὅσο ποῦ νὰ με πιάουν τὰ κλάμματα, σὰν νὰ εἶχα κάμη κανένα κακὸ — ὅπου ἐκεῖ ποῦ ἔτρεχα ἀπάνω στὰ χιόνια μποροῦσα νὰ σταματῶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη κοιλάδα σὰ μαγεμένοι ἀπὸ μιὰ ὁμορφιά, ἀπὸ μιὰ λαχτάρα, ποῦ δὲν μποροῦσα νὰ τὴν ξελαγαρίσω μέσα μου, ἡ ὁποία ὅμως ἦταν τόσο μεμψήλη, ὥστε ἀπάνω στὸ κορῦφωμα τῆς χαρᾶς νὰ αἰσθάνωμαι τὴ βαθύτερη ἀθυμία καὶ θλίψι. — Ἐδῶ στὸ Ναῖσσε ἀνεπτύχθησαν κ' οἱ δικές μου ἐντυπώσεις, τὴν πιὸ μεγάλη ὅμως μοῦ τὴν ἔδωκε ὁ Μπλάκεν, γιατί ἐδῶ πέρα ἀνεπτύχθη κι αὐτός, ἔγινε ἕνας ἥρωας κ' ἔκαμε τὰ ἡρωϊκά του κατορθώματα.

Τὸ ἀνάστημά του δὲν περνοῦσε καὶ πολὺ τὸ μέτριο, ὅμως τὸ κορμί του ἦταν μεγάλο καὶ τόσο πλατὺ, ποῦ καταντοῦσε γελοῖο τὸ χρώμα

του ἦταν ἀνοιχτό, μᾶλλον κίτρινο παρά ἄσπρο με μαύρη, παραπολὺ πυκνὴ χαίτη· ἦταν ἐν' ἀργοκίνητο, καλοκάγαθο ζῶο — ἔτοιμο πάντα γιὰ ὅ,τι τὸ χρειάζονταν κανεὶς. Μιὰ δουλειὰ ποῦ τὴ συνήθιζε τὴν ἔκανε ἡσυχὰ καὶ ὑπομονητικὰ σὰν τὸ βῶδι, σωστά καὶ τακτικά. Ὅχι μόνον ὄργωνε στὰ χωράφια, ὄχι μόνον ἔφερνε ξύλα κ' ἔκανε τόσες ἄλλες βαριῆς ἀγροτικῆς δουλειῆς, ἀλλὰ καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ μισὸ ὕλικὸ ἐνὸς καινούριου μεγάλου σπιτιοῦ κι ἄλλων μικρότερων, ποῦ ἔχτισε ἐκεῖ στὸ πρεσβυτέριο ὁ πατέρας τὸ κουδάλισε μόνος του καὶ μάλιστα ἀπὸ μιὰ τῶση μακρινὴ ἀπόστασι κι ἀπὸ ἕνα τόσο ἀνώμαλο δρόμο. Ἐνα βάρος ποῦ δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ σύρουν δυὸ ἄλογα, ἔζεβαν ἀμέσως τὸν Μπλάκεν καὶ φθάνει μόνον νὰ βαστοῦσαν τὰ χάρμυρα, μποροῦσε νὰ τὸ ἔσerne μόνος του. Ὅταν οἱ ὑπηρετῆς τοῦ ἔβαζαν διπλὸ καὶ τριπλὸ φόρτωμα ἐγύριζε καὶ τοὺς κοίταζε μ' εὐχαρίστησι. Δὲν ἔλεγε τίποτε· μόνον ἔπρεπε νὰ τὸν παρακινήσουν πρῶτα τρεῖς τέσσερες φορὲς πρὶν νὰ ξεκινήσῃ. Κ' ἔπειτα ἔκανε στὴν ἀρχὴ ἀάμπουσε, δοκιμῆς — ὅσο ποῦ ἔβαζε ὅλη τὴ δύναμί του! Ἐπήγαινε σιγὰ σιγὰ, βῆμα βῆμα· κάποτε ὅταν ἔρχονταν κανένας καινούριος ὑπηρετῆς ἤθελε νὰ τὸν συνηθίσῃ νὰ περπατῇ γρηγορότερα, ἀλλὰ στὸ τέλος συνήθιζε ὁ ὑπηρετῆς με τὴν περπατησιὰ τοῦ ἀλόγου. Τὸ καμουτσίκι δὲν ἔμπαινε ποτὲ σ' ἐνέργεια, γιατί τὸ συμπαθοῦσε κανεὶς αὐτὸ τὸ ἐργατικὸ ζῶον τόσο γρήγορα, ὥστε ὅλα γίνονταν με τὸ καλὸ. Ὅσο περισσότερο ἀκούονταν τ' ὄνομά του στὰ περίχωρα γύρω, τόσο μεγαλιότερη ἦταν ἡ τιμὴ νὰ τὸ δουλεύῃ κανεὶς.

Διότι ὁ Μπλάκεν σὲ λίγον καιρὸ κατήντησε τὸ θαῦμα ὅλης τῆς ἐνορίας. Ὅπως παντοῦ ὅπου κρύβεται κάτι τι μεγάλο, ἄρχισε νὰ γίνεται καὶ με τὸν Μπλάκεν μεγάλος θόρυβος κι ὅλοι νὰ τὸν μισοῦν, γιατί ἀπάνω στὰ βουνα καὶ στὲς βοσκῆς, ποῦ ἔβγαινε με τ' ἄλλα τ' ἄλογα ἤθελε ὅλες τὲς φοράδες νὰ τὲς ἔχη γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Τοὺς ἀντεραστὰς ποῦ θ' ἄκαναν πῶς τὸ παίρνουν λίγο ἀπάνω τους τοὺς χτυποῦσε τόσο γερὰ, ὥστε οἱ χωρικοὶ ἔρχονταν με κατάρεις καὶ με ἀναθεματίσματα, στὸ πρεσβυτέριο καὶ ζητοῦσαν ἀποζημίωσι. Με τὸν καιρὸ ὅμως ἄρχισαν νὰ μένουν εὐχαριστημένοι, ἅμα εἶδαν πῶς δὲν ἐζημιώνονταν καὶ πολὺ μ' ὅλ' αὐτὰ, γιατί οἱ ἀπόγονοι τοῦ Μπλάκεν δὲν ἦταν παιῖζε γέλασε! Μόνον πῶς τοὺς κακοφαίνονταν πολὺν καιρὸ ἀκόμα ποῦ ἡ ὑπεροχὴ του ἦταν πράγμα ἀνήκουστο καὶ οὔτε μποροῦσε νὰ τὴ φιλονεικίση κανεὶς. Ὁ γείτονάς μας ὁ ὑπολοχαγός, ὡς πολεμιστῆς, δὲν μποροῦσε νὰ τὸ χωνέψῃ· ἐπρομηθεύθη δυὸ γερά ζῶα ἀπὸ καλὴ ράτσα, δυὸ περίφημα ἄλογα, — καὶ αὐτὰ ἦταν ἴσα ἴσα ποῦ ἀνέβασαν τὴν ὑπόληψι τοῦ Μπλάκεν. Μπῆκαν στοιχήματα κι ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη με τί ἀγωνία περίμενε ὁ κόσμος τὴν πρώτη συνάντησι, ποῦ ἔγινε τὴν ἀνοιξὶ ἀπάνω στὰ λιβάδια τοῦ βουνοῦ! Δὲν θὰ ξεχάσω ποτὲ τὴν ωραία παραμονὴ τῆς Πεντηκοστῆς,

πού ἐστέκομουν ἔξω κι ἄκουα τοὺς τσαλαπετεινοὺς, ποὺ κελαδοῦσαν στὴν πλαγιά τοῦ βουνοῦ, ὅταν ἄξαφνα ἓνα κορίτσι ἤρθε τρεχάλα κ' ἔφερε τὴν εἰδησιὴ πὼς καὶ τὰ δύο ἄλογα τοῦ ὑπολοχαγοῦ ἔστεκαν ντροπιασμένα τὸ ἓνα κοντὰ στ' ἄλλο ἐκεῖ στὰ λιθάρια. "Ὅλοι ἔτρεξαν ἐκεῖ — καὶ νά, τὰ δύο ὠραῖα ζῶα ἔστεκαν ἐκεῖ πέρα κ' ἔτρεμαν γεμάτα αἵματα καὶ πληγὲς ἀπὸ τὰ δόντια καὶ τὲς ὀπλὲς τοῦ Μπλάκεν! Ὁ φόβος τοὺς ἔδωκε δύναμι νὰ πηδήσουν τὴν ψηλὴ φράχτη τῆς αὐλῆς τοῦ πρεσβυτερίου, γιατί δὲν τολμοῦσαν νὰ σταματήσουν πρὶν φθάσουν στὸ σταῦλο τους. Τὴν ἄλλη μέρα ποῦ ἡ κοινότης μαζεύθηκε στὴν ἐκκλησία ὅλοι εἶχαν νὰ κάμουν μὲ τ' ὄνομα τοῦ Μπλάκεν καὶ ἡ δόξα του διδόθη ἔτσι ἀπὸ ἐκεῖ « σὲ βουνὰ καὶ σὲ θάλασσα ».

Ὁ Μπλάκεν ἐδοκίμασε τὴ θλίψη ὅτι ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ του, ἓνα δυνατὸ, κανελὶ ἄλογο θέλησε ὕστερ' ἀπὸ λίγα χρόνια νὰ μοιρασθῆ τὴν κυριαρχία μαζί του. Ὁμως ὁ Μπλάκεν τὸ ἄδραξε ἀπάνω σ' τὸ πρῶτο ἐπαναστατικὸ του κίνημα καὶ ἀφοῦ ὁ αὐθάδης γιὸς ἔχι μόνον δὲν ἤθελε νὰ φύγῃ, ἀλλὰ ἔβγαλε κιόλα μιὰ κραυγὴ προκλητικὴ, μὲ μιᾶς ὀρθώνεται κι αὐτός, στηρίζονται κι οἱ δύο στὰ πισινὰ των πόδια, μπλέκουν τὰ μπροστινά τους ὁ ἓνας στοῦ ἄλλου τὸ λαιμὸ κ' ἀρχίζουν τὸ πάλαμα, γιατί κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο παλεύουν πάντοτε τὰ ἄτια. Κατ' ἀρχὰς ὁ τιποτένιος γιὸς ἐστέκονταν ὀρθὸς σὰ δοξάρι βιολιοῦ, ἔπειτα ὅμως σῶριάσθηκε κατατσακισμένος καταγῆς κ' ἔλαβε τὸ πρῶτο πατρικὸ μᾶθημα. Ἦμουν ἐκεῖ κοντὰ καὶ τὸ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου.

Τὰ ἀκόλουθα καλοκαίρια πλημμύρισαν οἱ ἀρκουδες τὸν τόπο καὶ μᾶς ἄρπαζαν κ' ἐμᾶς καὶ τῶν ἄλλων ἀγγελᾶδες καὶ πρόβατα. Κάθε στιγμή ἀκούσαμε τὰ βοσκόπουλα νὰ φωνάζουν καὶ τοὺς σκύλους ν' ἀλυχοῦν. Ἐπειτα σήμαιναν οἱ καμπάνες, οἱ χωρικοὶ μαζεύνοντουσαν μὲ ὄπλα, μὲ μπαλτάδες καὶ σιδερένια ραβδιά καὶ βγαῖναν ἀπάνω στὰ βουνὰ συνήθως ὅμως ἔφθιναν πολὺ ἀργά· εἴτε οἱ σκύλοι εἶχαν πιά διώξει τὶς ἀρκουδες εἴτε οἱ ἀρκουδες εἶχαν κάμει τὴ δουλειά τους πρὶν νὰ ἔρθῃ ἡ βοήθεια. Τ' ἄλογα μποροῦσαν νὰ προφυλαχθοῦν καλλίτερα, κάποτε ὅμως συνέβαινε νὰ χαθῆ ἓνα ἄλογο, εἴτε διότι ἡ ἀρκουδα τὸ παρέσυρε μέσα σὲ κανένα βάλτο, ὅπου τὸ ζῶο ἐκολοῦσε κ' ἔτσι εὐκολὰ ἔπεφτε θῦμα, εἴτε διότι τὸ κυνηγοῦσε, ὡς ποῦ γκεμίζονταν σὲ κανένα βράχο. Ἐνα καλοκαίρι ἰδίως οἱ ἀρκουδες ἔκαμαν μεγάλη θραῦσι· δὲν περνοῦσε σχεδὸν ἑβδομάδα ποῦ νὰ μὴν παρουσιασθῆ καὶ μιὰ στὲς βοσκές· Τ' ἄλογα ἔρχονταν πολλὲς φορὲς κάτω στοὺς σταῦλους τόσο κατατρομαγμένα, σημείον πὼς τὰ εἶχε κυνηγήσει κάποια ἀρκουδα. Μόνον ὁ Μπλάκεν καὶ ἡ φοράδα μὲ τὸ πουλάρι τῆς, ποῦ αὐτὸς τὴν ἐπαγρυπνοῦσε δὲν ἐγύριζαν ποτὲ στὸ σταῦλο. Μιὰ φορὰ ὅμως ἄρρησαν τόσο πολὺ, ὥστε δὲν ξέραμε τί νὰ ἐγίναν. Πολλὲς μέρες ὁ βοσκὸς δὲν ἄκουσε, μᾶς

εἶπε, νὰ χτυπᾷ τὸ κουδοῦνι τῆς φοράδας. Καὶ ὅταν πιά μὲ μιὰ διαρκῆ κακοκαιρία, ποῦ τὰ ζῶα συνειθίζον καὶ γυρίζον πάντα στὸ σταῦλο τους, δὲν ἐφάνηκαν διόλου ἤρθαμε στὴν ἀνάγκη νὰ στείλουμε πολλοὺς ὑπηρετές νὰ ψάξουν μέσα στὸ δάσος νὰ τὰ βροῦν. Ἰδίως ἔβαλαν τὴν προσχὴ τους στὰ ἐλώδη μέρη μήπως καὶ παρέσυρε σὲ κανένα τέτοιο τὸ φιλοπόλεμο ἄλογο ἢ ἀρκουδα, τὸ ἐνίκησε ἴσως καὶ ἔπειτα ἄρπαξε εὐκολὰ καὶ τὸ πουλάρι καὶ τὴ φοράδα, ποῦ θὰ γύριψε φυσικὰ νὰ προστατεύσῃ τὸ παιδί τῆς. Ἐψάξαν, ἔψαξαν χωρὶς νὰ μπορέσουν νὰ βροῦν κανένα ὑποπτο σημάδι πατήματα ἀπὸ ἀρκουδες ἔβλεπαν παντοῦ, ἀλλὰ πουθενὰ σημάδι παλαιμάτος ἀρκουδας μὲ κανένα ἄλογο. Ἐκεῖ ποῦ γύριζαν οἱ ὑπηρετές πίσω ὅλοι μαζί καὶ μιλοῦσαν γι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, μόλις ἐπλησίασαν στὸ καλλίτερο λιθάδι μέσα σ' ὄλο τὸ δάσος ἓνας ἀπ' αὐτοὺς διέκρινε ἀκριβῶς κοντὰ σ' ἓνα βάλτο πατήματα πουλαριοῦ καὶ μιᾶς φοράδας. Τὰ πατήματα ἔδειχναν πὼς τὰ ζῶα ἐγύριζαν ἐκεῖ σ' τὴν ἴδια θέσι ἀκατάπαυστα, σημεῖο πὼς ἦσαν σὲ μεγάλη ἀγωνία καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα φαίνονταν νὰ συνέβῃ χωρὶς ἄλλο ἐκείνη στὴν ἴδια μέρα. Ἄμα ἔψαξαν περισσότερο τὸ ἔδαφος ἐθεβαιώθηκαν ἐντελῶς ἀπὸ τὰ πατήματα, ποῦ εἶδαν σὲ πολλὰ μέρη πὼς κάποιοις δυνατὸς παλαιμὸς ἐγίνε ἐκεῖ πέρα. Οἱ ὑπηρετές ἄρχισαν ν' ἀνησυχοῦν, ἀλλὰ ἤθελαν νὰ ἐξετάσουν πρῶτα καλλίτερα. Στὴν ἄκρη τοῦ βάλτου παρετήρησαν ἴχνη ἀπὸ τὰ πισινὰ πόδια μιᾶς ἀρκουδας κ' ἐνὸς ἀλόγου μαζί· λοιπὸν εἶχαν καὶ τὰ δύο ζῶα ἀνασηκωθῆ σ' τὰ πισινὰ πόδια, ἡ ἀρκουδα γιὰ νὰ παρασύρῃ τὸ ἄλογο ὀπισθοχωροῦσε πρὸς τὸ ἔλος καὶ αὐτὸ τὴν ἀκολουθοῦσε. Γιατί τὰ πλατιά πόδια τῆς ἀρκουδας μποροῦν καὶ πατοῦν ἀπάνω στὸ ἐλώδες ἔδαφος, ἄλλωστε ἡ ἀρκουδα δὲν εἶναι τόσο βαρὺν ὡς τὸ ἄλογο γιὰ νὰ βουλιαῖ. Μόνον πὼς αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν ἐλογάριασε καλὰ ἡ ἀρκουδα, γιατί ὁ Μπλάκεν καὶ μὲν ἐβούλιαξε ἀλλὰ μὲ τὴ γιγάντεια δύναμι, ποῦ εἶχαν τὰ ἰσχύια του δὲν ἐδυσκολεύετο νὰ βγάλῃ πάλι τὰ πόδια του ἀπὸ τὴ λάσπη τοῦ βάλτου ἐνῶ τὰ μπροστινά του πέταλα, ποῦ ἦσαν μυτερὰ γιὰ νὰ πατῆ στοὺς πάγους, χτυποῦσαν καὶ τὰ σουβλερὰ δόντια του δάγκαναν — καὶ ἔτσι παραπέρα δὲν ἐφαίνονταν πιά τὰ πατήματα τῶν πισινῶν ποδιῶν τῆς ἀρκουδας, ἀλλὰ ἀπεναντίας ἔβλεπε κανεὶς ἓνα πιστὸ ἀποτύπωμα τοῦ τομαριοῦ τῆς καὶ λίγο παραπέρα τὸ ἴδιο πάλι, καὶ πάλι τὸ ἴδιο ἔως τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ ἔλους. Εἶχε γκεμισθῆ κάτω, δὲν μπόρεσε νὰ ξανασηκωθῆ καὶ γιὰ νὰ φυλαχθῆ ἀπὸ τὰ χτυπήματα καὶ τὶς δαγκωματιὰς τοῦ μανιωμένου ἀλόγου ἐπήγαινε κυλητὰ κάτω στὸ ἔδαφος καὶ αὐτὸ οἱ ὑπηρετές μπόρεσαν καὶ τὸ παρηκολούθησαν ἔως τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ ἔλους. Παίρνοντας θάρρος κ' ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ αὐτό, ποῦ ἔβλεπαν καθαρὰ μπροστὰ τους τὸ αὐτὶ τους ἄκουε τώρα δξύτερα καὶ τὸ μάτι τους ἔβλεπε καλλίτερα γύρω τους, ὥστε σὲ λίγο μέσα στὸν καθα-

ρισμένον από τῆ βροχῆ ἀέρα νὰ μπορέσουν ν' ἀκούσουν τὸ κουδοῦνι τῆς φοράδας μέσα ἀπὸ τὸ δάσος, ποῦ ἀπλώνονταν καταπράσινο κάτω ἀπὸ τὴν πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ. Ἐτρεξαν ἐκεῖ, ὅμως βρῆκαν τὸν Μπλάκεν νὰ τοὺς κυτᾶζῃ μὲ μάτια ποῦ πετοῦσαν φωτιὲς καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀφίνη νὰ τὸν ζυγώσουν. Δύσκολα τὸν ἀνεγνώριζε κανεὶς. Μὲ κεφάλι σηκωμένο ψηλὰ καὶ μὲ κυματίζουσα χაίτη ἐγύριζε ἕνα γύρω στὴ φοράδα καὶ τὸ πουλάρι τῆς ἐχρειάσθησαν πολλὰ καλοπιάσματα κ' ἔπρεπε νὰ τὸν ταγίσουν ἀλάτι γιὰ νὰ κατορθώσουν νὰ τὸν κάμουν νὰ θυμηθῇ πῶς ἦταν γνώριμοι ἄνθρωποι αὐτοὶ ποῦ ἦρθαν ἐκεῖ.

Αὐτὸ τὸ ἀνδραγάθημα τοῦ Μπλάκεν, μοναδικὸ στὸ εἶδος του, ἀπλωνε γύρω στὸ νομὰ του τὴν λάμψη, ὥστε ἀπὸ «Μπλάκεν τοῦ παπαῦ» ποῦ τὸν ἔλεγαν ὡς τώρα νὰ τὸν ἐνομάσουν στὸ ἐξῆς «Ἄρκουδομπλάκεν». Κατ' ἐπανάληψιν, κάθε χρόνο ἔκανε καὶ νέον ἀγῶνα μὲ μιὰ ἀρκοῦδα καὶ κάθε φορά χρειάζονταν ὕστερα πρὸ πολλοῦ κόπο οἱ ὑπηρέτες νὰ τὸν δαμάσουν. Μιὰ φορά ἐγύρισε πίσω μὲ μιὰ πληγὴ. Μιὰ ἔμπειρη γριά ἠρώε ἀρκοῦδα τὸν ἄρπαξε μὲ τὰ νύχια τῆς κάτω ἀπὸ τὸ μάτι καὶ καθὼς αὐτὸς ἔκαμε ν' ἀποσπᾶσθαι μὲ ὀρμὴ τὸ κεφάλι, του ποῦ ἔσχισε βαθιὰ τὸ δέσμα. Ἐνα τέτοιο γέροικο ἄτι μὲ μυτερὰ πέταλα ἦταν ἐπικίνδυνον νὰ τὸ ἀφίσουν στὲς βοσκὰς, μὴ μὴ τὰ ἄλλα τὸν ἔξεραν κ' ἐφεύγαν καὶ ἂν κανένα ἀπ' αὐτὰ βρῖσκονταν ἀκόμα τόσο κοντὰ, ὥστε νὰ τοῦ ἀντισταθῇ καὶ νὰ δοκιμάσῃ τὲς κλωτσιὰς του, τέτια πράγματα τοῦ τὰ συγχωροῦσαν τοῦ Μπλάκεν χάρις στὸ ξακουστὸ του ὄνομα. Ἐνα ἄλλο ποῦ μπορεῖ καὶ ξαπλόνει καταγῆς τὲς ἀρκοῦδες μποροῦσε ἐπὶ τέλους νὰ κἀν ὅ,τι ἤθελε.

Πόσο τὸν ἐθαύμαζαν τὸν Μπλάκεν μποροῦσε νὰ τὸ ἐννοήσῃ κανεὶς καμμιά φορά, ποῦ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τὸν ζεῖψουμε γιὰ τὰ πᾶμε στὴν ἐκκλησιὰ. Ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀρθῇ ὅλη ἡ οἰκογένεια μαζί μὲ τὴν γκουβερνάντα καὶ μὲ τὸ δάσκαλό μας στὴν ἐκκλησιὰ, ὁ Μπλάκεν ἔπρεπε νὰ παίρῃ τρεῖς ὡς τέσσερις ἀπὸ μᾶς σ' ἕνα μικρὸ ἀμαξάκι, ὅπου βέβαια δὲν ἔμπαινε κανεὶς ἀπὸ «ἀπλῆ ματαιοδοξία μόνον». Ἄφου τὰ συνήθη λεπτοκαμωμένα χάμουρα τῶν ἀμαξιῶν δὲν τὸν ἐχωροῦσαν τὸν Μπλάκεν ἦταν ἠναγκασμένος νὰ φορῇ τὰ χάμουρα τοῦ κάρρου καὶ ὅπως ἡ βαρεῖα καὶ ἀνάμαλλη χაίτη του τοῦ κρέμονταν ὡς τὰ μάτια δὲν ἔμοιαζε διόλου γιὰ νὰ πῆγαινε στὴν ἐκκλησιὰ. Τὸ ἀμάξι του ἔπρεπε νὰ μὲν πάντα τελευταῖον στὴ σειρά, διότι ἀφ' ἐνός μὲν δὲν ἤθελε νὰ τρέχῃ, ἀλλὰ νὰ περπατῇ σιγά, ὅπως ὅταν ἔσερνε τὸ κάρρο, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐννοοῦσε νὰ στρήθῃ ἀπὸ ὅλα τὰ μονοπάτια τοῦ δάσους, ὅπου ἦταν συνηθισμένος νὰ γυρίζῃ. Ὅταν ὅμως ἦταν ὁ τελευταῖος στὴ σειρά τότε ἀκολουθοῦσε τὰ μπροστινὰ ἀμαξία ἂν καὶ κατὰ τὴν προαίρεσί του πάντοτε: Ὅταν τ' ἄλλα ἄλλογα ἔτρεχαν, ὁ Μπλάκεν πεδοῦνε σὰν ἀρκοῦδα

κ' ἔτσι ἐκεῖνοι, ποῦ ἦταν στὸ ἀμάξι θαρροῦσαν πῶς ἦταν σὲ καμμιά βάρκα ἀπάνω στὰ κύματα καὶ καμμιά φορά τοὺς ἔπιανε μὲ τὰ σωστά ἢ θάλασσα. Ὅταν ἔφθανε στὴν ἐκκλησιὰ τὸ πρᾶγμα ἄλλαξε πλέον ἐντελῶς. Ἐκεῖ δηλαδὴ ἦσαν πολλὰ ἄλλα ἄλλογα καὶ ἀμέσως ἐσήκωνε τὸ κεφάλι ψηλὰ καὶ ἄφινε μιὰ προκλητικὴ κραυγὴ, στὴν ὁποία ἔρχονταν ἀπάντησις ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη γύρω καὶ ὁ Μπλάκεν ἤθελε νὰ χυμῆσθαι μαζί μὲ τ' ἀμάξι στοὺς ἀντιπάλους του. Ὅμως τὸν συγκρατοῦσαν, τὸν ἐξέλεσαν καὶ τὸ ἔδεναν μ' ἕνα σχοινί, ὅπως διόλου ξεχωριστὸ ποῦ τὸ ἔπαιρναν πάντα μαζί ἐξαιρετικῶς γι' αὐτόν, ἐντελῶς ἀπόμειρα, κάτω ἀπὸ τὸ βράχο γιὰ νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατὸν μακρύτερα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἄλλογα. Αὐτὸς ὅμως ἤθελε νὰ πάη σ' αὐτά, ἐτραβοῦσε τὸ σχοινί του, ὀρθώνονταν στὰ πσινά του πόδια, ἐκουνοῦσε τὴ χაίτη του κ' ἐχλιμίντριζε κάτω πρὸς τὴν κοιλάδα. Γύρω του μαζεῦονταν πρὸ πολλοῦ ἄνθρωποι παρ' ὅ,τι μέσα στὴν ἐκκλησιὰ. Ὅταν ἠσύχαζε καμμιά στιγμὴ ἐπήγαιναν καὶ τοῦ χάιδευαν τὸ στῆθος, τὸ λαιμό, τὰ καπούλια, τοῦ ἀνοιγαν ἀκόμη καὶ τὸ στόμα γιὰ νὰ ἰδοῦν τὰ δόντια του· μὴ μὴ ὅμως χλιμιντροῦσε κανένα ἄλλο ἄλλογα, ξαπολιοῦνταν ἀπ' αὐτοὺς ἀνασηκῶνονταν στὰ πσινά του καὶ ἀπκντοῦσε μ' ἕνα χλιμίντρισμα κ' ἐκεῖνος — καὶ ὅλοι ἐκεῖ γιὰ πρώτη φορά ἔβλεπαν ἕνα τέτιον ἐξοχο θέαμα. Κ' ἐγὼ ἀπὸ μέρους μου ποτέ μου δὲν αἰσθάνθηκα μόνη μου τὴν ὑπερηφάνεια γιὰ κάτι τι ὅπως τότε γιὰ τὸν Μπλάκεν ἐκεῖ ποῦ ἐστέκομουν ἀνάμεσα στοὺς χωρικοὺς καὶ ἄκουα τὰ ἐγκώμια, ποῦ τοῦ ἔκαναν.

Καὶ τώρα θέλω νὰ τὸν ἀφήσω τὸν Μπλάκεν ἀπάνω στὸ μετεώρισμα τοῦ νικηφόρου σταδίου του. Ἐφυγα κ' ἐβγήκα ἔξω στὸν κόσμον ὅπου ὁ θαυμασμός μου ἐστράφη σ' ἄλλους σκοποὺς καὶ ὁ ζῆλος μου σ' ἄλλους ἥρωας.

Μετὰφρασις ἐκ τοῦ Νορβηγικοῦ ὑπὸ Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ
(Πέτρου Βασιλικοῦ)

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ
* ΥΠΟ Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗ

I

Στὸ μελιχρὸ τὸ σύθαμπο
Βγαίνεις σὰν ἀπ' τὸν ἄδην,
Ἄστéρι πρωτοξύπνητο
Μὲς τὸ βαθὺ σκοτάδι.

Κ' ἔχω τὰ μάτια ὀλάνυχτα
Μονάχα μπρὸς σὲ σένα,
Τὰ μάτια μου, ποῦ μένουνε
Σ' ὅλα τὰ γύρω, ξένα.

Τί νᾶσαι; Τάχα φάντασμα;
Σκιά ποῦ ἐδῶ πλανιέσαι;
Ποῦ μὲ τὴ νύχτα φαίνεσαι
Καὶ μὲ τὴ νύχτα σβιέσαι.

Ἢ τάχα μόνον ὄνειρο
Ποῦ σ' ἔχει πλάσει ὁ νοῦς μου,
Μέσα στοὺς ἀξεδιάλυτους
Κ' αἰώνιους στοχασμούς μου;

II

Γῦρε στὴν ἄχαρη ἀμμουδιά
Μὲ τὴ βαρκοῦλα, γῦρε,
Καὶ φέρε πίσω μιὰ καρδιά
Ποῦ κάποιος τὴν ἐπῆρε.

Καὶ ποῦ τὴν εἶδα ὡσὰν ἀφρὸ
Μὲ τὸν ἀφρὸ τῆς πλώρης
Τὴν ἴδιαν ὥρα ποῦ θαρρῶ
Πῶς σὺ μὲ κρυφοθώρεις...

III

Στὴν ἄρπα τὴ σιωπηλὴ
Φέρε τὰ χέρια πάλι,
Χρόνοι περάσανε πολλοί,
Στὸ ἔρημο ἀκρογιάλι.

Ποῦ τοῦ κυμάτου ὁ γλυκασμὸς
Δὲν ἔχει γείνει ἀκόμα
Σὲ κάποιον ἦχον ἀσπασμὸς,
Χάδι σὲ κάποιο στόμα.

IV

Ἦσκιους στὸν τοῖχο κάθουμαι
Καὶ κάνω κάθε βράδυ.
Τί ὄραϊα νὰ τοὺς ἐβλεπε,
Καὶ χωριστὰ καὶ ὀμάδι,

Κατ' ἀπ' τὸ φῶς ἀργοπερνοῦν
Καὶ στέκουν καὶ διαβαίνουν
Καὶ λίγο λίγο χάνονται
Καὶ σ' ἄλλον κόσμο μπαίνουν...

V

Στ' αὐγερινὸ τὸ φῶς σ' ἀντίκρισα,
Στῆς πούλιας τὸ ἐφτάστρι σ' εἶδα,
Ἐκεῖ σὰν ἓνα ροδοχάραγμα
Κ' ἐδῶ σὰ μιὰ φευγάτη ἀχτίδα,

Κ' ἐπάσχισα καὶ σ' ἀκολούθησα,
Κ' ἔτρεξα κ' ἔτρεξα μαζί σου,
Κι ὡς νὰ μὴ μ' εἶδες, μ' ἀπαράτησες
Στὴν ξώπορτα τοῦ Παραδείσου.

VI

Τὰ γλυκὰ τὰ μάτια σου
Καὶ τὰ δυό σου χεῖλη,
Τοῦτα σὰ ροδόσταμο,
Σὰν ἄνθια ἐκεῖα τοῦ Ἀπρίλη

Τί καλά, στὸ μάρμαρο
Νὰ τὰ βλέπω ἐπάνω,
Ἔτσι θὰ τὰ χαίρομαι
Ὡς ποῦ νὰ πεθάνω...

ΣΟΛΩΜΟΣ

✠ ΥΠΟ ΡΟΝΤΑΚΗ

« Πρέπει πρώτα με δύναμι να συλλάβη ο νοῦς
κ' ἔπειτα ἡ καρδιά να αισθανθῆ ὅτι ο νοῦς
ἐσυνέλαβε. » **Σολωμός**

Στὸν ἀδελφὸ μου Γεώργιο

I

Γυρίζουμε πίσω ἑκατὸ χρόνια, πράμα ποῦ φαίνεται στὸ κοινὸ μάτι, πῶς εἶνε ὀπισθοδρομικὸ, ἐνῶ στὸν ἄνθρωπο τῶν γραμμάτων αὐτὰ τὰ ἑκατὸ χρόνια, ποῦ πέρασαν, ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ ἑκατὸ χρονῶν πρόοδος.

Εἴμαστε τέλος πάντων ἑκατὸ χρόνια μπροστὰ κ' ἔχουμε τὴν ἀξίωσι νὰ ποῦμε, τώρα ποῦ κάθε τύπος, κάθε ἐξωτερικὸ σημάδι ἐξαφανίστηκε, ὅτι ἐμεῖς δηλ. ἡ ἐποχὴ μας εἶναι ἐκείνη, ποῦ μπορεῖ νὰ εἰσχωρήσῃ στὴν οὐσία τῆς μεγάλης ποίησιν του. Ὁ Σολωμός, ἂν ἐγεννήθηκε ἐδῶ κ' ἑκατὸ χρόνια, γιὰ μᾶς εἶναι, σὰ νὰ εἶναι σύγχρονός μας, γιὰτι ἂν οἱ σύγχρονοί του τὸν ἔμοιαζαν κατὰ τὴ μορφή, ἐμεῖς τοῦ μοιάζουμε κατὰ τὴν ψυχὴ. Εἶναι ὁ νόμος ἐκεῖνος τῆς φύσιν, ποῦ τὰ ἐγγόνια καὶ διγγόνια μοιάζουν περισσότερο με τοὺς πάππους καὶ προπάππους παρὰ με τὸν πατέρα. Εἶναι ἡ φαινομενικὴ ἐκείνη ἀπομάκρυνσι, ποῦ ἐνῶ ἐδῶ φαίνεται ὅτι χωρίζεται, ἀλλοῦ σχηματίζει τὴν ἐνότητά της, τὴν ἐνότητα ἐκείνη, ποῦ ἐμεῖς παραπάνω ὀνομάσαμε ἀπομάκρυνσι. Αἰσθανόμαστε τὴν ποίησιν τοῦ Σολωμοῦ μέσα στὴν ψυχὴ μας καὶ γιὰ τοῦτο θεωροῦμε χρέος μας νὰ ποῦμε τὲς ἐντύψεις, ποῦ μᾶς κάμουν τὰ ποιήματά του.

Ἄν ἐδῶ κ' ἐκεῖ μερικοὶ στίχοι του εἶναι βαθιὰ ριζωμένοι με τὴν ἐποχὴ του, τοῦτο δὲ μᾶς πειράζει, ἀλλὰ μᾶς χρησιμεύει νὰ παρατηρήσουμε βαθύτερα τὸν αἰῶνά του, νὰ ἐξετάσουμε καλύτερα τοὺς συγχρόνους του καὶ νὰ ἰδοῦμε, πῶς ὁ Σολωμός με τὴν ὑψηλὴ ποιητικὴ δύναμί του κατώρθωσε νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του καὶ νὰ δώσῃ στὰ ποιήματά του καθολικὴ σημασία, ποῦ ἀγκαλιάζει ὅλους τοὺς αἰῶνες καὶ ὅλα τὰ ἔθνη. Μεγάλος ποιητὴς ὀνομάζεται ἐκεῖνος, ποῦ κατορθώνει νὰ εἶναι κοσμοπολίτης καὶ νὰ καταλαβαίνεται ἀπ' ὅλους τερῶντας τὴν ἐθνικὸς κοσμοπολίτης καὶ νὰ καταλαβαίνεται ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους, ποῦ δὲν ἐνόησε τὴν ψυχὴ του τὸν Ὑμνο στὴν Ἐλευθερία; γιὰτι ἡ ἐλευθερία τοῦ Σολωμοῦ εἶναι ἡ παγκόσμια ἐλευθερία, ποῦ σφιχταγκαλιάζει ὅλη τὴν ὑψηλὴ, ἡ ἐλευθερία ἐκείνη, ποῦ γυρεύει νὰ κάμῃ ἓνα μόνον ἔθνος ὅλη τὴν οἰκουμένη.

Ὁ Σολωμός σύγχρονος τοῦ Χριστόπουλου καὶ τοῦ Βηλαρά, δίχως νὰ γνωρίζῃ τὲς ἰδέες των, ἐνόησε κι ἀπ' αὐτοὺς καλύτερα τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ποῦ με τόση δύναμι καὶ τόση σοφία καὶ τέχνη ἐπραγματεύθηκε στὸ «Διάλογο», ἓνα ἀπὸ τὰ σεμνοπρεπέστερα ὑψώματα τῆς τέχνης του. Ὡς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια εἶχαν δείξει τὴ ζωὴ τῆς δημοτικῆς γλώσσας κι ὁ Βιτσέντσος Κορνάρος, ὁ Κρητικὸς ποιητὴς τοῦ «Ἐρωτόκριτου», εἶχε δείξει τι ἤμπορούσε ἡ γλῶσσα του, ἂν καὶ

ἦταν ἰδιωματικὴ τὴ γλῶσσα αὐτὴ καλλιτέχνης με φαντασία ὑψηλὴ ἔπρεπε νὰ πάρῃ στὰ χέρια του, νὰ τὴ διαπλάσῃ καὶ νὰ τὴν ὑψώσῃ.

Τέτοιος ἐφάνηκε ὁ Σολωμός καὶ τὴν περιφρονημένη καὶ καταφρονημένη δημοτικὴ τὴν ἐμόρφωσε, ὥστε νὰ μπορῆ νὰ ἐκφράσῃ τὰ φωτεινότερα νοήματα καὶ τὴν ὑπέταξε στὲς ἀπαιτήσεις τῆς λεπτότερης τέχνης, ποῦ τόσο κατὰβρα τὴν εἶχεν ἐννοήσῃ. Μόνον ἄνθρωπος, καθὼς αὐτός, με τὸ φιλεύρενο καὶ μελετημένο πνεῦμα του μποροῦσε νὰ αἰσθανθῆ τὸ μέλλον καὶ ν' ἀγκαλιάσῃ αὐτά, ποῦ καθὼς λέει κι ὁ Ἐρδερ εἶναι τὰ τιμημένα ρουμπίνια τοῦ λαοῦ, οἱ θησαυροὶ τῆς ἐπιστήμης, τῆς πίστις, τοῦ βίου τῶν πατέρων μας καὶ τῶν χρονικῶν τῆς ἱστορίας μας, ἡ φωνὴ τῆς καρδιάς του καὶ ἡ ζωγραφιὰ τῶν βαθύτερων του στοχασμῶν μες τὴ χαρὰ καὶ μες τὴ λύπη.

Ἡ ποίησιν, ἡ ὁποία δὲν ἤμπορεῖ ν' ἀνάπνῃ παρὰ στὲς ἀγκάλες τῆς φύσιν, δὲ στέργει ἄλλο ὄργανο εἰμὴ τὴ ζωντανὴ φωνὴ με τοὺς τύπους της, ἡ ὁποία ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ λαχταριστὴ καρδιά ὅλης τῆς κοινωνίας, λέγει ὁ Ἰάκωβος Πολυλάς στὴ φωτεινὴ κριτικὴ του μελέτη, καὶ ὁ Σολωμός λοιπὸν ὁ γεννημένος ποιητὴς δὲν ἤμπορούσε παρὰ νὰ γίνῃ ὁ ἐρμηνευτὴς τῆς ἀγίας αὐτῆς ἰδέας, ἀλλ' ὁ ἐρμηνευτὴς, ποῦ δὲ θὰ μᾶς ξαναπαράστανε παθητικῶς αὐτὴ τὴν ὕλη στὸ ἔργο του, ὅπως τώρα μερικοί, ποῦ νομίζουν τότε μόνον ἐθνικὴ τὴ μορφή, ὅταν κάθε ἰδέα διατυπώνεται ἀπαράλλαχτα, ὅπως θὰ τὴ διατύπωνε ὁ ἀγράμματος Ρωμιός, εἴτε στὴν ἀπλὴν ὀμιλία του, εἴτε στὰ λαϊκὰ τραγούδια (1).

II

Ἡ Ἰταλία ἐβύζαξε κ' ἔθρεψε τὸν ποιητὴ μας κι ὁ ἰταλικὸς Ρωμαντισμός, ποῦ ἀρχηγός του εἶναι ὁ Ἀλέξανδρος Μαντζόνης, ὁ ποιητὴς τῶν «Θρησκευτικῶν Ὑμνων» ἤμπορεῖ νὰ καυχῆθῃ γιὰ τὸ Σολωμό, ποῦ ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα παιδιὰ του.

Με τὸ πρῶτο γλυκοχάραμα τῆς πολιτικῆς ἀναγέννησιν τῆς Ἰταλίας ὁ ρωμαντισμός ἔκαμε κέντρο του τὸ Μιλάνο, τὴ μεγάλη αὐτὴ πολιτεία, ποῦ ὁ μέγας Καθὸρ τὴν ὀνόμαζε ἠθικὴ πρωτεύουσα τῆς Ἰταλίας (la capitale morale d' Italia). Ὡς ἐκείνη τὴ στιγμὴ τὰ σκῆπτρα τῆς ποιητικῆς ἀξίας καὶ τέχνης διαφειλονικοῦσαν ὁ Μόντης κι ὁ Φόσκολος. Πλούσιοι καὶ οἱ δύο στὴ μελέτη τοῦ Δάντη ἐδοκίμασαν τολμηρὰ νὰ συνθέσουν στὰ ἔργα τους τὰ δύο τοῦτα στοιχεῖα. Ἄλλ' ὁ πρῶτος λάτρης τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς καὶ τῶν δύο, ψυχὴ καὶ χαρακτήρας ἀδύνατος, ποῦ εἶχε κατὰ τὴ δυνατὴ φράσιν τοῦ μεγάλου ἰταλοῦ κριτικοῦ Δὲ Σάνκτις, «Τὸ Δάντη μόνον στὴ φαντασία καὶ τὸ Βιργίλιο στ' αὐτί»,

(1) Αὐτὴ ἡ ἀρχὴ εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ γλωσσικοῦ συστήματος ἐνὸς συναδέλφου μας. Ἐστὶ διατυπωμένη τὴν ἄκουσε ἀπὸ τὸ στόμα του ἓνας ἀγαπημένος φίλος μου, ποῦ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ τὴν εἰπῆ λέγοντας: «Φαντασθῆτε τί θὰ εἰπῆ κανεὶς κατὰ τὴν αὐτὴ τῆς ἀρχῆς γιὰ τὸ θαυμαστὸ στίχο «ἀρμόζουσι διάφορο τὸ φῶς χίλιες χιλιάδες ἀστρα.» Ἡ ὀρθὴ αὐτὴ παρατήρησι περιέχεται καὶ στὰ ἀκόλουθα λόγια τοῦ Πολυλά: «Ὑλὴ ὅμως, ἡ ὁποία δὲν ἐμελλε νὰ ξαναφανῆ ἀπαράλλαχτα μες τὰ ποιήματά του, καθὼς στοχάζονται ὅτι ἔπρεπε ὅσοι θεωροῦν ἐθνικὴ τὴν ποίησιν τότε μόνον, ὅταν παθητικῶς ξαναδίνει τὰ φρονήματα, τὸ ἦθος καὶ τὸ ὕψος τοῦ λαοῦ. Αὐτὰ ὁ Σολωμός ἤθελε νὰ ὀνομάσῃ παρφοῦματα.

δεν ἐδυνήθηκε παρά ένα και μόνο του ἔργο ν' ἀφήσῃ ἀθάνατο, τὴν ἰταλικώτατην Ἰλιάδα του.

Ὁ δεύτερος, ἀσύγκριτα δυνατώτερος και στήν ψυχὴ και στὸ πνεῦμα, Ἰταλός, ὅσον ὁ Δάντης, ἰταλικώτερος ἕως ἀπὸ τὸν ἴδιον Ἀλφιέρη, ἐκκάρθωσε μὲ τὸ θαυμαστὸ και ἀμίμητο ἐκείνο συγκέρασμα τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων και τοῦ βαθύτερου ἰταλικοῦ αἰσθήματος, τοὺς «Τάφους», νὰ ξαναστήσῃ στὲς ἰταλικὲς ψυχὲς ὀλοζώντανη τὴν πίστι και τὴ λατρεία τῆς μεγάλης πατρίδας τοῦ Δάντη. Μία παράδοξη σύμπτωσι μὸ φέρνει ἐμπρὸς σχεδὸν ἀθέλητα αὐτὴ τὴ στιγμή τὴ θλιβερὴ μνήμη μιᾶς ψυχῆς, ὅχι δυνατῆς τόσον, ἀλλ' ὅχι και ἀνόμοιας ἀπὸ τὸ Φόσκολο, τοῦ αἰσθαντικοῦ Γάλλου Ἀνδρέα Chenier. Ἐγεννήθηκα εἰς τὴν ἀπὸ μιᾶ Πολίτισσα, ἐκείνος ἀπὸ μιᾶ Ζακυθινή, Ἑλληνίδες και τὲς δύο, σ' ἑλληνικὴ γῆ και οἱ δύο. Ἀνομοιότατοι και στὸ πνεῦμα και στὴ δύναμι τῆς ψυχῆς, ὅμοιοι ὅμως στὴ λατρεία και στὸ βαθὺ πόθο τῆς ἀρχαιότητος, ἔσμιζαν ὁ ἕνας τὴν Ἑλληνικὴ και τὴ Γαλλικὴ λεπτότητα τοῦ αἰσθήματος, ὁ ἄλλος τὴν ἐξάισια δύναμι και τῶν δύο σ' ἕνα σύγκραμα τέλειο, ποῦ εἶναι σχεδὸν μοναδικὸ στὴν ἱστορία τῶν γραμμάτων.

Ὁ Δάντης ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς ποιητὰς ἦταν ἡ ἐνσάρκωσι τῆς Ἰταλίας. . . Ὅταν ἡ Ἰταλία ἦταν χωρισμένη σὲ μικρὰς δημοκρατίας, ποῦ ἀλληλοσπαράζονταν (1) και κανεῖς δὲν ἐτολμοῦσε καν νὰ υποθέσῃ πῶς ὅλες αὐτὲς ἤμποροῦσαν ν' ἀποτελέσουν ἕνα βασίλειο, ὁ Δάντης ὠνειρεύθηκε τὴν ἐνότητα, ἀλλ' ὡς Γιβελίνος δηλ. κάτω ἀπὸ τὸ σκῆπτρο τοῦ αυτοκράτορα τῆς Γερμανίας.

Τὴν ἰδέα αὐτὴ, ποῦ ὁ Δάντης ἀφηρημένα ἐξέφραζε, τὴν ἐγκολπώθηκα ὁ μέγας Μακιαβέλλης. Φυσικὰ ἡ ἰδέα αὐτὴ τοῦ Δάντη δὲν ἄρρεσε στοὺς τυραννίσκους τῆς Ἰταλίας και γι αὐτὸ τὸ ἀθάνατο βιβλίο του εἶχε λησμονηθῆ παντελῶς γιὰ πολλοὺς αἰῶνες.

Μόλις στὲς ἀρχὲς τοῦ 18 αἰῶνα ἔγιναν ἀπόπειρες γιὰ νὰ γνωρίσουν τὸ μέγα τοῦτο ἔργο, ἀλλ' οἱ ἀπόπειρες αὐτὲς δὲν ὠφέλησαν διόλου τὴν Ἰταλία. Ὁ πρῶτος, ποῦ ἠθέλησε νὰ προσφέρῃ τὴ λατρεία του στὸ μεγάλο πατέρα τῆς Ἰταλικῆς ποίησις εἶναι ὁ Ἀλφόνσος Βαρράνο μὲ τὰ ποιήματά του, ποῦ ἐπιγράφονται «Ὁράματα» (Visione). Ἐτσι ἡ γραμματολογία ἐκέρδιζε ἕναν ποιητὴ, ἀλλ' ἡ Ἰταλία κανένα, ἐπειδὴ ὁ Βαρράνο ἐμιμήθηκε τὸ Δάντη μόνον στὴ μορφή και ὅχι στὴν οὐσία, καθὼς οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ποιητὰς, ποῦ νομίζουν πῶς τὸ μέτρο και ὅχι τὴν οὐσία τοῦ ποιητῆ πρέπει νὰ μιμηθοῦν, πρᾶμα ποῦ ἔγινε δυστυχῶς και στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ὅλους ἐκείνους, ποῦ ἐμιμήθησαν τὰ ὀχτάστιχα και τᾶλλα ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ.

Ἦστερ' ἀπὸ τὸν Ἀλφόνσο ἐφάνηκε ὁ Μόντης. Αὐτὸς δὲν ἐκκάρθωσε παρά νὰ τελειοποιήσῃ τὸ τρίστιχο τοῦ Δάντη (la terzina Dantesca) και αὐτὸ συνέβαινε, γιὰ τὴν Ἰταλία δὲν ὑπῆρχε ὁ Ἰταλός.

Τὰ γνήσια παιδιὰ τοῦ Δάντη, ποῦ κατὰ τὴν οὐσίαν τὸν ἐμιμήθησαν, εἶναι ὁ Παρίνης (ὁ μέγας σατυρικὸς ποιητὴς), ὁ Ἀλφιέρης (ὁ μέγας τραγικὸς) και ὁ Φόσκολος (ὁ κατ' ἐξοχὴν λυρικὸς). Αὐτοὶ συνέργησαν στὸ

(1) Sismondi «Histoire des Republiques Italiennes».

σχηματισμὸ τοῦ ἀνθρώπου και τοῦ Ἰταλοῦ, γι αὐτὸ ἀκριβῶς στὴν ἐποχὴ, ποῦ ἐφάνηκε ὁ Ἀλέξανδρος Μαντζόνης, μὲς τοὺς «Θρησκευτικοὺς Ὕμνους» τοῦ ὑπῆρχε ὁ Ἰταλός δηλ. ὁ ἄνθρωπος, ποῦ αἰσθανότου, ὅτι εἶχε μεγάλη πατρίδα. . . και αὐτὸ φαίνεται, καθὼς λένε και πολλοὶ μεγάλοι τεχνοκρίτες φαίνεται στοὺς «Θρησκευτικοὺς Ὕμνους». Ἄκουε κανεῖς τὸ βογγυτὸ του μὲς τοὺς στίχους τοῦ μεγάλου τραγικοῦ Ἀλφιέρη, ποῦ ἔλεγε:

«Schiavi siam si, ma schiavi ognor frementi» (1)

Μεσ' αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἀναγέννησι ἐφάνηκε στὴ μέση και ὁ Ρωμαντισμός. . .

Τώρα πρῶτη φορὰ τὰ πνεύματα ἄρχισαν νὰ θερμαίνωνται και τὰ στήθη νὰ χτυποῦν και νὰ λαχταροῦν γιὰ εὐγενικὲς και γενναῖες ἰδέες και πρῶτη ἡ θεὰ Κλειὼ ἄνοιξε τὸ δρόμο. . .

Ὁ Σίλβιος Πέλλικος, ὁ Γκομφανονιέρις, ὁ Μαροντσέλλις και ἄλλοι θέλοντας νὰ φανερώσουν τὴν τάσι αὐτὴ τοῦ ἰταλικοῦ πνεύματος ἐβγάλαν τὸν «Conciliatore» (Συνδιαλλάχτη), περιοδικὸ ἑβδομαδιαῖο, ὑποστηρίζοντας τὸ ρωμαντισμὸ και τὲς νέες ἰδέες. Δυστυχῶς ἡ Αὐστρία ἐννόησε τὸ σκοπὸ του και τὸ ἔπαψε. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως Μαντζόνης, ἂν και δὲν ἦταν συντάχτης τοῦ περιοδικοῦ τούτου συνετέλεσε πολὺ στὸ σκοπὸ του, γιὰ τὴν νέες ἰδέες του και ἐξορίζοντας ἀπὸ τὸ δρᾶμα τὴν ἐνότητα τόπου και χρόνου ἔδωκε στοὺς Ἰταλοὺς νὰ καταλάβουν πῶς εἶναι καιρός. . . Ἡ σχολὴ τοῦ Μαντζόνη, ποῦ εἶχε ὀπαδοὺς σὰν τὸν Γκρόσσι, τὸν Τόρτι και τὸν Πέλλικο ἐστηρίχθηκε πάνω στὴ θρησκεία και στὴν πατρίδα και γι αὐτὸ ἀπετέλεσε ξεχωριστὴ σχολὴ ἀπὸ τὴν σχολὴ τῆ Γαλλικῆ τοῦ Βίκτωρ Οὐγκώ, ποῦ ἔχει ἄλλο χαραχτήρα. Ὁ Σολωμός, ποῦ εἶχε φυσικὰ πολὺ ὅμοιο τὸ πνεῦμα μὲ τὸ Μαντζόνη, ἀσπάσθηκε τὲς ἰδέες του και ἐζήτησε νὰ τὲς ἐφαρμόσῃ αὐτὸς πρῶτος στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Σολωμός λοιπὸν πρῶτος ἐσήκωσε τὴ σημαία τοῦ ἰταλικοῦ ρωμαντισμοῦ στὴν Ἑλλάδα. Καὶ ὀπαδὸς τοῦ ρωμαντισμοῦ τοῦ Μαντζόνη εἶναι ὁ μαθητὴς τοῦ Σολωμοῦ Ἰούλιος Τυπάλδος, ἐνῶ ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης μόνον στὴν ἐξωτερικὴ μορφή εἶναι τέτοιος, ἐσωτερικῶς ὅμως εἶναι τοῦ γαλλικοῦ ρωμαντισμοῦ παιδί.

III

Τὰ ποιήματα τοῦ ποιητῆ βρίσκονται στὴν πατρίδα του, δυστυχῶς ὅμως ὅχι ὅλα. Καθὼς μὲ πληροφορήσε ὁ φίλος μου Γεώργιος Καλοσγοῦρος, ποῦ τὰ εἶχε ἰδῆ στὰ χέρια τοῦ Πολυλά και ἀπ' ὅσα θυμᾶται, ἰδιόγραφα τοῦ Σολωμοῦ εἶναι τὰ ἀκόλουθα. Ὁ «Κρητικὸς, οἱ Ἄελεύθεροι Πολιορκημένοι», τὰ ὀχτάστιχα τοῦ «Λάμπρου», τὸ Carmen Seculare και τὰ ἀνομοιοκατάληκτα δεκαπεντασύλλαβα τῶν ὕστερων χρόνων του. Ὁ «Ὕμνος» εἶναι στὴν ἐκδοσι τῆς Κερκύρας, ὅπως ἐτυπώθη ἀπὸ τὸ Σπ. Τρικούπη.

Ὁ Σολωμός μόνον και μεταβιὰς ἔστρεξε νὰ τυπωθῆ και τὸν ἔδωσε τοῦ Ἰταλοῦ φίλου του και ἐνθουσιασμένου μὲ τὴ δημοτικὴ μας γλῶσσα

(1) Ναὶ εἴμαστε δοῦλοι, ἀλλὰ δοῦλοι πάντοτε φρίσσοντες.

Γαϊτάνου Γρασέτη, και τούτος ἢ ὁ Τρικούπης ἢ ἄλλος, ἴσως ἀπὸ φόβου μὴ πειράξῃ ἢ γραμματικὴ του ἐπρόσθεσαν χωρὶς ἀμφιβολία και κάποια ν και ἄλλες διόρθωσεις και στὸν «Ἕμνο» και στὰ «Σημειώματα» (1).

Ἡ Τρελλὴ μάννα εἶναι ἀπὸ τὸ χέρι ἐνὸς παπᾶ. Τὰ ἔστειλαν ὅλα στὴ Ζάκυνθο στὸ Φρ. Καρρέρ, καθὼς ἔγραψε μιὰ ἐφημερίδα τῆς Κερκύρας, ἡ κυρία Σορδῖνα, γυναικαδέλφη τοῦ Πολυλά, ποῦ τὰ ἐφύλαξε μὲ πολὺ προσοχή, ἀν και εἶναι σ' ἐλεεινὴ κατάστασι. Μόνον στὰ ἰδιόγραφα, καθὼς παρατηρεῖ ὁ Καλοσγοῦρος «βρίσκειται ἡ γραμματικὴ και ἡ γλῶσσα τοῦ Σολωμοῦ, ὅπως αὐτὸς τὴν ἤθελε ὄχι στὰ ἄλλα, ποῦ εἶναι ἀπὸ ξένα χέρια» (2).

Μέσα στὰ χειρόγραφα τοῦ ποιητῆ σώζεται κ' ἓνα πεζὸ ἀπὸ κάμποσες σελίδες ἰδιόγραφο τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ τίτλος του ἢ «Γυναῖκα τῆς Ζάκυθος» (3) σὲ ὕφος γραφικὸ, καθὼς και φαίνεται ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀποσπασματα. Ὁ Πολυλάς και οἱ ἄλλοι ἐκδότες δὲν τὰ καταχώρησαν στὴν ἐκδοσι γιὰ νὰ μὴν πειραχθῇ ἡ οἰκογένεια τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ «Γυναῖκα τῆς Ζάκυθος» ἦταν μιὰ στενὴ του συγγένισσα· χωρὶς νὰ τὴν ὀνομάσῃ ἀλλιῶς ὁ Σολωμὸς τὴν κατακρένει μὲ τὰ μαυρίτερα χρώματα, γιὰτὶ αὐτὴ ἡ Κυρία ἐκαταφρονούσε κ' ἐδιώχνε τοὺς Μεσολογγίτες πρόσφυγες, ποῦ ἐζητοῦσαν ἐλεημοσύνη στὴ Ζάκυνθο τὸν καιρὸ τῆς πολιορκίας. Καθὼς φαίνεται αὐτὸ ἦταν σχεδίασμα, ποῦ ἐμελλε νὰ πλεχθῇ μὲ τὸ ποίημα τοῦ Χρέους, ὅπως ὠνόμαζε τότε ὁ Σολωμὸς τοὺς ἐπειτα Ἐλευθέρους Πολιορκημένους.

Ὁ Διάλογος γιὰ τὴ γλῶσσα εἶναι ἀπὸ γράψιμο τοῦ Τερτσέτη (4), και χωρὶς ἄλλο τροποποιημένο στοὺς γραμματικὸς τύπους, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰ σύγχρονα ἰδιόγραφα πεζὰ τοῦ Σολωμοῦ.

Ὁ Πολυλάς γι αὐτὸν ἔλεγε στὸν Καλοσγοῦρο «Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ἐβάσταξε ὁ Τερτσέτης τὸ τέταρτο και τὸ πέμπτο τετράδιον, ποῦ λείπουν ὁ Τερτσέτης ἦταν κάποτε ἰδιότροπος· δὲ θὰ τοῦ ἄρρεσε και δὲ μᾶς τὸ ἔστειλε». Ἴσως ἀπὸ τὸ γιὸ τοῦ Τερτσέτη ἤμπορούσε κανεὶς, σκαλίζοντας τὰ χειρόγραφα τοῦ πατέρα του, νὰ βρῇ τὰ δύο τετράδια τοῦ «Διαλόγου» και ἴσως και κανένα ἄλλο ἔργο, ἀν ὁ Πολυλάς δὲν ἔσφαλε στὴ ὑπόφια του. Αὐτὴ τὴν ἐλπίδα εἶχε κι ὁ μακαρίτης Ἰούλιος Τυπάλδος, ποῦ εἶχε γνωρίσῃ τὴ χήρα τοῦ Τερτσέτη, ὅταν ἐζητοῦσε ἀπὸ

(1) Σημ. Πρὸ. Εἶνε ἀδύνατο νὰ ἔγραφε ὁ ποιητῆς «Στὴν σκιὰ χροπιασμένες, κάστρον κτλ. Ἡ ἀληθινὴ γραμματικὴ του φαίνεται στὴν ἰδιόγραφη σημειώσι του "Ἐκδ. Μαρασλῆ σελ. 58, και σὲ κάποιες στροφές τῶν σημειώσεων τῶν δύο Ἕμνων, ἀν εἶναι ἰδιόγραφα. Μιὰ κριτικὴ ἐκδοσι στηριγμένη στὴ βάσι τῶν ἰδιογράφων ἐμελετοῦσεν ὁ Καλοσγοῦρος μὲ τὸν Πολυλά, ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ δευτέρου τὴν ἐματαιώσε.

(2) Αὐτὸ φαίνεται ἐννοεῖ και ὁ μακαρίτης Πολυλάς λέγοντας «—Και μ' ὄλον ὅτι ἡ γνησιότης τῆς δὲν ἀμφισβάλλεται, δὲν εἶναι ὅμως βέβαιον νὰ τὰ ἔχωμε εἰς τὴν ἀληθινὴ μορφή τους κατὰ πάντα». σελ. 217 ἔκδ. Κερκύρας.

(3) Ἐκδοσι Κερκύρας σελ. κδ' τῶν προλεγόμενων στὸ βιβλίον τῆς και στὴν κε'. Αὐτὸ τὸ κομμάτι εἶναι ἓνα μικρὸ μέρος του. Ἐνα ἄλλο μέρος του εἶναι στές σελίδες 232, 234, 235 και ἀπ' αὐτὸ φαίνεται πῶς ἴσως ὅλο ἢ πιθανώτερα ἓνα μέρος ἤθελε ὁ Σολωμὸς νὰ στιχογραφήσῃ.

(4) «Ἐνῶ τὸ βιβλίον ἦταν ἐτοιμὸ νὰ δημοσιευθῇ ἔλαθα ἀπὸ τὸν Γ. Τερτσέτη τὸ ἐξῆς σύγγραμμα τοῦ Σολωμοῦ και χαίρομαι, ὅτι ἐπρόσθεσα νὰ τὸ προτάξω, ὡς προϊμιον, εἰς τὰ ποιήματά του». Ἰάκωβος Πολυλάς. Ἐκδ. Κερκύρας (1859) σ. νδ'.

τὸν Τρικούπη, ποῦ ἦταν τότε κυβερνήτης, νὰ τὴ βοηθήσῃ γιὰ νὰ τυπώσῃ τὰ ἔργα τοῦ ἀντρός της — αὐτὸς ὅμως δὲν ἔστρεψε.

Γιὰ τὰ ἄλλα πολλὰ ἢ λίγα τοῦ Σολωμοῦ, ποῦ θεωροῦνται χαμένα, ἀξιόπιστος φίλος μὲ πληροφορεῖ, ὅτι και ὁ Κουαρτάνος ὁ ἐκδότης τῶν ἰταλικῶν ποιημάτων τοῦ ἔλεγε πῶς εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σολωμοῦ (1) (ἄγνωστο ποῖον ἐννοοῦσε), ἐχθρὸς θανάσιμός του, καθὼς αὐτὸς ἔλεγε, τὰ ἐκράτησε ἢ τὰ κατέστρεψε. Ὁ Πολυλάς ὅμως, χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Κουαρτάνου, ἀντιπαρατηροῦσε ὅτι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σολωμοῦ (ἄγνωστο πάλι ποῖον ἀπὸ τοὺς δύο ἐννοοῦσε) δὲ φαίνεται οὔτε νὰ ἐξέτασε μὲ μιὰ ματιὰ τὰ χειρόγραφα, ἀφοῦ δὲν ἀφαίρεσε τὸ οἰκογενειακὸ «τὴ Γυναῖκα τῆς Ζάκυθος».

IV

Τὸ φωτεινὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ δὲν ἐφάνηκε ὀλόκληρον τὸν καιρὸ, ποῦ ζοῦσε. Μόνον ὁ «Ἕμνος» του ἐτυπώθηκε δύο φορές στὸ Μεσολόγγι (1824

(1) Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σολωμοῦ, ποῦ ὁ Κουαρτάνος ἔλεγε ὅτι ἐβάσταξε ἢ ἐκατέστρεψε τὰ χειρόγραφα τοῦ ἀδελφοῦ του, πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τὴν ἰδέαν του ὁ Δημήτριος (αὐτὸ ἐβεβαίωσε και κάποιος κύριος στὸν Κωστῆ Παλαμᾶ ἐκδ. Μαρασλῆ σελ. λ. γρ. 28-32), γιὰτὶ ὁ Γιάννης ὕστερ' ἀπὸ τὴ δίκη δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶχε πιά σχέσι μὲ τοὺς ἀντιδίκους. Μπορεῖ νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς τὸ Ροβέρτο. Ἀλλ' ὁ Πολυλάς δὲν ἀναφέρει στὰ Προλεγόμενά του παρὰ τὸ Δημήτριον λέγοντας ὅτι «μῶλις ἔστρεψε νὰ δημοσιευθῶν τὰ ἔργα τοῦ ἀδελφοῦ.» Τούτῃ ἡ φράσι ἐδυναμῶνε τὴν ὑπόφια τοῦ Κουαρτάνου. Λίγους μῆνες πρὶν πεθάνῃ μιλῶντας γι αὐτὰ μὲ τὸν Καλοσγοῦρο εἶπε: «Στές ὕστερες ἡμέρες του ὁ Σολωμὸς ἀπὸ τὸ κρεβάτι εἰδείξε σ' ἐμὲ και τὸν Πολυλά, ποῦ μᾶς ὠνόμαζε παιδιὰ του, τὸ μέρος, ὅπου ἦταν τὰ χειρόγραφα και εἶπε, αὐτὰ εἶναι και πάρτε τα. Ἐμεῖς δὲν τὰ πήραμε ἀπὸ σέβας, ἀφοῦ ἦταν κι ὁ ἀδελφός του». Ὅταν τὸ εἶπε τοῦ Πολυλά, τούτος τοῦ εἶπε: «Ναί, ἀλλὰ τώρα ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια θὰ εἶχαν φανῇ». Τούτο ὅμως τὸ ἐπιχειρημα τοῦ Πολυλά θὰ ἦταν βάσιμο, ἀν ἡ κατηγορία ἐγένετο σ' ἓναν ἄλλον ξένον ὑποπτον αἰσχροκερδείας, ὄχι στὸν ἀδελφὸ του, ποῦ ἦταν πλούσιος. Ἄν αὐτὸς τὸ ἔκαμε, θὰ τὸ ἔκαμε ἀπὸ μῖσος, πάθος, ἐκδίκησι κτλ. Τὸ ἄλλο ἐπιχειρημα ὅτι δὲν ἀφαίρεσε τὸ οἰκογενειακὸ χειρόγραφο, τὴ «Γυναῖκα τῆς Ζάκυθος» πέρτει, ἀν ὑποθέσουμε πῶς αὐτὸς χωρὶς κἂν νὰ ἐξετάσῃ τὰ χειρόγραφα, ἀφαίρεσε ἓνα μέρος πιάνοντας κατὰ τύχη, και ἔλπιζε ν' ἀρκέσῃ τοῦτο γιὰ νὰ πεισθῶν οἱ φίλοι του νὰ μὴν ἐκδώσουν τίποτε, ἀλλὰ δὲν τὸ πέτυχε.

Ἡ ὑπόφια αὐτὴ εἶναι λόγια τοῦ ἀέρα, γιὰτὶ ὁ Δημήτριος δὲν εἶχε κανένα λόγο νὰ ἐχθρεύετα τὸν ἀδελφὸ του, ποῦ τόσο τὸν ἀγαποῦσε, ὥστε ὕστερ' ἀπὸ τὴ δίκη ἐξεχώρησε τὴ μερίδα του σ' αὐτὸν γιὰ ἐκατὸ τάλληρα βενέτικα τὸ μῆνα, κ' ὕστερα γιὰτὶ ἡ «Γυναῖκα τῆς Ζάκυθος» δὲν πείραξε αὐτὸν, ἀλλὰ τὸν ἀδελφὸ του Ροβέρτο, ποῦ τοῦ σατύριζε τὴ γυναῖκά του Ἄς ρίξουν μιὰ ματιὰ στὰ χειρόγραφα και τότε θὰ ἴδουν ἕαυτέρα τὴν ἀθωότητα τοῦ Δημήτρη, ποῦ τόσα καλὰ ἔχω ἀκούσῃ κι ἀπὸ τὸ φίλον Στέφανο Μαρτζώκη, ποῦ μοῦ ἐξιστόρησε τὰ λόγια τοῦ πατέρα του Λουδοβίκου και τοῦ ἱατροφιλόσοφου Πελεκάση κ. α. π. Ὅσο γιὰ τὴν ἰδέαν, ποῦ ὑποστήριξε ὁ Τυπάλδος κι ὁ Θωμαζέος, ὅτι ὁ Σολωμὸς δὲν ἔγραψε πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα ἔχουμε, ὁ καθηγητῆς τοῦ Δικαίου τῆς Ἰονικῆς Ἀκαδημίας Ἰταλός, λεγόμενος Rachetti, σπουδαῖος ἄνθρωπος, ἔλεγε, πῶς εἶναι ἀδύνατο ὁ Σολωμὸς νὰ ἔγραψε τόσο λίγα, γιὰτὶ αὐτὸς πάντα ἦταν ἀσχολημένος κι ἀφιερωμένος στὸ ἔργο του. Ἀπ' ὅσα λένε και οἱ φίλοι του προκύπτει, ὅτι ὁ Πόρφυρας ἦταν καμωμένος ὀλόκληρος. Παρόμοια και ἄλλα, π. χ. τὸ Ἐλεγίον τῆς Ροδόσταμος, ἴσως ὅλη ἡ ραψωδία Σ τῆς Ἰλιάδος. Ὁ Πολυλάς, ἄκουσε πολλοὺς στίχους τῆς και μόνο μερικὸς ἐθουμήθησε κ' ἔβαλε στὴν ἐκδοσι. Καὶ ἄλλους στίχους τῶν Ἐλευθέρων Πολιορκημένων τοὺς ἔχουμε ἀπὸ τὸν Πολυλά, ποῦ λείπουν στὰ χειρόγραφα. Ὁ Κουαρτάνος ἔλεγε «Δὲν ἐτελειώσε βέβαια τοὺς Ἐλ. Πολιορκημένους, ἀλλ' εἶχε γράψῃ ἴσως 500 στίχους». Τώρα, πῶς ἐχάθησαν αὐτὰ, τὸ εἴπαμε. Τὰ πάθη και ἡ κακία κάποιων προσώπων δὲν ἔχουν ὄρα!

Ὁ Καλοσγοῦρος μοῦ ἔγραψε, πῶς, καθὼς τοῦ εἶπαν, ὁ Θωμαζέος εἶπε μιὰ μέρα στὸ Σολωμὸ «Καθὼς ἐοῦ ἐργάζεσαι κομμάτια, κομμάτια, δὲ θὰ κατορθώσῃς νὰ τελειώσῃς κανένα ἔργο σου». Ὁ Σολωμὸς τοῦ ἀποκρίθηκε «Ὅχι ἀγάλι ἀγάλι τὰ ἐνώνω».

και 1825) μία στο Παρίσι και μία στην Κέρκυρα. 'Απ' όλες αυτές τες εκδοσες μόνο την τελευταία (1) εδουήθηκα να βρω στην 'Εθνική Βιβλιοθήκη!! Είναι τυπωμένη με την Ιταλική μετάφρασι και τής λείπουν μόνον οι στίχοι 21, 22, 26, 27 γραμμένοι ύστερ' από κάτω, ίσως από τον ίδιο τὸ συγγραφέα. 'Η μετάφρασι αὐτὴ δὲν εἶναι τόσο καλὴ και πιστὴ, ἂν και φαίνεται, πῶς πολὺ ἐκοπίασε γιὰ ν' ἀποδώσῃ ὅλα τὰ ὑψηλά και βαθυὰ νοήματα και τες γοργοκίνητες κ' αἰθέριες εἰκόνες. 'Απὸ τὰ 37 ὡς τὰ 57 δὲν ἐτυπώθηκε ἄλλο βιβλίον με ποιήματα τοῦ ποιητῆ. Μόνον ἡ «Πανδώρα», τὸ καλύτερο περιοδικὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐδημοσίευσε κάποτε ποιήματα τοῦ ποιητῆ, ποῦ με πολὺ δυσκολία τοῦ τὰ ἐπαιρναν οἱ φίλοι του και ἡ 'Ιονικὴ 'Ανθολογία.

Στὰ 57 ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατό του εἶδαν τὸ φῶς δύο συλλογές ἡ μία στὴν 'Αθήνα (2) και ἡ ἄλλη στὴν πατρίδα του τὴ Ζάκυνθο (3). 'Η δεύτερη εἶναι ἀνώτερη και καλύτερη τῆς πρώτης. 'Υστερ' ἀπ' αὐτὲς στὰ 59 πρώτη ἐβγήκε ἡ μοναδικὴ ὡς αὐτὴ τὴ στιγμὴ μ' ὅλα τὰ εὐρισκόμενα ἔργα τοῦ ποιητῆ ἑλληνικά και ἰταλικά στὴν Κέρκυρα (4) με κριτικὰς μελέτες και ἐξηγητικὰς παρατηρήσεις τοῦ Πολυλά και τοῦ Πέτρου Κουαρτάνου, δεύτερη στὰ 1880 στὴ Ζάκυνθο (5) με βιογραφικὴν εἰσαγωγὴν και ἰταλικὴν μελέτην τοῦ Δὲ Βιάζη και τρίτη φέτος στὴν 'Αθήνα (6) με πρόλογο τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ.

Γιὰ τες τρεῖς αὐτὲς ἐκδοσες ἀξίζει κανεὶς νὰ μιλήσῃ προπάντων γιὰ τὴν πρώτη, ποῦ εἶναι τελειότερη και φωτεινότερη, τοῦ Πολυλά-Κουαρτάνου. 'Ο Πολυλᾶς νοῦς μοναδικὸς στὴν κριτικὴν και πάρα πολὺ καλὸ ὁρεμμένος σὲ παρόμοιες μελέτες ἦταν ὁ καταλληλότερος νὰ μιλήσῃ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, ποῦ τόσα χρόνια τὸ εἶχε ἀκούσῃ κι ἀπὸ τὸν ἴδιον, ἀνοίγοντας νέο δρόμο στὴν Κριτικὴν. 'Η ὥραία αἰσθητικὴ του μελέτη, ποῦ και ἡ γλῶσσά της και τὸ ὕφος της εἶναι διαλεχτὸ και οἱ μερικώτερες κρίσεις του και τὸ πλῆθος τῶν σημειώσεων του εἶναι ἐκεῖνα, ποῦ μᾶς πρωτογνώρισαν τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ. Γι' αὐτὸ ὁ Σολωμὸς και ὁ Πολυλᾶς εἶναι ὀνόματα αἰώνια και ἔργα ἀξεχώριστα. Δίχως τὴ μεταφυσικὴν του μελέτην, ποῦ μᾶς ἐκέντησε κ' ἐκαλιέργησε τὴ σκέψιν, πολὺ δύσκολο θὰ ἤμπορούσαμε νὰ ἐννοήσουμε ἕνα τέτοιο ἔργο, ποῦ ὁ θάνατος τὸ ἄφησε ἀτελειώτο. Εὐγνωμοσύνη πάντα θὰ χρωστοῦμε στὸ σοφὸ Κερκυραῖο κριτικὸ μ' ὅλες τες κάπου κάπου ἀντίθετες ιδέες μας. 'Η εἰσαγωγὴ τοῦ Δὲ Βιάζη, ἂν και ἔχει ἀρκετὰς βιογραφικὰς σημειώσεις θὰ ἤθελε νὰ εἶχε τελειότερες, ἀποκαλυπτικώτερες, ἀφοῦ ζῆ στὸν τόπο, ποῦ γεννήθηκε ὁ ποιητὴς. Πόσο θὰ ἤθελα ἀντὶ νὰ χάνεται στὲς γνώμες τοῦ

(1) «Ὑμνος εἰς τὴν 'Ελευθερίαν» με τὴν ἰταλικὴν μετάφρασιν τοῦ Domenico de Nobile. Corfu. Nella stamperia del Governo 1837 σελ. 43.

(2) «Ποιήματα Σολωμοῦ» 'Αθήναι 1857 Τυπ. «'Αθηναίων». 'Εκδότης: Εὐγ. 'Ιεροῦ. Μαντζαβίνος και 'Ανδρέας Γ. Δαλλαπόρτας.

(3) «Συλλογὴ τῶν γνωστῶν ποιημάτων τοῦ 'Ισοτ. Δ. κομ. Σολωμοῦ» Ζάκυνθος 1857. 'Εκδότης: Ροσσόλιμος.

(4) «Διονυσίου Σολωμοῦ Εὐρισκόμενα» Κέρκυρα 1859 Τυπ. «'Ερμῆς». 'Εκδ. 'Ανδ. Τερζάκης.

(5) «'Απαντα Σολωμοῦ» Ζάκυνθος 1880 'Εκδότης: Στέργ. Ραφτάνης.

(6) «'Απαντα τὰ Εὐρισκόμενα» Δ. Σολωμοῦ, 'Αθήναι 1901 Τυπογρ. Σακελλαρίου. 'Εκδ. Γ. Μαρσαλῆς.

ἐνὸς και τοῦ ἄλλου νὰ μᾶς ἔγραφε ἀνέκδοτα τοῦ ποιητῆ και νὰ μᾶς ἐφώτιζε τὰ τόσα μυστηριώδη.... Και ἡ ἰταλικὴ κριτικὴ μελέτη του ἤμπορούσε νὰ ἦταν τελειότερη και καλύτερη, ἀφοῦ εἶχε ὀμπρός του τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Π. Κουαρτάνου. 'Όσο γιὰ τὴν ἐκδοσὴν τοῦ Μαρσαλῆ, ὅπως εἶναι, εἶναι σχεδὸν ἀχρηστὴ γιὰ ἕναν, ποῦ θέλει νὰ μελετήσῃ μ' ὅλους τοὺς ἀξιόλογους κόπους και τὴν προσοχὴν στοὺς νόμους τῆς τέχνης ὄχι ὅμως και τῆς αἰσθητικῆς και ψυχολογίας τοῦ Ν. Πολίτη. Λεῖπουν και μερικὰ ποιήματα λ. χ. τὸ μέρος τῆς Μάρθας και μερικὲς οὐσιαστικὰς ἐξηγητικὰς σημειώσεις τοῦ Πολυλά και Κουαρτάνου. Τὸ κακὸ ἤμπορούσε νὰ διορθωθῆ, ἂν σὲ παράρτημα σημειώσεων ἔθετε γιὰ τὰ κυριώτερα ποιήματα κάποια κομμάτια τῶν προλεγόμενων τοῦ Πολυλά. 'Η μελέτη τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ μᾶς δείχνει τὸ λάτρη τῆς Γαλλικῆς τεχνοκριτικῆς, ἀλλὰ περισσότερο τὸ βιογράφο, ποῦ μόνον και μόνον ἀναφέρει τὴν ἐποχὴν και τὰ ἔργα τοῦ Σολωμοῦ χωρὶς νὰ τὰ κρίνῃ. Σὲ τοῦτο μπορεῖ ν' ἀποδώσουμε ὅλη τὴ μετριοφροσύνη, ποῦ χαρακτηρίζει τὸν Παλαμᾶ γιὰ ἕνα τέτοιο μεγάλο ἔργον. 'Ο Κ. Παλαμᾶς φαίνεται γράφοντας γιὰ τὸ Σολωμὸν, ὡς νὰ γυρεύῃ νὰ κινήσῃ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Σολωμοῦ γιὰ νὰ ἰδῆ, ἂν μπορῆ νὰ πῆσῃ κανένα συντρίμι τοῦ μαρμάρου. Αὐτὸ ἕνας ἄλλος μποροῦσε νὰ τὸ ἀποδώσῃ ἀσέβεια, ἀλλ' ἐμεῖς, ποῦ γνωρίζουμε τὴ Σολωμολατρεῖαν τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ δὲν ἀμφιβάλουμε γιὰ τὸ θαυμασμὸν του και τὴν εὐγενῆ πρόθεσίν του.

V

Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ ἔγραψαν και πολλοὶ διάσημοι Εὐρωπαῖοι, καθὼς ὁ Θωμαζέος κι ὁ Regaldi, ὁ πρῶτος στὸ «Αἰσθητικὸν Λεξικόν» του κι ὁ ἄλλος στὸ βιβλίον του «Memorie d' Oriente». 'Ο Regaldi γράφοντας γιὰ τὸ Σολωμὸν ἐκφράζεται μ' ὅλη τὴ γλαφυρότητα, μ' ὅλη τὴ χάριν τοῦ ποιητῆ, (1) τοῦ ποιητῆ, ποῦ γράφει σὰν ποιητῆς κι ὄχι σὰν ἀληθινὸς τεχνοκριτὴς, γιὰτὶ ἔγραψ' ἐκεῖνο, ποῦ αἰσθανόντουσαν και τὸ ἔγραφε καλλιτεχνικώτατα, ἐνὸς ὁ ἄλλος, ὁ Θωμαζέος, ποῦ ἦταν σοφώτατος κ' ἐγνώριζε τόσες γλώσσας και φιλολογίας και εἶχε βαθύνην στὴ Γερμανικὴν τεχνοκριτικὴν, ἔκρινε τελειότερα τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ με τες βάσεις ἐκείνης.

Δύο σχολὲς κυρίως τεχνοκριτικῆς ἔχουμε: τὴ γαλλικὴν και τὴ γερμανικὴν. 'Η πρώτη ἔχει βάσιν τῆς τὴν ἱστορίαν και ἡ δεύτερη τὴν αἰσθητικὴν. Στὸ μέσο τῆς μιᾶς και τῆς ἄλλης στέκεται ὁ Θωμαζέος και μιλεῖ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ, ποῦ τὸ βρίσκει πολὺ μεγάλο.

'Εμεῖς οἱ μεσημβρινοί, ποῦ ἔχουμε μπροστὰ μας τες δύο αὐτὲς σχολὲς θαρρῶ ὅτι κι ἀπὸ τες δύο μπορεῖ νὰ ὠφεληθοῦμε διατηρώντας τὸ χαραχτηρὰ μας. 'Ο Πολυλᾶς ἠθέλησε καθολοκληρεῖν ν' ἀκολουθήσῃ τὴ Γερμανικὴν Σχολὴν, πρᾶμα ποῦ ἐπέτυχε περίφημα, ἀλλ' ἐμεῖς οἱ νεώτεροι

(1) 'Ο Regaldi ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν και στὸ Παρίσι, ὡς αὐτοσχέδιος ποιητὴς και καταχειροκροτήθη ἀπὸ τὸν Οὐγκώ, Λαμαρτῖνο, Condorcet κτλ. 'Ο πρῶτος τοῦ εἶχεν ἀπειρώσῃ τέσσερους ὥραιους στίχους, ποῦ μᾶς τοὺς μετάφρασε κάποις πιστὰ ὁ μακαρίτης Ζαλακώστας και ἡ τελευταία ἕνα ὥραιότατο ποίημα ποῦ τελειώνει ἔτσι: Vagabonde comme Homère, blonde comme Apollon.

δεν πρέπει να τον ακολουθήσουμε. 'Ο Πολυλάς εξετάζει το έργο του Σολωμού με τες θεωρίες του 'Εγέλου, εμείς δεν μπορεί βέβαια να τον κρίνουμε μ' εκείνες τες θεωρίες, αλλά με το πνεύμα της εποχής μας. Του Πολυλά η κριτική αληθινά είναι ωραιότατη, αλλά μοιάζει με γερόντισσα όμορφώτατη, που μάγεψε μια φορά και τώρα αφήνει τη θυγατέρα ή τα εγγόνια της να μαγέψουν τους άλλους.

'Από τον Κάντ ο Σέλλινγκ, ο 'Εγκελ και ύστερα απ' αυτόν ο Σοπενχάουερ και σήμερα ο Νίτσε. Πώς εμείς μπορεί ποτέ με τες θεωρίες εκείνες να κρίνουμε το έργο του Σολωμού;

'Εμείς, που ανήκουμε στον αιώνα του θετικισμού, στον αιώνα, που ή ποίησι έχει κέντρο την ύψηλο, μπορούμε καλύτερα από κάθε αιώνα να μιλήσουμε για τέτοιο μεγάλο έργο. 'Η Θεία Κωμωδία εστάθηκε ή βάσι όλης της μεγάλης εργασίας, που έγινε, ως την ώρα μας. 'Ακόμα κι ο Φάουστ απορρέει απ' αυτή, αλλά σύμφωνα με την εποχή είναι αναποδογυρισμένοι οί όροι. 'Ο Σολωμός έχει ιδανικά, τα ιδανικά εκείνα, όχι τα άφηρημένα της περασμένης εποχής, άλλ' εκείνα, που βγαίνουν από τον πραγματικό κόσμο. Τί άλλο είναι το ιδανικό παρά μόνο το πραγματικό, ελεύθερο από κάθε γήινη μορφή; Στά έργα του Σολωμού δεν απαντάμε σκιές, αλλά σώματα, δεν απαντάμε νέφη, αλλά φως, δε μās σκεπάζει την ιδέα του κατά το γερμανικό σύστημα, αλλά μās την άπλοποιεί, που στην αρχή μās φαίνεται ότι εκεί δεν υπάρχει τίποτε, αλλά λίγο λίγο μās τραβάει σε κάτι μέρη, που κλείνουμε το γόνυ, για να λατρέψουμε κάτι μεγάλο.

'Ο Γερμανός μās σκοτεινιάζει τη σκέψη του και μās βασανίζει, για να τη βρούμε κι όταν τη βρίσκουμε είναι αλήθεια, πώς τη θαυμάζουμε, αλλά τη θαυμάζουμε κατάκοποι και εξαντλημένοι. Τα ποιήματα του Σολωμού μοιάζουν μ' εκκλησιά, που σε σταματά ή ωραία μουσική της, μπαίνεις μέσα και ή άρμονία εκείνη σε τραβάει, σε τραβάει, ώσπου να σου φανερώση την ιδέα εκείνη φωτεινότατη, που στην αρχή εφαινόταν, σε μικρό άστεράκι (1).

VI

'Υψηλό και δύσκολο και βαρύ είναι το έργο της Κριτικής, όταν μάλιστα έχει το θάρρος να στηθή μπροστά στους Μεγάλους. 'Ο αληθινός κριτικός πρέπει πρώτο απ' όλα να έχει τη δύναμη να ύψώνεται σ' εκείνες τες ανώτερες σφαίρες, όπου κ' εκείνοι ξέρουν να ύψώνονται. Πλησιάζοντας με τέτοια διάθεσι προς το έργο, που μέλλει να κρίνη, πρέπει πρώτα να γίνη παθητικός, να παραδοθή στο μάγεμα των εικόνων και του αισθήματος, που σ' αυτό περιχύνεται, αλλά τουτο για να σηκωθή κατόπι μ' όλη την ενέργειά του και να μορφώση κι αυτός τον ιδανικό τύπο, που επάσχισε κ' επολέμησε ο καλλιτέχνης να φθάση, και μ' αυτόν να συγκρίνη το καλλιτέχνημα. Στην κριτική εργασία του θα παρουσιάζεται αυτό ξαναπαραστημένο στα ουσιαστικώτερα μέρη του, με ει-

(1) 'Εξόν από το Regaldi και το Θωμαζέο μίλησαν και πολλοί άλλοι ξένοι σε λ. χ.: ο Giovanni Canina (1895) πρύτανης του Πανεπιστημίου της Παθίας κι όχι ύφηγητής, όπως λέει ο Κ. Παλαμάς (εκδ. Μαρασλή σελ. μθ' γερμ. 12), ή 'Ιουλιέττα Λαμπέρ και τόσοι άλλοι.

κόνες όμοιες ζωής, αλλά νοερώτερες, που φανερώνουν μίαν αδιάκοπη σύγκρισι του έργου με την ιδέα του, θα κατασταίνουν στο θεωρητικό πνεύμα φωτεινά νοητή την αξία του και τη σημασία του. Πρέπει να στηθή με άλλα λόγια ο κριτικός μες το κέντρο της ψυχής του ποιητή και σ' εκείνη τη θέση να αισθανθή, σαν εκείνον ή και ανώτερα, τι πρέπει απ' αυτήν να προβλέπη.

Συχνά ο πρώτος, που έννοσι και αισθάνεται με τον τρόπο του, αλλά και αλάθευτα το έργο ενός Μεγάλου, είναι ο λαός του, και συχνά ή κριτική δεν είναι παρά ένας σοφώτερος αντίπαλος αυτού του αισθήματος. Και το ένα και το άλλο συνέβηκαν και σ' εμās, όταν εφάνηκε ο Σολωμός. 'Ο ελληνικός λαός αισθάνθηκ' εύθως τον εθνικό ποιητή του στον «'Υμνο», στη «Φαρμακαωμένη», στο «Λάμπρο». Δεν έψευσαν, αλλά μάλιστα εδυνάμωσαν τουτο το αισθημα διάφορα άλλα του έργα, και μία αντίξια κριτική, καύχημα όχι μικρότερο της πρώτης αυτής εποχής της πολιτικής μας ελευθερίας, δεν άργησε να το αντιπαλήση με δύναμη άθνατη.

'Από τότε και ο θεωρητικός νοός και μαζί του το 'Εθνος αναγνωρίζουν κάθε μέρα καλύτερα ότι ο μόνος ως τώρα αληθινά άξιος να ονομάζεται εθνικός ποιητής είναι ο Σολωμός. Είναι ο μόνος, που αληθινά συναπαντιέται με τη χριστιανική, την ήθικη και την εθνική συνείδησι, ο μόνος, που εισχωρεί μες το βάθος της, τη συγκεντρώνει μέσα του, φαίνεται αυτός ή φωνή της κι όταν ψάλλει την άνάστασι και τους πόθους του έθνους, κι όταν άγναντεύει την εικόνα του θεϊκού του όνειρου, κι όταν ένσαρκώνει τες ιδέες και τα νοήματα, που αποτελούν την ήθικη του ύπόστασι. Αυτοί είναι οί γενικοί, οί κύριοι κι αναφαίρετοι χαραχτήρες της ουσίας του έργου του Σολωμού. 'Ανάλογη με το βάθος του στοχασμού του και του αισθήματός του είναι ή πνευματοποίησης της γλώσσας κι ο πλούτος και ή ζωή και ή θερμότης των εικόνων, που αναβρύζουν κι αυτά από τον πλούτο, τη ζωή και τη θερμότητα της ελληνικής ψυχής, που γίνεται ένα με την ψυχή τη δική του. 'Όταν αυτός τραγουδάει στον «'Υμνο», στο «Λάμπρο», στον «Κρητικό», στους «'Ελεύθερους Πολιορκημένους» τραγουδάει το 'Εθνος. Σε τι κόσμους μās ανεβάζει με τους χαραχτήρες του! Δεν είναι βέβαια οί χαραχτήρες που θέλει σήμερα ο κόσμος ο πεζός κι ο ρεαλισμός. 'Ισως ή εποχή τους έπέρασε, για την ποίησι είναι όμως αληθινόι: είναι τύποι, αλλά τύποι που μένουν όπως ή 'Αντιγόνη για τους αρχαίους, ή Δεσδεμόνα του Σαίξπηρ και ή Λουκία του Μαντζώνη και τόσοι άλλοι, που ανταποκρίνονται σε μίαν αληθινή θέσι της συνείδησις, ως είναι και περασμένη.

'Ο Σολωμός είναι ποιητική ψυχή όσο λίγες στην ιστορία της τέχνης. «Σχεδόν αδιάκοπα και ειρηνικά άφισρωμένος στη λατρεία της Τέχνης», καθώς μās παραόδωσε ο Πολυλάς κι όσοι άλλοι τον εγνώρισαν από σιμά, και σε πολλά μέρη των ποιημάτων του και σε διάφορα ιστορήματα της ζωής του φαίνεται άνθρωπος, που έζούσε σ' έναν άλλον κόσμο μακριά από την πραγματικότητα. 'Αν δεν ήταν όμως στην αλήθεια στην κοινή έννοιά της, ήταν βέβαια στην αλήθεια στην ύψηλή σημασία της. 'Ο Σολωμός είναι ή ένσάρκωσι της 'Ελληνικής ψυχής ύψωμένης στην αληθινώτερη θέσι της. 'Όλοι οί γενναιώτεροι πόθοι, όλες οί ελπίδες της οί

ἀγιες και βαθύρριζες καθρεφτίζονται μες τὸ ἔργο του, ποῦ τὸ διαπερνοῦν και τὸ ζωντανεύουν σ' ὅλα τὰ μέλη του ἡ ψυχὴ του ἡ ὀρμητικὴ και φιλελεύθερη κι ὁ παρθενικὸς ἐνθουσιασμός του και ἡ γλυκαιοσθησία του. Ὁ Σολωμός εἶναι τὸ φωτεινότερο σημεῖο ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ὅταν ὁ ριζοσπάστης και ἀμίμητος σατυρικός Γιάννης Βηλαράς, ὅταν ὁ συμβιβαστικός και τερπνὸς Ἀθανάσιος Χρηστόπουλος, ὅταν ὁ ἐμπνευσμένος και παρθενικὸς νοσταλγικός Ἀνδρέας Κάλβος εὐρίσκονταν στὸ ξεθύμασμα τῆς ψυχῆς των, ἐφάνηκε ὁ Σολωμός με τὴν πατριωτικὴ και ἐπικώτερη και λυρικώτερη λύρα του σὰν ἄλλος Ὁμηρος, γιὰ νὰ ψάλλῃ τὸ νέο Τρωϊκὸ πόλεμο. Τὸ τραγοῦδι του ἀμέσως ἐμέθυσε τὸν κόσμον και ἡ μορφή του ἔλαμψε εὐθὺς με ἰδανικὸ κάλλος ἀνέσπερο στὲς ψυχῆς καταμαγεμένες ἀπὸ τὴν πλαστικὴ φαντασία του, ἀπὸ τὴν παρθενικὴ γλῶσσα του κι ἀπὸ τὴ μοναδικὴ γιὰ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ πολυμαθεῖα και κριτικὴ δύναμη του. Ὁ ποιητὴς τὸ αἰσθάνθηκε και τὸ θάρρος τοῦ ἔδωσε ὀρμὴ νὰ πετάξῃ με μιὰς σὲ νέους αἰθέριους και ἀγγιχτοὺς κόσμους τοῦ ὠραίου. Ἐλάμψε τότε σ' ὅλη τὴ δύναμη του τὸ πνεῦμα του. Τὸ τολμηρὸ ξεπέταγμα δὲν μποροῦσε νὰ μὴ γεννήσῃ και μιὰ νέα μορφή ἀνάλογη κι ἀσύγκριτα ἀνώτερη ἀπὸ τὴν πρώτη. Τὸν βλέπουμε στὴ δεύτερη τούτη περίοδο νὰ ξεπετᾶ τὰ πρώτα δεσμά του και ν' ἀνεβαίνει ἐλεύθερος στὲς ὑπερκόσμιες κορφές τῆς τέχνης ὀλόλαμπρος και ἴσως τῆς μεγαλύτερης εὐτυχίας τοῦ ἔθνους ὕστερ' ἀπὸ τὸσους αἰῶνες σκότους, δυστυχίας και παθημάτων. Ἀλλ' ἀσπλαγχνὴ κι ἀδικὴ μοῖρα ἐφθόνεσε και τοὺς δύο. Ὁ ποιητὴς πολεμημένος ἀπὸ προσωπικὰ του παθήματα και καύμους ποῦ τοῦ ἔτρωγαν ἀπὸ καιρὸ τὴν καρδιά δὲν ἐδυνήθηκε ν' ἀνθεξῇ κι ἀπέθανε, και τὸ μέγα κατόρθωμα ἔμεινε ἀτελείωτο. Τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ σὲ δύο μεγάλα μέρη πρέπει νὰ τὸ διαιρέσουμε. Τὸ πρῶτο περιέχει ὅλη τὴν ἐργασία τοῦ ποιητῆ ὡς τὰ 1837, ποῦ ἀκολουθεῖ τὴν Ἱταλικὴ Σχολὴ και προπάντων τὸν Ἱταλικὸ ρομαντισμὸ, ποῦ ἀρχηγός του ἦταν ὁ Ἀλ. Μαντζῶνης, και τέτοια εἶναι ὁ «Ἕγνος», ὁ «Λάμπρος», (1) ὁ «Κρητικός» (1833 και 1834 κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Πολυλά), τὸ Β' σχεδίασμα τῶν Ἐλευθέρων Πολιορκημένων (εἶναι σύγχρονο, τὸ μαρτυρεῖ και ἡ μορφή ποῦ εἶναι ἡ ἴδια και ἀκόμα στίχοι ὀλόκληροι κοινοὶ στὸν Κρητικὸ και σ' αὐτὸ τὸ Β' σχεδίασμα) κλ. κλ. και τὸ δευτέρου ὅλη τὴν ἐργασία ποῦ ξεφεύγει ὁ ποιητὴς μας ἀπὸ τὴν Ἱταλικὴ Σχολὴ και στρέφει τὰ μάτια πρὸς τὸ Γερμανικὸ ρομαντισμὸ και τὲς μεταφυ-

(1) Ὁ Ζαυπέλιος περιλαβαίνει στὴν κατηγορία τῆς «μεταφυσικομανίας» και τὸ «Λάμπρο»! Ὁ Πολυλάς τὸν ἐχτύπησε. Ὁ Σολωμός με τὴ μελέτη τῶν Γερμανῶν εὐρῆκε τὸν τρόπο νὰ τελειοποιήσῃ και νὰ υψώσῃ ὅ,τι και πρὶν εἶχε στὸ νοῦ του, δὲν ἀρνήθηκε τὸν ἑαυτὸ του. Π. χ. τὴ θεωρία ὅτι «ψυχὴ τοῦ ἀληθινοῦ ποιήματος εἶναι ἡ νίκη τοῦ λόγου ἀπάνω στὴ δύναμη τῶν αἰσθήσεων» τὴ βρίσκει κανεὶς και στὸ λόγο τοῦ Φόσκολου. Κ' ἔτσι ἄλλες ιδέες. Ἐκεῖνο ποῦ ἀλήθεια συμβαίνει εἶναι ὅτι ὁ χριστιανισμὸς του γίνεται ἕνας humanitarisme, ἀλλὰ τὸ δεύτερο δὲν εἶναι παρὰ τὸ πρῶτο, συλλαμβανόμενον εὐρύτερα. Τέτοιοι ἦταν ὁ Σίλλερ. Ἔτσι ἀντὶ τῆς χριστιανικῆς Μαρίας ἔχεις τύπους αὐλότερους τῆς Μάρθας π. χ. καθὼς και ὅλοι οἱ ἄλλοι αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, λ. χ. ὁ ὀμορφος κόσμος ἠθικός τῆς Φραϊζερ, ἡ Ροδόσταμο, ὁ Ὀρφείας και ἡ Σαπερὸ στὰ Ἱταλικά, ἔτσι συλλαμβάνονται. Μεταφυσικοὶ τύποι ὄχι ὅμως ἐναντίοι στὸ Χριστιανισμὸ. Ἐξ ἐναντίας ἡ χριστιανικὴ ιδέα ἔφερε σ' αὐτὸ τοὺς Γερμανοὺς.

σικὲς θεωρίες τοῦ Σίλλερ και τοῦ Ἐγγέλου (1) και αὐτῆς τῆς μετάβασις προϊόντα εἶναι τὰ ἀνομοιοκατάληχτα ἀποσπάσματα, (2) ὅπου, καθὼς ἔλεγε ὁ Πολυλάς, ἐπρόσεχε νὰ μὴν ὑπάρχῃ στίχος ποῦ νὰ θυμᾶ ἄλλον ποιητὴ.

VII

Εἶπα ὅτι ὁ Σολωμός συναπαντιέται σ' ὅλο τὸ ἔργο του με τὴ χριστιανικὴ, τὴν ἠθικὴ και τὴν ἐθνικὴ συνείδησι τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ χριστιανικὴ και ἠθικὴ συνείδησι στοὺς λαοὺς δὲν ἤμποροῦν νὰ ἐννοηθοῦν τὸ ἕνα χωρὶς τ' ἄλλο. Γι' αὐτοὺς τὰ ἠθικὰ ἀξιώματα εἶναι και θρησκευτικὰ ἀξιώματα και θρησκεία εἶναι ἡ λατρεία τους. Ὁ παραπάνου χαραχτηρισμὸς λοιπὸν περιέχει τὴ θρησκεία και τὴν πατρίδα, ὅλο δηλ. τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἱταλικοῦ ρομαντισμοῦ και ἀκόμη και τοῦ γερμανικοῦ, με τὴ διαφορὰ ποῦ ὁ δεύτερος τρέπει τὴ χριστιανικὴ πίστι σὲ φιλοσοφικὴ θεωρία, ὥστε ξεφεύγει σχεδὸν ὁ χριστιανὸς και παρουσιάζεται ὁ ἄνθρωπος, ἡ ψυχὴ με τὰ μυστήριά της. Ἀλλὰ και πάλι θρησκεία και πατρίδα ἀχώριστα εἶναι γιὰ τοὺς λαοὺς, ἀφοῦ ἡ ἀγάπη τῆς πρώτης εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ἠθικὰ χρέη τους. Τὸν ἀχώριστο τοῦτον δεσμὸ κανεὶς ἄλλος Λαὸς ἴσως δὲν ἔλαβε ἀφορμὴ νὰ αἰσθανθῇ τόσο βαθυά, ὅσο ὁ ἑλληνικός, ποῦ τὸν ἀγῶνα του γιὰ τὴν πρώτη δὲν ἐξεχώρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη. Μ' ἄλλη τόση δύναμη και βιθύτητα ἐννοεῖ κι ὁ ποιητὴς μας τὸν τρίπλὸν αὐτὸν σύνδεσμο σ' ὅλο τὸ σοβαρὸ μέρος τοῦ ἔργου του. Στὸν πρῶτον Ἕγμον τόσο πολὺ τὸν αἰσθάνεται, ὥστε μεγάλο μέρος του (στρ. 88—120 και 132—138 και ἄλλα στὸ τέλος) δὲν ξεχωρίζεις ἀν εἶναι τῆς Ἐλευθερίας ἢ τῆς Θρησκείας. Δὲν εἶναι λιγώτερο ζωντανὸ τὸ θρησκευτικὸ στοιχεῖο στὴν ὠδὴ τοῦ Μπαίρον. Και τὸ Λάμπρο, ὅσο λίγα κι ἂν εἶναι τὰ μέρη ποῦ ἠθέλησε νὰ μᾶς ἀφήσῃ ὁ ποιητὴς του, ποῖος εἶναι νὰ μὴν αἰσθάνεται με πόσην ἀλήθεια ὁ Πολυλάς τὸν ἐχαραχτήρισε «ποίημα, ὅπου ὁ Χριστιανισμὸς θριαμβεύει, ὅπου ἡ συνείδησι με χίλιες γλώσσες κρένει και σώζει τὴν ἐξουσία της και μέσα στὴν πλέον σκληρόκαρδη και διεφθαρμένη ψυχῇ»; Ποῦ ἄλλου, ἂν ἐξαίρεσης ἴσως μόνο τὸ Σαίξπηρ και τὸ Δάντη, ὑπάρχει ζωντανότερη και χριστιανικώτερη ἢ παράστασι τῆς θείας Δίκης και τῶν τρομερῶν βασανιστηρίων τοῦ κακοῦργου ἀνθρώπου, και σὲ ποῖο χριστιανικὸ ποίημα εἶναι εὐκολο ναῦρης τὴν ἀλήθεια και τὴ βαθύτητα τῆς συντριβῆς τῆς δυστυχισμένης Μαρίας; Ὁ ἄλλος πῶς ὁ ποιητὴς πονῶντας τὸ λαὸ του, ἀναγκασμένος ἀπὸ αἰῶνες νὰ μὴν ἤμπορῇ νὰ προσευχηθῇ στὴ

(1) Ἡ μελέτη τῶν «Αἰσθητικῶν» ἔργων τοῦ Σίλλερ και τοῦ Ἐγγέλου ἀρχίζει τὸ 1838. Τὴ μετάφρασι τὴν ἔκαμε ὁ Πολυλάς ἐκεῖνος ποῦ κατὰ τὸ Ζαυπέλι ἐξέθειάζε τὸν Ἐγγέλο δὲν εἶναι ὁ Πολυλάς, ἀλλ' ἕνας λόγιος, ἂν δὲ σφάλω, Κεφαλλονίτης, τ' ὄνομά του Μενάγιας. Σφάλει ὁ Παλαμᾶς, ὅταν λέη ὅτι ὁ Πολυλάς ἐπῆγε στὴ Γερμανία. Ὁ Πολυλάς εἶνε σχεδὸν αὐτοδίδαχτος, μονάχα δύο χρόνους (1852—54 «Φιλολογικὴ Ἠχώ» τῆς Πόλις «Ἀνέκδοτα ἔργα Πολυλά» Καλοσγούρου) ἔμεινε στὴ Νεάπολι γιὰ ἀσθένεια τῆς γυναικὸς του.

(2) Στοὺς Ἐλευθέρους Πολιορκημένους ἐξακολουθοῦσε, καθὼς φαίνεται, νὰ ἐργάζε-ται με τὸ σύστημα τῆς μορφῆς τοῦ Κρητικοῦ ὡς τὸ 4844. Σ' αὐτὸ τὸ ἔτος ἀρχίζει ἡ ἀνομοιοκατάληχτη ἐργασία.

γλώσσα τῆς καρδιάς του, τὸν καλεῖ στὴ ζωντανὴ προσευχὴ μὲ τοὺς ἀθά-
νατους ἐκείνους στίχους.

Οὐράνια θεῖα!

πέστε Ἐκεινοῦ ποῦ σήμερα ἀναστήθη
νὰ ἐλεηθῆ τὴ μαύρη τὴ Μαρία.
Μέρα εἶναι Ἀγάπης, Ἄδης ἐνικήθη,
καίονται τὰ σπλάχνα, καίονται τὰ στοιχεῖα,
καὶ ἡ πυρκαϊὰ τοῦ Κόσμου ἀναγαλλιάζει
καὶ κατ' Αὐτὸν τὴ σπῖθα τῆς τινάζει.

Λάμπουν σὲ δεσμὸ ἀδιάλυτο σ' ὅλο τὸ « Λάμπρο » Θρησκεία, Ἠθικὴ
καὶ Πατρίδα. Καὶ σὲ δεσμὸν ἀδιάλυτο λάμπουν Ἠθικὴ καὶ Θρησκεία στὴ
« Φαρμακωμένη », ὅπου ὁ βαθύτατα πονεμένος ὑμνητὴς τῆς ἀγνῆς παρ-
θενιάς, στὴν ὑψηλὴν ἀγανάχτησί του μεγαλότολμος σέρνει τὸν ψεύτη
κόσμο μπροστὰ στὸ θεῖο Κριτήριον ν' ἀκούσῃ τὴν καταδικῆ τοῦ μισητοῦ
κατατρεγμοῦ του ἀπὸ τὰ μαραμμένα χεῖλη τῆς συντριμμένης παρθένας.
Ζωντανὰ καὶ τέλεια εἶναι συγχωνευμένες μὲ τὴ ρομαντικώτατη λατρεία
ἀγνῆς κόρης ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρίδα στὸν « Κρητικὸ », ὅπου μὲ τὸ
ἀθάνατο·

Κ' ἐτάραξε τὰ σπλάχνα μου ἐλευθερίας ἐλπίδα
κ' ἐθώναξα· ὦ θεϊκιά κι ὅλη αἶματα Πατρίδα
κι ἄπλωνα κλαίοντας κατ' αὐτὴ τὰ χέρια μὲ καμάρι·

συνυπάρχει καὶ τὸ θεῖο ἐκεῖνο τολμηρότατο πέταγμα·

Δάλνσε Σάλπιγγα! κ' ἐγὼ τὸ σάβανο τινάζω
καὶ σχίζω δρόμο καὶ τὲς ἀχνούς ἀναστημένους κράζω
Μὴν εἶδετε τὴν ὀμορφιά, ποῦ τὴν Κοιλιάδα ἀγιάζει;

Σὲ τέλειαν ἀρμονία τέλος δὲν ἠμποροῦμε ν' ἀμφιβάλλουμε πῶς ἔμελλε
νὰ λάμψῃ αὐτὸ τὸ συγχωνευμα στους Ἐλεύθερους Πολιορκημένους, ὅπου
ὁ Ποιητὴς ἐμελετοῦσε κατὰ τὰ λόγια του « νὰ ἐνσαρκώσῃ τὸ οὐσιαστι-
κώτερο καὶ ὑψηλότερο περιεχόμενο τῆς ἀληθινῆς ἀνθρώπινης φύσεως, τὴν
Πατρίδα καὶ τὴν Πίστι ».

Ἄξιώτατος νὰ συγκριθῆ μὲ τὸ Μαντζόνι μᾶς φαίνεται ὁ Σολωμός,
ποῦ κατώτερός του δὲν εἶναι οὔτε στὸ βάθος τοῦ στοχασμοῦ οὔτε στὸ
αἶσθημα τὸ θερμὸ κ' ἐνδόμυχο, οὔτε στὸ πάθος, καὶ εἶναι ἀπ' αὐτὸν
θαυμαστότερος ἢ ἐδυνήθηκε νὰ χύσῃ μὲ εὐγένειαν ἀντάξια τοῦ μεγάλου
Ἰταλοῦ τὸ θεῖο του αἶσθημα σὲ μία γλώσσα ὄχι ἀπὸ αἰῶνες μορφωμένη
κ' εὐγενισμένη, ἀλλ' ἀμόρφωτη καὶ καταπατημένη. Κ' ἐδῶ εἶναι ἡ καλὴ
στιγμὴ νὰ θαυμάσουμε πῶς ὁ Σολωμός, ὁ ἀναθρεμμένος σ' ὅλα τὰ
πρῶτα του χρόνια ἀπὸ Ἰταλοὺς δασκάλους, ὁ μορφωμένος καὶ στὴν καρ-
διά καὶ στὸ νοῦ ὡς τὴν ἀνδρική σχεδὸν ἡλικία, ὥστε νὰ μὴ ξεχωρίζε-
ται ἀπὸ τὸν ἀληθινώτερον Ἰταλὸ, δείχνεται κατὰ τὴν ἔσφαλτη μαρτυ-
ρία τῆς ἐθνικῆς συνείδησης, Ἕλληνας καὶ στὸ πνεῦμα καὶ στὸ αἶσθημα
καὶ στὸ χαραχτήρα τῆς φαντασίας ὅσο κανένα ἄλλο τέκνο τῆς Ἑλλη-
νικῆς γῆς ὡς τώρα· « παράδειγμα, καθὼς λέγει ὁ Πολυλάς, ὄχι πρῶτο,
ἀλλὰ σημαντικώτατο τῆς θαυμαστῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀτομικότητος, ἡ
ὅποια δὲν προδίνει τὸν ἑαυτὸ τῆς οὔτε εἰς τὴ δύναμι τῆς βίας, οὔτε εἰς
τὴν χάρι τῆς ξένης μορφῆς ». Ὁ Σολωμός καὶ γιὰ τὴν οὐσία καὶ γιὰ
τὴ μορφὴ τῶν ἔργων, καὶ γιὰ τὲς ιδέες καὶ γιὰ τὸ αἶσθημα καὶ γιὰ τὴ
γλώσσα του καὶ γιὰ ὅλα μᾶς φαίνεται ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους ἐνσαρκωμένη.

Καὶ φρονοῦμε πῶς δὲ ρίχνει ποσῶς αὐτὴ τὴν ιδέα, ἡ παρατήρησι ὅτι
ἀτένισε κ' ἐμπνεύσθηκε στὸ φῶς τῆς Εὐρώπης, ἀφοῦ ὁ βαθύτερος πόθος
τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς εἶναι ἴσα ἴσα ν' ἀνεβῆ ὡς ἐκεῖνο τὸ φῶς. Καὶ ὅμως
ὁ Σολωμός δὲ μᾶς εἶναι ἀρκετός. Ἡ ἐθνικὴ καρδιά αἰσθάνεται κάθε
μέρα βαθύτερα πῶς ἓνας νέος Παράκλητος χρειάζεται νὰ φανῆ γιὰ
ν' ἀποτελειώσῃ τὸ ἔργο ποῦ ἐκεῖνος ἄφησεν ἀτελείωτο. Τὸν λαχ-
ταρεῖ καὶ τὸν καρτερεῖ. Θ' ἀργήσῃ ἄρα γε νὰ εἰσακουσθῆ ἡ θερμὴ
δέσῃ της; Θὰ μείνῃ φαινόμενον ἀνεξήγητο ἡ ἐμφάνισι τῆς μεγάλης
ἐκείνης ψυχῆς σὲ μίαν ἐποχὴ, ποῦ γιὰ μᾶς ἄλλο δὲν ἦταν παρὰ σκότος
κι ἀμάθεια. Καὶ δὲ θὰ εἶναι ἀρκετός λόγος νὰ στηρίξῃ αὐτὴ τὴν ἐλ-
πίδα μας τὸ ἄλλο φαινόμενο, ὅτι ἀπελπισμένοι ἀπὸ τὸ σημερινὸ περι-
βάλλον, ἀπὸ τὴ φιλολογικὴ καὶ πολιτικὴ κατὰστασι τοῦ τόπου μας,
ἀρχίσαμε νὰ γυρίζουμε τὰ μάτια μας καὶ ν' ἀτενίζουμε στὸ περασμένο
μὲ πόθο, μὲ ἀγάπη καὶ μὲ σέβας;

(Ἀκολουθεῖ)

PONTAKHS

ΣΤΟ ΣΟΛΩΜΟ

Ἄψ' τὴν ἄπειρη καρδιά σου
Τὴ μεγάλην, τὴ μεγάλην,
Προβάλαμε περήφανοι
Στοῦ κόσμου τὴν ἀγκάλην.

Κ' ἐταχτήκαμε μὲ πόθο
Στὴ δική σου τὴ σημαία,
Γυρεύοντας στ' ἀτέλειωτο
Τοῦ νοῦ σου τὴν ιδέα.

Ἄν φαινόμαστε στοὺς ἄλλους
Ὅλοι ἀλλοιώτικα στὴν ὄψι,
Μέσα στὰ στήθη κρύβουμε
Τοῦ ξίφους σου τὴν κόψι.

Τὸ σπαθί σου, τὸ σπαθί σου
Θὰ τὸ ὑψώσουμε μιὰ μέρα,
Ἀρμόδιοι, Ἀριστογείτονες,
Στὸ γαλαζένιο αἰθέρα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ὄλων σχεδὸν τῶν συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα πραγματεύονται περὶ τῆς Φυσιολογίας ἢ περὶ φυσιολογικῶν ζητημάτων, ἀναγινώσκωμεν, ὅτι ἡ φυσιολογικὴ ἔρευνα μόνον σκοπὸν ἔχει νὰ ὑπαγάγῃ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς εἰς νόμους τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας, μὲ ἄλλους λόγους εἰς νόμους μηχανικούς. Θὰ ἐπισημειώσω δὲ ὡς ἀμπλής καὶ παράλογος κάθε φυσιολόγος, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη, καθὼς ἄλλοτε οἱ Ζωῖσται (Vitalistes), διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς, θὰ παραδέχετο μίαν ἰδιαιτέραν «ζωϊκὴν δύναμιν».

Τὴν γνώμην αὐτὴν ἀσπάζομαι καὶ ἐγὼ, τὴν ἀσπάζομαι ὅμως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ὅτι μὲ μίαν λέξιν τίποτε δὲν ἐξηγεῖται. Ὑπὸ τὴν ἐποψὴν αὐτὴν καὶ ἐγὼ θεωρῶ τὴν ζωϊκὴν δύναμιν, ὡς τὴν ἀναπαυτικὴν ἐκείνην κλίνην ἐπὶ τῆς ὁποίας, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Καντίου, «ἡ φρόνησις ἀναπαύεται ἐπάνω εἰς τὸ παχὺ στρῶμα σκοτεινῶν ἰδιοτήτων».

Ἄλλ' ὅταν οἱ ἀντίπαλοι τῶν ζωϊστῶν λέγουν ὅτι, εἰς τὰ ζῶντα πλάσματα δὲν ὑπάρχουν ἄλλοι παράγοντες ἐν ἐνεργείᾳ, παρὰ μόνον ὅσαι δυνάμεις καὶ οὐσίαι ἔγιναν ἕως τῶρα παραδεχταὶ πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἀψύχου φύσεως, δὲν ἠμποροῦν νὰ μὴ ἀντικρούσω τὴν γνώμην ταύτην. Τὸ ὅτι δὲν ἠμποροῦμεν ν' ἀντιληφθῶμεν τίποτε ἄλλο εἰς τὰ ἔμφυχα πλάσματα, αὐτὸ προέρχεται βέβαια ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ἀνεπάρκειαν. Προέρχεται φυσικὰ ἀπὸ τὸ ὅτι διὰ νὰ παρατηρήσωμεν τὴν ἔμφυχον καὶ τὴν ἀψύχον φύσιν μεταχειρίζομεθα πάντοτε αὐτὰ καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ αἰσθητήρια ὄργανα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠμποροῦν ν' ἀντιληφθῶσιν παρὰ μόνον ἓνα περιορισμένον κύκλον φαινομένων τῆς κινήσεως. Κινήσις εἶνε ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον φέρεται μὲ τὰς ἴνας τοῦ ὀπτικῆς μας νεύρου εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ καταγγέλλεται εἰς τὴν συνείδησίν μας ὡς φῶς καὶ χρῶμα, κινήσις εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μὲ τὴν μεσολάθεισιν τοῦ ἀκουστικοῦ νεύρου παρουσιάζεται εἰς τὴν συνείδησίν μας ὡς ἤχος· κινήσις καὶ πάλιν κινήσις προκαλοῦν ὄλας τὰς ὀσφρητικὰς καὶ γευστικὰς, ὄλας τὰς ἐντυπώσεις μας περὶ τῆς ἀφῆς καὶ τῆς θερμότητος. Αὐτὰ τοῦλάχιστον μᾶς διδάσκει ἡ Φυσικὴ, μέχρι τῆς σήμερον δὲ αὐταὶ αἱ ὑποθέσεις ἀπεδείχθησαν, ὡς αἱ μᾶλλον ὄρθαι καὶ γόνιμοι.

Ἀλλὰ τὸ νὰ περιμένωμεν ὅμως ὅτι θὰ ἠμπορέσωμεν μίαν ἡμέραν, μὲ τὰ ἔδω αἰσθητήρια ὄργανα, ν' ἀνακαλύψωμεν εἰς τὴν ἔμφυχον φύσιν ἄλλο τι παρ' ὅ,τι εἰς τὴν ἀψύχον, — αὐτὸ θὰ ἦτο, τῷ ὄντι, παραλογισμὸς.

Ἀλλὰ διὰ νὰ παρατηρήσωμεν τὴν ἔμφυχον φύσιν ἔχομεν δὲ καὶ μίαν ἀκόμη αἰσθησίν, τὴν ἐσωτερικὴν αἰσθησίν μὲ τὴν ὁποῖαν λαμβάνομεν γινώσκιν τῶν καταστάσεων καὶ τῶν συμβαινόντων μέσα εἰς τὴν ἰδίαν μας συνείδησιν. Ὅτι καὶ αὐτὰ ἠμποροῦν, κατὰ βάθος, νὰ ἦνε μόνον φαινόμενα κινήσεως, εἶνε ὑπόθεσις τὴν ὁποῖαν χρεωστῶ ν' ἀντικρούσω. Ἄρκει νὰ φέρω ἐναντίον τῆς ὑποθέσεως ταύτης τὸ ἀπλοῦν γεγονός, ὅτι αἱ καταστάσεις καὶ τὰ συμβαινόντα εἰς τὴν συνείδησίν μας δὲν εἶναι ὄλα τοποθετημένα κατὰ χῶρον. Μόνον, ὅσα ἔχουν ἐμβῆ εἰδησίν μας δὲν εἶναι ὄλα τοποθετημένα κατὰ χῶρον. Τῆς ἀφῆς καὶ τῆς μυϊκῆς εἰς τὴν συνείδησίν μας ἀπὸ τὴν ὕψην τῆς δράσεως, τῆς ἀφῆς καὶ τῆς μυϊκῆς αἰσθήσεως, εἶνε κατὰ χῶρον τοποθετημένα. Ὅλοι δὲ αἱ ἄλλαι συναισθήσεις μας ὄλα τὰ αἰσθήματα, τὰ πάθη, αἱ ὄρμαι καὶ πληθος ἄπειρον παραστάσεων δὲν εἶνε κατὰ χῶρον, ἀλλὰ μόνον κατὰ χρόνον βαλμένα. Δὲν ἠμπορεῖ λοιπὸν νὰ εἶνε κατὰ χῶρον, ἀλλὰ μόνον κατὰ χρόνον βαλμένα. Δὲν ἠμποροῦν νὰ μᾶς εἴπουν ὅτι γινῆ κανεὶς λόγος ἐδῶ περὶ μηχανισμοῦ. Θὰ ἠμποροῦσαν νὰ μᾶς εἴπουν ὅτι

φαίνεται μὲν ἔτσι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' εἰς τὴν πραγματικότητά ὄλα εἶνε τοποθετημένα κατὰ χῶρον. Αὐτὸς ὁ ἰσχυρισμὸς δὲν ἔχει καμμίαν βάσιν. Διὰ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τ' ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἀντιλαμβάνομεθα μὲ τὰς αἰσθήσεις εἶνε εἰς τὸν ἔξω κόσμον τοποθετημένα κατὰ χῶρον, κἀνέκα ἄλλον λόγον δὲν ἔχομεν πρὸς τοῦτο παρὰ μόνον τὸ ὅτι μᾶς φαίνονται ὅτι εἶναι κατὰ χῶρον τοποθετημένα, ἐφ' ὅσον τὰ παρατηροῦμεν τῇ μεσολαθήσει τῆς δράσεως καὶ τῆς ἀφῆς. Αἱ δὲ ὀλόκληρον ὅμως τὸν κόσμον τῆς ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως καὶ αὐτὸς ὁ φαινομενικὸς λόγος δὲν ἔχει καμμίαν βάσιν, τίποτε δὲν μᾶς ὑποχρεοῖ νὰ τὸν παραδεχθῶμεν.

Τὸ βαθύτατον λοιπὸν καὶ ἀμεσώτατον βλέμμα εἰς τὰ ἔγκατα τῆς συνείδησεώς μας μᾶς φανερώνει κατὰ ὄλωσ διάφορον, μᾶς δεικνύει ἰδιότητος ποικιλωτάτας, μᾶς δεικνύει πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶνε βαλμένα κατὰ χῶρον, μᾶς δεικνύει συμβαινόντα, τὰ ὁποῖα τίποτε δὲν ἔχουν τὸ κοινὸν μὲ κἀνένα μηχανισμὸν.

Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ ζωϊσμοῦ, οἱ ὁπαδοὶ τῆς μηχανικῆς ἐξηγήσεως τῆς ζωῆς θέλουν νὰ στηρίξουν τὴν γνώμην των εἰς τὸ ὅτι, ὅσον περισσότερον προοδεύει ἡ Φυσιολογία, ἄλλο τόσον ἐπιτυγχάνεται μὲ φυσικοὺς καὶ χημικοὺς νόμους καὶ ἡ ἐξήγησις φαινομένων, τὰ ὁποῖα τέως ἀπεδίδοτο εἰς μίαν μυστηριώδη ζωϊκὴν δύναμιν. Εἶνε, λέγουσιν, μόνον ζήτημα χρόνου καὶ δὲν ἔ' ἀργήσῃ νὰ κατορθωθῇ ἐπὶ τέλους ἡ ἀπόδειξις ὅτι ὄλον τὸ ζήτημα τῆς ζωῆς δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον εἰς περίπλοκος κινήσεως μηχανισμὸς, ὑπακούων καὶ κυβερνώμενος μόνον καὶ ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὰς δυνάμεις τῆς ἀψύχου φύσεως.

Εἰς ἐμὲ ὅμως φαίνεται ὅτι ἡ Ἱστορία τῆς Φυσιολογίας διδάσκει ὄλωσ τὸ ἐναντίον. Κατ' ἐμέ: Τὸ ἐναντίον! ὄσω ἐμβριθέστερον, πολυμερέστερον καὶ βαθύτερον ἐμβατεύομεν εἰς τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς, τόσω περισσότερον καταλαμβάνομεν ὅτι γεγονότα, τὰ ὁποῖα εἴχομεν πιστεύσει ὅτι θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ ἐξηγήσωμεν φυσικῶς καὶ χημικῶς, εἶνε φύσεως πολὺ περίπλοκότερας καὶ πρὸς τὸ παρόν τοῦλάχιστον, δὲν ἐπιδέχονται καμμίαν μηχανικὴν ἐξήγησιν.

Ἔχομεν πιστεύσει π. χ. ὅτι τὰ φαινόμενα τῆς ἀπορροφῆσεως, τῆς λήψεως τῆς τροφῆς ἀπὸ τὸ ἐντέρον, θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ τὰ ἐξηγήσωμεν μὲ τοὺς νόμους τῆς διαπιδύσεως καὶ τῆς ἐνδοσμώσεως. Τὴν σήμερον ὅμως γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὴν ἀπορρόφησιν ἡ παρειὰ τοῦ ἐντέρου δὲν φέρεται ἀπαράλλακτα, καθὼς ἡ νεκρὰ μεμβράνα κατὰ τὴν ἐνδοσμώσιν. Γνωρίζομεν ὅτι ἡ παρειὰ τοῦ ἐντέρου σκεπάζεται ἀπὸ κύτταρα ἐπιθηλίου καὶ ὅτι κάθε ἐπιθηλιακὸν κύτταρον εἶνε καὶ εἰς ὄργανισμὸς, αὐτοτελής, οὐσία ζωντανὴ μὲ λειτουργίας περίπλοκους, γνωρίζομεν ὅτι μὲ τὰς αὐτοβούλους συστολὰς τοῦ πρωτοπλάσματός του εἰσδέχεται τὴν τροφήν κατὰ τὸν ἴδιον αἰνιγματώδη τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον βλέπομεν ὅτι τρέφονται τὰ ἐλευθέρως βιοῦντα μονοκύτταρα ζῶα, αἱ ἀμοῖδαι καὶ τὰ ριζόποδα. Λέγουν μάλιστα ὅτι εἰς τὸ ἐντερικὸν ἐπιθηλίον τῶν ψυχραίων ζῶων ἔχουν παρατηρήσει, πῶς τὰ κύτταρα ἐκπέμπουν προεκβολὰς τοῦ συσταλτικοῦ καὶ γυμνοῦ των πρωτοπλάσματος, ψευδοπόδια, αἱ ὁποῖα ἀρπάζουν τὰς λιπαρὰς σταγόνας τῆς τροφῆς, τὰς ἐμβάξουν εἰς τὸ πρωτόπλασμα καὶ τὰς μεταφέρουν περαιτέρω εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν χυλοφόρων ἀγγείων. Ἐφ' ὅσον αἱ αὐτόβουλοι αὐταὶ λειτουργοῦν τῶν κυττάρων ἦσαν ἄγνωστοι, δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἐνοήσουν διὰ τί αἱ μὲν σταγόνες τοῦ λίπους νὰ ἐμβαίνουν ἀπὸ τὴν ἐντερικὴν παρειάν ἕως εἰς τὰ χυλοφόρα ἀγγεῖα, ὄχι δὲ καὶ αἱ λεπτόταται χρωματιστικαὶ ὕλοι, αἱ ὁποῖαι εἰσάγονται εἰς τὸ ἐντέρον. Τώρα ὅμως γνωρίζομεν, ὅτι ὄλα τὰ ὄντα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓν καὶ μόνον κύτταρον, ἔχουν αὐτὴν τὴν ἰδιότητα, ἠμποροῦν

δηλαδή νὰ ἐκλέγουν τὴν τροφήν των, νὰ κρατοῦν τὰ χρήσιμα καὶ ν' ἀπορρίπτουν τ' ἄχρηστα ἢ βλαβερά. Ἄς μοι ἐπιτραπῆ δὲ νὰ παραθέσω ἐδῶ ἐκτενέστερον μίαν ὑπὸ τὴν ἔσφιν ταύτην πολὺ ἐνδιαφέρουσαν παρατήρησιν, τὴν ὅποιαν ὁ Cienkowski ἔκαμεν εἰς ἓν εἶδος ἀμοιβῆς (Vampyrella Spirogyrae).

Ἡ Βαμपुरέλλα (ὡς τὴν ὀνομάσωμεν ἀπλούστερον ἔτσι) εἶνε κύτταρον μικροσκοπικῶς μικρόν, γυμνόν, κοκκινωπὸν καὶ χωρὶς ὕφην. Ὁ Cienkowski δὲν κατώρθωσε ν' ἀνακαλύψῃ μέσα του πυρῆνα, οἱ κοκκίσκοι δὲ μέσα εἰς τὸ πρωτόπλασμα του εἶνε ἴσως λείψανα τροφῆς. Αὐτὴ ἡ σταγὼν τοῦ πρωτοπλάσματος, τὴν ὅποιαν μὲ γυμνὸν ὀφθαλμὸν σχεδὸν δὲν τὴν βλέπομεν, ἀναζητεῖ μεταξὺ ὄλων τῶν ὑδροβίων φυτῶν ἐν ὠρισμένον εἶδος φύκος, τὴν Spirogyra καὶ ἀποφύζει κάθε ἄλλην τροφήν. Ἐκπέμπει ψευδοπόδια καὶ ἔρπει εἰς τὰ βρύα, ἔως οὗ ἐπιτύχῃ τὸ ποθούμενον εἶδος, τὴν Spirogyra. Ἄμα δὲ τὸ εὖρη, κάθηται ἐπάνω εἰς ἓν κύτταρον ἐπὶ τῆς κυτταρώδους τοῦ φύκος παρειᾶς, ἀποκολλᾷ τὴν πλευρὰν μὲ τὴν ὅποιαν κάθηται εἰς τὴν παρειάν, ἀπορροφᾷ τὸ περιεχόμενον καὶ μεταβαίνει κατόπιν εἰς ἄλλο κύτταρον παραπλευρῶς, διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἰδίαν ἐργασίαν. Ποτὲ δὲν εἶδεν ὁ Cienkowski τὴν βαμपुरέλλαν νὰ προσβάλλῃ ἄλλο φύκος ἢ ν' ἀπορροφᾷ ἄλλας οὐσίας ὁποιασδήποτε, ὅσας δὲ τροφὰς καὶ ἂν ἐξέθεσεν εἰς αὐτὴν ἐξεπίτηδες, ὅλας τὰς ἀπέρριψε μὲ ἐπιμονήν. Εἰς μίαν ἄλλην μονάδα, τὴν κολποδέλλαν (Colpodella pugnax) ὁ Cienkowski παρετήρησεν ὅτι τρέφεται ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν λεγομένην **χλαμυδομονάδα**. «Κεντᾶ, λέγει, τὴν χλαμυδομονάδα, ἀπομυζᾷ τὴν ἐκρέουσαν χλωροφύλλην καὶ ἀπέρχεται» — «ἡ συμπεριφορὰ αὐτῆς τῆς μονάδος, προσθέτει ὁ Cienkowski, κατὰ τὴν ἀναζήτησιν καὶ τὴν παράληψιν τῆς τροφῆς τῆς εἶνε τόσον ἀξιολογίαν, ὥστε νὰ νομίζῃ κανεὶς ὅτι ἔχει ἔμπροσθέν του πλάσματα ἐνεργοῦντα μὲ συνείδησιν».

Ἄφ' οὗ λοιπὸν τ' ἀπλούστατα κύτταρα, αὐταὶ αἱ ἄμορφοι καὶ ἀσφεῖς πρωτοπλασματικαὶ σταγόνες, ἔχουν τὴν ιδιότητα νὰ ἐκλέγουν τὴν τροφήν των, διὰ τί νὰ μὴ τὴν ἔχουν καὶ τὰ κύτταρα τοῦ ἐπιθηλίου τῶν ἐντέρων μας; Ὅπως ἡ Βαμपुरέλλα ἀναγνωρίζει τὴν Spirogyra μεταξὺ ὄλων τῶν ὑδροβίων φυτῶν, ἔτσι καὶ τὰ κύτταρα τοῦ ἐντερικοῦ μας ἐπιθηλίου διακρίνουν τὰς σταγόνας τοῦ λίπους ἀπὸ τοὺς κοκκίσκους τῆς χρωστικῆς ὕλης. Γνωρίζομεν ὅτι τὰ κύτταρα τοῦ ἐντερικοῦ ἐπιθηλίου δὲν ἐπιτρέπουν εἰς πολλὰ δηλητήρια νὰ διαπεράσουν τὴν ἐντερικὴν παρειάν, ἂν καὶ εὐκολα διαλύονται εἰς τὸν γαστρικὸν καὶ εἰς τὸν ἐντερικὸν χυμόν. Γνωρίζομεν μάλιστα ὅτι καὶ τὸ ἐναντίον, ἐὰν ἐγχύσωμεν τὰ δηλητήρια ταῦτα ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ αἷμα, πάλιν διακρίνονται εἰς τὰ ἔξω ἀπὸ τὴν ἐντερικὴν παρειάν.

Ἐἶχομεν πρὸς τούτοις πιστεύσῃ, ὅτι θὰ ἠμπορούσαμεν μὲ τοὺς νόμους τῆς διαπιδύσεως νὰ ἐξηγήσωμεν καὶ τὰς λειτουργίας τῶν ἀδένων καὶ τὴν ἔκκρισιν αὐτῶν. Ἀλλὰ τώρα γνωρίζομεν ὅτι τὰ κύτταρα τοῦ ἐπιθηλίου καὶ ἐδῶ λαμβάνουν ἐνεργὸν μέρος. Καὶ ἐδῶ παρατηρεῖται ἡ ἰδία αἰνιγματώδης καὶ ἐκλεκτικὴ ιδιότης των, ν' ἀποδέχονται δηλαδή μερικὰς οὐσίας ἀπὸ τὸ αἷμα, ἄλλας ν' ἀπορρίπτουν, μὲ διαιρέσεις καὶ συνθέσεις νὰ τροποποιῶν τὸ παραληφθέν ὕλικόν καὶ ἀπὸ τὰ σχηματισθέντα προϊόντα ἄλλα μὲν, ὅπως ὠρισμένα, νὰ μεταφέρουν εἰς τοὺς ἐκκριτικὸς πόρους, ἄλλα δὲ νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὰ λεμφόφρα καὶ αἰμοφόρα ἄγγεα. Τὰ κύτταρα τοῦ ἐπιθηλίου τῶν μαστῶν συναθροίζονται ἀπὸ τὸ ὅλως διάφορον τὴν σύνθεσιν αἷμα ὅλα τ' ἀνόργανα ἅλατα, ἀκριβῶς ὡς οὗς ἔχουν ἔχει ἀνάγκη αὐτῶν τὸ βρέφος διὰ νὰ μεγαλώσῃ καὶ νὰ γίνῃ ὁμοιον

μὲ τὸν ὀργανισμὸν τῶν γονέων του. Ὅλα τὰ φαινόμενα ταῦτα ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἠμποροῦν νὰ ὑπαχθῶν εἰς τοὺς νόμους τῆς διαχύσεως καὶ διαπιδύσεως.

Τὰς ἰδίας δὲ αἰνιγματώδεις ιδιότητας τῶν κυττάρων τοῦ ἐντερικοῦ καὶ τοῦ ἀδενοειδοῦς ἐπιθηλίου ἔχουν καὶ ὅλα τὰ κύτταρα τῶν ἰσθμῶν μας. Ἀναλογισθῶμεν ἐπὶ στιγμὴν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὀργανισμοῦ μας· ἀπὸ μίαν συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον διαίρεσιν ἐνδὸς καὶ μόνου κυτταρικοῦ ψαρίου προέρχονται ὅλα τὰ στοιχεῖα τῶν ἰσθμῶν καὶ καθ' ὅσον, μὲ τὴν διαίρεσιν αὐτὴν, πολλαπλασιάζονται τὰ κύτταρα, κατὰ τοσοῦτον καὶ διαφοροποιῶνται ὅλα συμφώνως μὲ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν νόμον τῆς κατατομῆς τῆς ἐργασίας· κάθε κύτταρον ἀποκτᾷ τὴν ιδιότητα ν' ἀποχωρίζῃ μερικὰς οὐσίας, ἄλλας πάλιν νὰ προστελήκῃ καὶ νὰ ἐναποθηκῆ καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ πέρῃ τὴν σύστασιν τὴν ὅποιαν χρειάζεται διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς λειτουργίας του. Αὐτὰ τὰ φαινόμενα δὲν ἐπιδέχονται, ἐπὶ τοῦ παρόντος, καμμίαν χημικὴν ἐξήγησιν.

Ὅπως δὲ εἰς τὴν φυσιολογίαν τῆς μετουσιώσεως, ἔτσι καὶ εἰς τὰ λοιπὰ κεφάλαια τῆς Φυσιολογίας δὲν κατωρθώθη ἔως τώρα κανὲν φαινόμενον τῆς ζωῆς νὰ ὑπαχθῆ εἰς φυσικοὺς καὶ χημικοὺς νόμους.

Ἐπιστεῦσαμεν ὅτι θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὰς λειτουργίας τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων μὲ τοὺς νόμους τοῦ ἤλεκτρισμοῦ καὶ τώρα χρεωστούμεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὰ ἤλεκτρικὰ φαινόμενα ἔχουν σημασίαν τινα μόνον διὰ τὰς ζωϊκὰς λειτουργίας μερικῶν ἰχθύων καὶ ὅτι εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε ἀπέχομεν σήμερον ἀπὸ τὴν ἐρμηνείαν τῶν μυϊκῶν καὶ νευρικῶν λειτουργιῶν μὲ τὰ ἤλεκτρικὰ φαινόμενα.

Ἀλλὰ θὰ εἶπητε ἴσως:— «ἡ φυσιολογία τῶν αἰσθήσεων; Αὐτὸ θὰ εἶνε τὸ θετικώτερον τῶν προβλημάτων! Ἐδῶ δὲ ἔχομεν φυσικὰς ἐρμηνείας».— Καὶ τῷ ὄντι, ὁ ὀφθαλμὸς εἶνε φυσικὴ συσκευή, εἶνε ἐργαλεῖον ὀπτικόν, εἶνε σκοτεινὸς θάλαμος. Ἡ ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληττροειδοῦς εἰκὼν ἀποτυπώνεται εἰς τὸν βυθὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ κατὰ τοὺς ἰδίους ἀμεταβλήτους νόμους τῆς θλάσεως, κατὰ τοὺς ἑσπεῖους χαρακτῆρας καὶ ἐπάνω εἰς τὴν πλᾶκα τοῦ φωτογράφου. Ἀλλὰ— αὐτὸ τὸ φαινόμενον δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ζωὴν! Εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν ὁ ὀφθαλμὸς εἶνε ἀδρανὴς. Ἐπάνω εἰς τὸν ἀμφιβληττροειδοῦς ἢ εἰκὼν ἀποτυπώνεται καὶ εἰς τὸν κομμένον, τὸν νεκρὸν ὀφθαλμόν. Φαινόμενον τῆς ζωῆς εἶνε ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ὀφθαλμοῦ! Πῶς γίνεται αὐτὴ ἡ περίπλοκος ὀπτικὴ συσκευή; Διὰ τί τὰ κύτταρα τῶν ἰσθμῶν νὰ προσαρμολογῶνται εἰς ἄλληλα κατὰ τοιοῦτόν τινα τρόπον, ὥστε ν' ἀποτελοῦν αὐτὸ τὸ θαυμάσιον κατασκευάσμα; Αὐτὸ εἶνε τὸ ἀνεξιχνίαστον αἰνίγμα, πρὸς λύσιν τοῦ ὁποίου ἔως τώρα δὲν ἔχομεν κάμη καν οὔτε τὸ πρῶτον βῆμα! Ναι, τὴν ἀλληλουχίαν τῶν διαφόρων σταδίων τῆς ἀναπτύξεως τὴν παρατηροῦμεν καὶ τὴν περιγράφομεν, ἀλλὰ τὸ διατί, τὴν αἰτιολογικὴν σχέσιν— αὐτὴν δὲν τὴν γνωρίζομεν καθόλου. Φαινόμενον τῆς ζωῆς εἶνε αἱ προσαρμοστικαὶ ιδιότητες τοῦ ὀφθαλμοῦ. Καὶ αὐταὶ εἶνε λειτουργία μυϊκὰ καὶ νευρικὰ, αἱ ὁποῖα μᾶς παρουσιάζονται ὡς ἄλυτα αἰνίγματα. Τὸ ἴδιον ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν καὶ διὰ τὰ λοιπὰ αἰσθητήρια. Ἐκεῖνα δὲ, τὰ ὁποῖα ἠμποροῦν νὰ ἐρμηνευθοῦν μὲ τοὺς νόμους τῆς Φυσικῆς δὲν εἶνε παρὰ μόνον ἐκεῖνα τὰ συμβάντα, κατὰ τὰ ὁποῖα τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ὄργανα συνδονοῦνται καθ' ὁλοκληρίαν παθητικῶς ἀπὸ τὰ ἔξωθεν εἰς αὐτὰ εἰσχωροῦντα φαινόμενα τῆς κινήσεως.

Τὸ ἴδιον ἠμπορεῖ νὰ λεχθῆ καὶ δι' ὅλα τὰ λοιπὰ κεφάλαια τῆς Φυσιολογίας. Ἐπιστεῦσαμεν ὅτι θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὰ φαινόμενα τῆς

κυκλοφορίας τοῦ αἵματος μὲ τούς νόμους τῆς ὑδροστατικῆς καὶ τῆς ὑδροδυναμικῆς. Ἄς εἶνε! Τὸ αἷμα ὑπακούει εἰς τούς νόμους τῆς ὑδροδυναμικῆς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κίνησιν τὸ αἷμα μένει ἐντελῶς ἀδρανές! Κάνεις ἕως τώρα δὲν κατώρθωσες μὲ τούς νόμους τῆς Φυσικῆς νὰ ἐξηγήσῃ τὰς αὐτομάτους λειτουργίας τῆς καρδίας καὶ τῶν μυῶν τῶν ἀγγείων. Τὰ φαινόμενα τῆς ἐναλλαγῆς τῶν ἀστεριῶν κατὰ τὴν ἀναπνοὴν ζητοῦν νὰ ἐξηγήσῃ μὲ τούς νόμους τῆς ἀεροδυναμικῆς, τῆς ἀπορροφήσεως καὶ τῆς διαχύσεως. Ἴσως νὰ τὸ κατορθώσῃς μίαν ἡμέραν. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ φαινομένου τῆς ζωῆς. Ἐὰν ὁ φυσικὸς τεθῆ ἅπαξ εἰς κίνησιν, τὰ ἀέρια θὰ εἰσέρχονται καὶ θὰ ἐξέρχονται πάντοτε κατὰ τούς ἀμεταβλήτους νόμους τῆς δυναμικῆς. Πῶς ἔμως ἐγεννήθη αὐτὸς ὁ φυσικὸς; Πῶς διατηρεῖται; Καὶ πῶς ἐτέθη εἰς κίνησιν; Καθ' ὅλας τὰς κινήσεις τῆς ἀναπνοῆς τὰ ἀέρια τηροῦν στάσιν ἐντελῶς παθητικὴν.

Ἡ γνώμη μου εἶνε ὅτι ὅλα τὰ φαινόμενα τοῦ ὄργανισμοῦ μας, ὅσα ἐπιδέχονται μηχανικὴν ἐξήγησιν, δὲν εἶναι φαινόμενα τῆς ζωῆς, ἀπαράλλακτα, ὅπως καὶ ἡ κίνησις τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῶν δένδρων, τὰ ὅποια σείονται ἀπὸ τὴν καταιγίδα, ἢ ὅπως ἡ κίνησις τῆς κόνεως τῶν ἀνθέων, τὴν ὁποίαν ὁ ἄνεμος συμπαρασύρει ἀπὸ τὸ ἄρρεν εἰς τὸ θῆλυ ἄνθος! Καὶ αὐτὰ εἶνε κινήσεις ἀπαραίτητοι διὰ τὴν Ζωὴν, ἀλλὰ κάνεις δὲν θὰ τὰς θεωρήσῃ ὡς φαινόμενα τῆς ζωῆς, ἐπειδὴ ἡ ἀνθόκοις κατὰ τὴν κίνησιν τηρεῖ ὅλως παθητικὴν στάσιν. Ἄν ἔμως ἡ ζωϊκὴ δύναμις τοῦ κινουμένου ἀέρος ἀποτελῇ τὴν αἰτίαν τῆς κινήσεως ἢ ἂν τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον γεννᾶται ἡ κίνησις τοῦ ἀέρος, ἢ ἂν ἄλλαι λαθάνουσαι χημικαὶ δυνάμεις, εἰς τὰς ὁποίας μετετρέπη τὸ ἥλιακὸν φῶς.—τὸ τοιοῦτον κατ' οὐδὲν μεταβάλλει τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος.

Εἰς τὴν ἐνέργειαν—αὐτοῦ ἐγκτεῖται τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς. Τὴν ἐννοίαν δὲ τῆς ἐνεργείας δὲν τὴν ἠντλήσαμεν ἀπὸ τὰς ἐντυπώσεις τῶν αἰσθήσεων, ἀλλ' ἀπὸ τὴν αὐτοπαράτηρήσιν. Ὅ,τι ἔχομεν ἀντλήσῃ ἀπὸ τὴν ἰδίαν μας οὐνειδίῃσιν, τὸ μετεφέραμεν καὶ εἰς τὰ ἀντικείμενα τῶν αἰσθήσεών μας, εἰς τὰ ὄργανα, εἰς τὰ στοιχεῖα τῶν ἰσθῶν καὶ εἰς κάθε μικρὸν κύτταρον. Αὐτὸ δὲ εἶνε ἡ πρώτη ἀπόπειρα πρὸς ψυχολογικὴν ἐρμηνείαν ὄλων τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς.

Ἄφ' οὗ λοιπόν, ὡς φαίνεται, μὲ μόνην τὴν βοήθειαν τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς, μένει τότε νὰ ἐρωτήσωμεν: Τί πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν ἀπὸ τὰς λοιπὰς βοηθητικὰς ἐπιστήμας τῆς Φυσιολογίας, τί ἠμποροῦμεν νὰ ζητήσωμεν ἀπὸ τὰς μωρφολογικὰς ἐπιστήμας, τὴν Ἀνατομίαν καὶ τὴν Ἱστολογίαν;

Εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι καὶ αὐταὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, δὲν θὰ μᾶς φέρουν πλησιέστερον πρὸς τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη, μὲ τὸ μαχαίριδιον καὶ τὸ μικροσκόπιον, ἀνατάμωμεν τούς ὄργανισμούς ἕως εἰς τὰ ἐσχατὰ των στοιχεῖα, καὶ ἂν ἀκόμη φθάσωμεν ἕως εἰς τὸ ἀπλούστατον κύτταρον, — πάλιν θὰ ἔχομεν πάντοτε ἔμπροσθέν μας, δλόκληρον τὸ αἰνίγμα. Τὸ ἀπλούστατον κύτταρον, αὐτὴ ἡ ἀμορφος καὶ ἀσφής καὶ μικροσκοπικὴ σταγὼν τοῦ πρωτοπλάσματος, δεικνύει καὶ αὐτὴ ἀκόμη ὅλας τὰς οὐσιωδέστερας λειτουργίας τῆς ζωῆς: θρέψιν, αὐξήσιν, ἀναπαραγωγὴν, κίνησιν, αἴσθησιν, — προσέτι δὲ καὶ λειτουργίας ἀκόμη, αἱ ὁποῖαι ὑπέχουν τόπον τῆς συνειδήσεως, τῆς ψυχικῆς ζωῆς τῶν τελειότερων ζώων. Ὑπενθυμίζων ἅπαξ ἔτι τὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς βαμπερέλλας, ἐπεθύμουν νὰ παραθέσω ἐδῶ κάπως ἐκτενέστερον τὰ ἔτι μᾶλλον ἀξιοπεριέργα φαινόμενα, τὰ ὁποῖα παρετήρησε πρῶτος ὁ Engelmann εἰς τὰς ἀρσέλλας.

Κατὰ τὸν Bunge

Θ. Χ. ΦΑΩΡΑΣ

(Ἀκολουθεῖ)

ΜΙΚΡΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

Ζ Ο Λ Α Σ

✽ ΥΠΟ ΡΟΝΤΑΚΗ

Πέθανε ὁ Ζολᾶς κι ὁ κόσμος δικαιοῦτατα ἐτίμησε ὄχι μόνο τὸν ἀγαθὸ συγγραφέα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνθρωπο ἐκείνον, ποῦ ἐπαρουσιάσθηκε ν' ἀντιμετωπίσῃ μόνος του τριάντα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων γιὰ νὰ φανερώσῃ μίαν ἀλήθεια, μία μεγάλη πληγὴ τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους καὶ νὰ βγάλῃ στὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἕναν Ἑβραῖο, ποῦ ἦταν τὸ θῦμα. Αὐτὰ νομίζουμε, ὅτι εἶναι μεγάλα κατορθώματα, ποῦ σὲ κάθε αἰῶνα θὰ εὐρουν ὄχι λίγους θαυμαστάς.

Τώρα πρέπει νὰ ἐξετάσουμε ποῦ εἶναι τὸ ἔργο του καὶ τί ἐπρόσφερε στὴν παγκόσμια Γραμματολογία.

Τέκνο κι αὐτὸ τοῦ ρομαντισμοῦ, τέκνο τοῦ Οὐγκὼ ἐβγήκε στὸ φῶς τοῦ ἡλίου νὰ καταπολεμήσῃ τὸ δάσκαλό του καὶ νὰ παρουσιασθῇ, σὰν ἀρχηγὸς μιᾶς σχολῆς, ποῦ βέβαια δὲν εἶναι νέα. Πρὶν τοῦ Ζολᾶ αὐτὴ ἡ σχολὴ ὑπήρχε προπάντων στὴν Ἰταλία, ἀλλὰ δὲν ἦταν συστηματοποιημένη. Ἡ ἀξία τοῦ Ζολᾶ εἶναι πῶς κατώρθωσε νὰ τὴ συστηματοποιήσῃ τελειότερα κι ἀπὸ τὸ Φλωμπέρ κ' ἔτσι νὰ μᾶς δώσῃ ἕνα μυθιστόρημα, ποῦ βλέπεις ὄχι μόνο τὰ βαθυὰ χρώματα τοῦ Τιτσιάνου, ἀλλὰ θαρρεῖς πῶς ἀκούς τὸ μολυσμένον ἐκείνον ἀέρα νὰ ὀρμᾷ νὰ σὲ πλακώσῃ. Ἡ περιγραφή του εἶναι περίφημη καὶ σ' αὐτὸ κρέμεται ὅλη του ἡ ἀξία. Μᾶς ἐπαρουσίασε τὴ γυναῖκα τὴν αἰσχροὴ μὲ τὰ αἰσχροτέρα χρώματα καὶ μὲ λέξεις, ποῦ δὲν ἐξοῦσαν παρὰ μόνο στὸ στόμα τοῦ Παρισιάνικου ὄχλου. Ὅπως καὶ ὁ σημερινὸς ζωγράφος ἔχει πλούτισῃ τὴν καρτέλλα (1) του μὲ νέα χρώματα ἔτσι κι αὐτὸς ἐπλούτισε τὴ γαλλικὴ γλῶσσα μὲ πολλὰς λέξεις καὶ γιὰ τοῦτο ἡ Γαλλία τοῦ χρωστάει μεγάλη χάρι.

Νὰ παρουσιάξῃ κανεὶς τὸν ἄνθρωπο, ὅπως εἶναι καὶ βρίσκεται, νὰ περιγράψῃ ὅ,τι πέφτει στὰ μάτια του, νὰ ξαναλέγῃ ὅ,τι τὰ βρώμικα στόματα τοῦ ὄχλου μπορεῖ νὰ ποῦν, ὅλ' αὐτὰ βρίσκονται στὸ ἔργο τοῦ Ζολᾶ κ' ἔχουν λάβῃ ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν πέννα του μία καλλιτεχνικὴ ζωὴ. Ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ὠφελήσῃ τὸ γενικὸ ἢ νὰ τὸ βλάψῃ; Ἐμεῖς νομίζουμε κατὰ τὴ μικρὴ μας γνώμη ὅτι τὰ ἔργα αὐτὰ ἐβοήθησαν πολὺ τὴ γυναῖκα στὴ χειραφέτησί της, ὅτι τῆς ἔδωκαν δικαιώματα, ποῦ δὲν εἶχε καὶ τὴν ἕκαμαν νὰ προτιμήσῃ τὴ Ναυὰ, ἐννοοῦμε τὴ γυναῖκα ἐκείνη, ποῦ ἀντιπροσωπεύει τὴν ἕλλη στὴν κατὰπτωσί της. Γιὰ τούς λίγους ἴσως αὐτὴ ἡ ἐργασία νὰ εἶναι ὠφέλιμη, ἀλλὰ γιὰ τούς

(1) Tavolozza.

πολλούς υπήρξε βλαβερή και για τούτο βλέπουμε τὸ Ζολᾶ, ὕστερ' ἀπὸ τὴν πρώτη του ἐργασία ν' ἀλλάξῃ σχολὴ και νὰ ζητᾷ ἕνα ἰδανικό. Τὸν βλέπουμε νὰ γίνεται πάλι ρομαντικός και νὰ γυρεύῃ τὴν ἠθική, γιατί εἶδε, ὅτι ὁ κόσμος δὲν εἶχε ἐννοήσῃ τὴν ἐργασία του, δὲν εἶχε ἐννοήσῃ ὅτι λέγοντας τὸ κακό, δὲν ἐδίδασκε τὸ κακό, ἀλλὰ παρουσίαζε τὰ ἠθικά τέρατα για νὰ τ' ἀποφύγουν οἱ ἄλλοι, ὅπως ὁ Γκαίτες και ὁ Φόσκολος τοὺς αὐτοκτόνους, ὄχι για νὰ τοὺς ἀγαπήσουμε, ἀλλὰ για νὰ τοὺς μισήσουμε. Εἶπαμε ὅτι στὴν τελευταία του ἐργασία ὁ Ζολᾶς φαίνεται νεορομαντικός και θυμᾶται τὸν πατέρα του τὸν Οὐγκὼ χωρὶς νὰ μιμηθῇ τὸν ἀχαλίνωτο ρομαντισμὸ του τὸν ἰσπανικό. Τὰ ἰδανικά του εἶναι συγκεκριμένα, γιατί βγαίνουν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα και ἡ θεοποίησι τῆς ἐργασίας βλέπεις νὰ λάμπῃ σὰν ἥλιος. Σ' ὅλο του τὸ ἔργο βλέπεις ἕνα μεγάλο πλοίαρχο, ποὺ ταξιδεύει σ' ἕνα μεγάλο ὠκεανὸ γεμάτο τρικυμιά και ἀνεμοζάλη. Τὸν βλέπεις, ποὺ γυρεύει νὰ βρῇ ἕνα λιμάνι κ' ἕνα φάρο. Στὸ ταξίδι του αὐτὸ ἔλαβε διάφορα ναυάγια, ἀλλὰ δὲν τὰ ἔχασε. Ἐξάνοιξε τὸ φάρο και εἶπε μιὰ μεγάλην ἀλήθεια σ' ὀλόκληρο τὸν πολιτισμένο κόσμο. Σήμερα πεθαίνει ὁ ἄνθρωπος και μένει μόνον ὁ συγγραφέας, ποὺ τὸ ἔργο του μοιάζει με τοὺς Ἄθλιους τοῦ Οὐγκὼ, ποὺ μόνον ἔχουν σκόρπιες ἀθάνατες σελίδες. Εἶναι ἄθλιοι πραγματικῶς και στὴν ἀθλιότητά τους κάτι τι μεγάλο ταραζεται. Ἐχουν κάτι τι μεγάλο χωρισμένο, ποὺ ἐνωμένο τοὺς κάμνει μικροὺς... Τέτοιο εἶναι και τὸ ἔργο τοῦ Ζολᾶ. Χωρισμένο εἶναι μεγάλο, ἐνῶ ἐνωμένο εἶναι ἀληθινὰ ἐλαττωματικό (1) και για τοῦτο ὁ κόσμος και οἱ αἰῶνες θὰ γνωρίζουν σκόρπιες τὲς σελίδες και τὸ ὄνομά του, ποὺ εἶπε τὴν ἀλήθεια ἐκείνη, ποὺ κανεὶς δὲν μπορούσε νὰ πῇ και με τὴν πράξι αὐτὴ ἐξαγνίστηκε ἡ ψυχὴ του, ὅπως ἡ ψυχὴ τοῦ Μπάιρον στοὺς κάμπους τοῦ Μεσολογγίου. Εἶπαμε ὅτι σκόρπιες σελίδες θὰ ζήσουν, ἐπειδὴ τὸ ὅλο του ἔργο δὲν μπορούσε νὰ βρῇ τὴν τελειότητα και νὰ φθάσῃ στὸ σημεῖο ἐκείνο, ποὺ ὁ Ζολᾶς ὠνειρεύτηκε. Μιὰ τέτοια ἐργασία στὴν οὐσία και ὄχι στὴ μορφὴ μᾶς παρουσιάζει ὁ νορβηγὸς Ἰψεν. Κι ὁ ἕνας κι ὁ ἄλλος τοὺς πόθους τοὺς μᾶς ἔδειξαν, πόθους, ποὺ ποτὲ δὲ θὰ πραγματοποιηθοῦν, ἀλλὰ μόνο θὰ μένουν στὲς σελίδες τοὺς ἐκείνες, ποὺ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι οἱ σύγχρονοὶ τοὺς θὰ θάψουμε για νὰ μὴν ἀφήσουμε στοὺς κατοπινοὺς παρὰ μόνο ἐκείνο, ποὺ μόνο λάμπει και ὅτι κ' ἐμεῖς τέκνα τοῦ θετικισμοῦ ἐνὸς αἰῶνα, ποὺ ἔδειξε τὴ μεγαλύτερη ἐπιστημονικὴ και φιλολογικὴ ἐργασία, δὲν ἠξέραμε νὰ κρίνουμε κ' ἐπήραμε τὸ νεκρὸ για ζωντανό.

(1) Τὸ ἀντίθετο παρατηροῦμε στὸ ἔργο τοῦ Μπαλζάκ.

Ὁ αἰῶνας αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους σταθμοὺς τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐχουμε τὰ πάντα καινούσιαι, ἔχουμε για τιμὸνι τὴ λογικὴ και ὁ ποιητῆς ἀκόμη εἶναι μαθηματικός για νὰ μπορῇ νὰ βγῇ ἀπὸ τὰ σημεῖα, ποὺμποροῦν νὰ τὸν καταστρέψουν. Ὅ,τι ἐργασία γίνεται, εἶναι μετρημένη και ζυγισμένη στὴ ζυγαριὰ τοῦ χρυσικοῦ και τὸ ἰδανικό, ποὺ ἄλλοι αἰῶνες τὸ εἶχαν ἀφηρημένο, ἐμεῖς τὸ πήραμε στὸ χέρι και τὸ ἐμετρήσαμε, τοῦ ἐδώκαμε κέντρο τὸ στερέωμα και μπορούμε νὰ τὸ ἀκολουθήσουμε σ' ὅλο του αὐτὸ τὸ δρόμο, ποὺ δὲν ἔχει τέλος.

Αὐτὴ ἡ πάλη, αὐτὴ ἡ χειραφέτησι τῆς γυναίκας, αὐτὴ σχεδὸν ἡ γενικὴ διαφθορὰ γίνεται για νὰ θριαμβέψῃ ἡ ἀρετὴ. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει χωρίσει τὴν ψυχὴ του σὲ κομμάτια και τὴν ἔχει σκεπάσει με χίλιους τρόπους και για αὐτὸ ἡ Ἐπιστήμη ἐρευνάει βαθύτερα και νὰ οἱ ἀχτίτες τοῦ Ραίντγεν, νὰ ἡ ἐργασία, ποὺ γυρεύει νὰ κάμῃ ὁ νεώτερος Ἐδισσον, νὰ ὅλοι νὰ γυρεύουμε τὴν ψυχὴ σὲ μιὰ ζαρωματιὰ τοῦ προσώπου, σὲ μιὰ ματιὰ, σ' ἕνα χαμόγελο, νὰ ὅλοι ν' ἀγαπήσουμε περισσότερο τὴν ψυχὴ και νὰ αἰσθανθοῦμε τὸ μεγαλεῖό της, νὰ ζητοῦμε νέους κόσμους με τὸ φῶς τῆς Ἐπιστήμης και τῆς Θρησκείας, ποὺ γυρεύουμε νὰ τῆς ἀφαιρέσουμε ὅλους τοὺς τύπους για νὰ τὴν ἀγκαλιάσουμε σφιχτώτερα και νὰ δείξουμε ὅτι δὲν εἴμαστε οἱ ψεύτικοι λάτρεις τοῦ παρελθόντος, ἀλλ' οἱ ἀληθινοὶ τοῦ μέλλοντος. Ὡς πρὸς αὐτὰ ὁ Ζολᾶς ἐπλανήθηκε ἀπὸ μερικὲς σφαλμένες ἰδέες, ἐζήτησε ἐδῶ κ' ἐκεῖ πράματα, ποὺ ἀδικοῦν ὄχι μόνον αὐτόν, ἀλλὰ και τὸν αἰῶνα του, για τούτο μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅτι αὐτὰ εἶναι τὰ ἀμαρτήματά του, ποὺ ὁ κόσμος συγχωρεῖ μπροστὰ στὴν τόση εἰλικρινῆ ἐργασία, ποὺ μᾶς παρουσιάζει.

PONTAKHS

ΝΕΑ ΖΩΗ

✻ ΥΠΟ Θ. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Ἄν πραγματικὰ πιστέψουμε σ' ἕνα παγκόσμιο νόμο, ποὺ τόσο καλὰ τὸν ἐρμήνευσε ὁ Πλάτων, ὅτι ἡ τέχνη ἐκδηλώνει τὴν ἐσωτερικὴ μορφὴ τῶν πραγμάτων, πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε, ὅτι γενικῶς ἡ ἑλληνικὴ τέχνη, ὄχι μόνον δὲν εἶνε ἱκανὴ νὰ κοιτάξῃ τόσο βαθειά, ὥστε νὰ βρῇ ἕναν ὅποιονδήποτε οὐσιώδη χαραχτήρα τῆς φύσεως, ἀλλ' οὐτ' αὐτὴ τὴ Φύσι ἔχει τὴ δύναμι νὰ παραστήσῃ κάπως ὑποφερέτ' ἡ ἑλληνικὴ τέχνη σήμερα δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μιὰ ψεύτικη ἐκδήλωσι τῆς ζωῆς, για τούτο παραξενεύομαι, ἅμα βλέπω κανέναν ἐργάτη με τιμιότητα ν' ἀκολουθῇ τὸ δρόμο του, ἕνα δρόμο γεμάτο πλάνη και ἀπογοήτευσι. Κοιτάζω καμιά φορὰ τὰ ἔργα πολλῶν νέων ζωγράφων για νὰ εὑρω μιὰ κάποια ψυχὴ, ἕναν πόθο και δὲ βρίσκω τίποτε τοῦ τεχνίτη και νὰ ἦταν μόνο αὐτό, δὲ

βρίσκω, ούτε την ειλικρίνεια της εργασίας, ούτε καν τέχνη με κάποια αλήθεια, αλλ' όλοι ζητούν να βλέπουν με τὰ μάτια του κόσμου του άνιδου και από τέχνη, και από φύσι, θά έλεγα ακόμη, και από ζωή. Γιατί ποιός Έλληνας ξέρει να ζήσει μια ζωή αληθινή, ελεύθερη ασκλάβωτη κ' έξω από τες μικρότητες, που γεννά ή αμάθεια και ο φόβος της αλήθειας; Θά μου πήτε πώς λιγιστοί είναι οι εκλεκτοί, και ο τεχνίτης είναι ο φωτεινός ήλιος, που πρέπει να τραβά τες ψεύτικες ιδέες του κόσμου και να τον ανεβάσει στο επίπεδο, που θ' αντικρύσει το φως· δύσκολη είναι ή ζωή κ' ακόμα πιο δύσκολη ή ζωή ή εθνική, ή ζωή του σπιτιού, που γίνηκε ρημάδι, όχι από τους έχθρους, αλλ' από μᾶς τους ίδιους.

Έκει σε μια γωνιά στην έκθεση με μια παιδική σεμνότητα, που θαρρεί κανείς, πώς όλα μιλούν την αληθινή φωνή της αθωότητας, δειλά δειλά προβάλλουν τὰ ταπεινά έργα της Θάλειας Φλωράς. Άγνά, χωρίς επίδειξι, χωρίς καμιά φτιασιδωμένη γραμμή, αλλά με φως τριγυρισμένα τὰ φτωχά έργα της έλληνοπούλας, δείχνουν το παράδειγμα σ' όσους θέλουν να εργασθούν με πόνο για την απόκληρη νέα ελληνική τέχνη. Η «Έργασία» της έξω στο ύπαιθρο, μέσα στον έναρμόνιο ρυθμό των χρωμάτων, εκεί που το γλυκό φως της ημέρας απαλά χαϊδεύει το παρθενικό πρόσωπο της νέας, την δείχνει αποροφημένη από την άφωσίσει σ' ένα ιδανικό, το ιδανικό της τέχνης και της εργασίας, και στην άθωα εκείνη παιδούλα, που ο χρόνος δεν αποτύπωσε ακόμα τὰ βάσανα και τή σκληρότητα του βίου όλα γελούν· τριγύρω στο σκυμένο εκείνο κεφαλάκι, γελά το σπίτι, γελά το φως και ή ζωγράφος το είδε χωρίς καλά καλά να ξεύρη, γιατί το είδε με τὰ μάτια της ψυχής και το έξωγράφισε, του έδωσε σάρκα, το έκαμε αίσθητόν με γραμμές και χρώματα και μᾶς δείχνει τους μυστικούς πόθους της, πώς βλέπει και πώς αντιλαμβάνεται την τέχνη και τή ζωή. Και ή ξενιτεμένη έχει κάτω καλλιτέχνης μᾶς ανοίγει το δρόμο. Το σχέδιόν της δειλό και μαθητικό, όπως είναι, είναι γεμάτο νόημα, οι τόνοι της μιλούν τή γλώσσα της αρμονίας, σκλαβώνεται εδώ ή έκταση, και το κενό δεν είναι στο έργο της άφηρημένη έννοια, αλλά διάστημα, που το μετρά το μάτι. Τέτοια είναι ή ουσιαστική τέχνη της Φλωράς, και αυτή είναι ή αρχή κάθε τέχνης και κάθε τεχνίτη, που θέλει να κατανοήσει το μέγα μυστήριο του άγνωστου. Ο κόσμος ο ελληνικός πρέπει να μάθη να βλέπει τὰ έργα τ' αληθινά της τέχνης, και γι'ανά μάθη να βλέπει την αλήθεια πρέπει να του ξεσχίσουν τὰ πρόστυχα εκείνα αποτυπώματα της εύκολης ύδατογραφίας και του Παστέλ με τὰ όποια συνήθισε να γεμίζει τους τοίχους· δυο γραμμές εκφραστικές με την αλήθεια της φύσεως αξίζουν πολύ περισσότερο από κοπάδια όλόκληρα αρνιών, που μοιάζουν, σαν ψεύτικα παιχνίδια.

Θ. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΗΛΩΣΙΣ

Ένεκα πληθώρας ύλης αναβάλλεται ή δημοσίευσις των «Ξένων Φιλολογιών» εις το προσεχές.

Ός εκ της μη έγκαίρου παραλαβής των εικόνων μας και των κομμημάτων, δημοσιευθήσονται ταύτα προσεχώς.

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΣ

κ. Κάρλον Κρουμπάχερ, εις Μόναχον. Εύχαριστούμεν διά τὰ τόσον ένθαρυντικά συγχαρητήριά σας και πιστεύομεν ν' ανταποκριθώμεν εις την εύχην σας. Η προθυμία σας μᾶς ένθαρύνει πολυ διά τὸ μέλλον. Αναμένομεν άνωπομόνως.

κ. Ι. Κάνναν, εις Παβίαν. Την μετριοφροσύνην κατά μέρος. Η συνεργασία σας πολυτιμωτάτη διά την «Ζωήν». Αναμένομεν τουλάχιστον όλίγα άποσπάσματα της περί Σολωμού μελέτης, ή όποία έχόσμησε την Πρυτανείαν σας.

κ. Α. Πουλημένον, εις Γενεύην. Βλάβομεν έπιταγήν. Συνδρομηταί ένεγράφσαν. Εύχαριστούμεν.

κ. Ν. Κωνσταντινίδην, εις Όδησσόν. Εύχαριστούμεν πολυ διά τας εύχάς σας, ως και διά την καλήν σας διάθεσιν να θυσιάσητε πολύτιμον χρόνον διά την διάδοσιν της «Ζωής». Έχομεν πεποιθήσιν ότι αι ένέργειαι σας θα στεφθώσιν υπό πλήρους έπιτυχίας μόλις κυκλοφορηση τὸ παρόν τεύχος και ούτως θα ίκανοποιηθῆ ή τόσον εύγενής φιλοτιμία σας.

κ. Ι. Καμαράδον, εις Πετρούπολιν. Αναμένομεν τας εύχαρίστους προτάσεις σας εκφράζοντες έν των προτέρων την εύγνωμοσύνην μας.

κ. Ν. Βαστανίδην, εις Σεβαστούπολιν. Τὰ θερμά μας συγχαρητήρια.

κ. Δ. Πετροκόκκινον, εις Καλκούταν. Ίνδιών. Συνδρομαί και βιβλίον έλήθησαν, ως και τὸ τόσον πολύτιμον γράμμα σας.

κ. Δ. Εθαγγελίδην, εις Φίλιππούπολιν. Αποστέλλεται. Εύχαριστούμεν.

κ. Μάνον, εις Βιδίνιον. Αποστέλλεται.

κ. Ευθύμιον Ήμινίδην εις Νοβοροσίσκη. Πολυ μᾶς υποχρεώσατε με την μοναδικήν προθυμίαν σας. Αυτόματος υποστήριξις είναι κάτι τι άγνωστον διά τον ελληνικόν τύπον. Να μᾶς έπιτρέψητε να σας παρουσιάσωμεν ως τον ιδεώδη συνδρομητήν μας και ως παράδειγμα εις μερικούς ζαπλούτους υποστηρίζοντας αυτόν τότε μόνον, όταν βεβαιωθώσιν, ότι θα τον έχωσι προσωπικόν έργον.

κ. Α. Μαριέτην, εις Σουχομυ καλέ. Η παραδοχή της αντιπροσωπείας της «Ζωής» είναι πολυ τιμητική δι' ήμᾶς. Με τοιοῦτον ειλικρινή και εύγενή αντιπρόσωπον είμεθα βέβαιοι ότι θα κατακτήσωμεν την πόλιν σας, ήτις συγκεντροί τόσοσς δημογενείς.

κ. Γρηγόριον Σ. Κατσίρην, εις Ίζαληνάγια. Σᾶς συγχαίρομεν διά την λαμπράν σας ιδέαν της αναδοχής της αντιπροσωπείας της «Ζωής» μας, ήτις στηρίζει τόσοσς έφ' ύμῶν εύδιώνους έλπίδας.

κ. Δολανίδας, εις Ροστόβιον. [Έχομεν] πεποιθήσιν περί της θερμής ύμῶν υποστηρίξεως, ής και άλλοτε έγνωρίσαμεν τὰ θαυμάσια άποτελέσματα.

ΜΗΝΙΑΙΟΝ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ **ΖΩΗ** ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ

Διευθυντής ΑΠΟΣΤ. ΜΕΛΑΧΡΙΝΟΣ
Γενικός αντιπρόσωπος καὶ διαχειριστής ΝΙΚ. ΜΕΛΑΧΡΙΝΟΣ

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ

Ἐν Ἑλλάδι Δρ. 12 Ἐν Ρωσσίᾳ Ρ6λ. 5

Ἐν ταῖς ἄλλαις χώραις ὄρ. χρ. 12

— Οὐδεμία αἰτία πρὸς ἐγγραφήν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει
ἀν δὲν συνοδεύεται ἀπαραιτήτως ὑπὸ τοῦ ἀντιτίμου. Πᾶσα
ἀποστολὴ χρημάτων πρὸς τὸν

κ. Ἀπόστολον Μελαχρινὸν

Διευθυντὴν καὶ ἰδιοκτῆτην τῆς «Ζωῆς»

Εἰς Ἀθήνας

— Τὰ πρὸς δημοσίευσιν ἀποστελλόμενα δὲν ἐπιστρέφονται.
Πᾶσα ἀποστολὴ χειρογράφων πρὸς τὴν : Διεύθυνσιν «Ζωῆς»
εἰς Ἀθήνας.

— Ἀγγέλλεται καὶ κρίνεται πᾶν βιβλίον, οὗτινος ἀποστα-
λῶσι δύο ἀντίτυπα πρὸς τὴν Διεύθυνσιν.

Εἰς τὸ προσεχές :

Διηγήματα : Α. Μωραϊτίδου, Γ. Βλαχογιάννη, Ἀρ-
γύρη Ἑφταλιώτη, Ν. Ἀμουργιανοῦ, Κ. Μακρῆ.

Ποιήματα : Κώστα Παλαυᾶ, Γ. Γρονπάρη, Λάμπρου
Πορφύρα, Μ. Μαλακάση, Γ. Βλαχογιάννη, Γ. Γρον-
πάρη, Α. Μελαχρινοῦ.

Μελέται : Κ. Κρουμπάχερ, Γ. Ψυχάρη, Ν. Ροντάκη,
Κ. Αἰῖτοιχ.

Μεταφράσεις : Α. Ζαχαρία, Κώστα Χατζοπούλου,
Γ. Γρονπάρη, Ἀργύρη Ἑφταλιώτη, Α. Σικελιανοῦ,
Δ. Λαμασκυνοῦ.

Ἀνέκδοτα : Γιάννη Βηλαρά, Γ. Καλοσχοόρου.

Ξένα Φιλολογία — Ἠχῶ — Τέχναι. Προσωπογρα-
φαίαι, ἐπικεφαλίδες καὶ κοσμήματα ὑπὸ Θ. Θωμο-
πούλου.